

SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYKSEN AIKAKAUSKIRJA
FINSKA FORNMINNESFÖRENINGENS TIDSKRIFT
80

LÅNGÄNGSBACKEN

Ett gravfält från yngre järnåldern
på Åland

ELLA KIVIKOSKI

HELSINGFORS 1980

Toimittaja — Redaktör:
LARS PETTERSSON

ISBN 951-9056-40-8
ISSN 0355-1822
Amer-yhtymä Oy Weilin+Göös' tryckeri
Esbo 1980

Innehållsförteckning

FÖRKORTNINGAR	6
FÖRORD	7
GRAVFÄLTET	9
HÖGARNA	9
BRANDGRAVARNA UNDER FLAT MARK	19
ÖVRIGA LÄMNINGAR PÅ GRAVFÄLTET	19
GRAVGODSET	21
SPÄNNEN	21
NÄLAR	24
HALSRINGAR	24
ARMRINGAR	24
FINGERRINGAR	25
KEDJEGARNITYR	27
PÄRLOR	28
BRONSSPIRALER	31
SÖLJOR, BESLAG, KNAPPAR	32
MYNT	33
VIKTER	33
LERTASSAR	33
BRÖD	34
PINCETTER	35
KAMMAR	35
SVÄRD	38
SKRAMASAX	39
SPJUTSPETSAR	39
PILSPETSAR	40
SKÖLDBUCKLA	40
KNIVAR	40
LIE, SKÄROR	40
SAXAR	40
BRODDAR	41
ELDSTÅL	41
HANDTAG TILL ASK	41
BRYNEN	41
MÅLSTEN	42
KNACKSTEN	42
SPELPJÄSER?	42
STENBIT MED INRISTAT KORS	42
KANTHUGGEN RUND FLAT STEN	42
LERTRISSOR	42
LERKÄRL	43
NITNAGLAR OCH SPIKAR	44
DIVERSE	44
LÅNGÄNGSBACKEN, TID OCH BETYDELSE	46
NOTER	49
BILAGA I Förteckning över fynden från högarna på Långängsbacken	53
BILAGA II Husgrunderna	56
PLANSCHER	59

Förkortningar

NM = Finlands Nationalmuseum, Helsingfors
SMYA—FFT= Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja —
Finska Fornminnesföreningens Tidskrift

Förord

Efter utgrävningen av gravfältet på Larsas Kvarnbacke i Saltvik, Bertby i slutet av 1950-talet stod det klarare än förut för mig hur nödvändiga totalundersökningar av gravfält är för klarläggningen av Ålands bebyggelsehistoria och kulturutveckling under yngre järnåldern. När jag sedan på 1960-talet fann mig ha möjlighet till en sådan valde jag — i samråd med statsarkeologen C. A. Nordman och landskapsarkeologen Matts Dreijer — gravfältet på Långängsbacken i Sund, Kastelholm till utgrävningsobjekt. Undersökningen utfördes under somrarna 1962—1967 med anslag från Finska Vetenskaps-Societeten, och vid den arbetade personal och studenter från Helsingfors universitets arkeologiska institution samt ungdomar från Åland. Som mina närmaste medhjälpare vill jag särskilt omnämna magistrarna Eeva-Liisa Rommi (1962, 1963), Aarne Kopisto (1964, 1965, 1966) och Pekka Sarvas (1967). Av ålänningarna var flygaren Carl-Henrik Lindeman (†) med varje år, åtminstone under någon tid av grävningen, och ställde sin erfarenhet och sitt praktiska kunnande till förfogande.

Det har av olika orsaker dröjt länge innan boken om Långängsbacken nu kommer ut. När jag lägger sista handen vid arbetet, vill jag rikta ett varmt tack till alla deltagarna och till alla dem som på ett eller annat sätt hjälpte oss att genomföra utgrävningen. De har alla bidragit till att sommarveckorna på Långängsbacken utgör ett ljust och glatt minne. Mitt tack går också till vännerna Yngve och Sanni Johansson på Sundby gård, som blev mitt ”grävningshem” under raden av år.

Helsingfors d. 15 november 1979
Ella Kivikoski

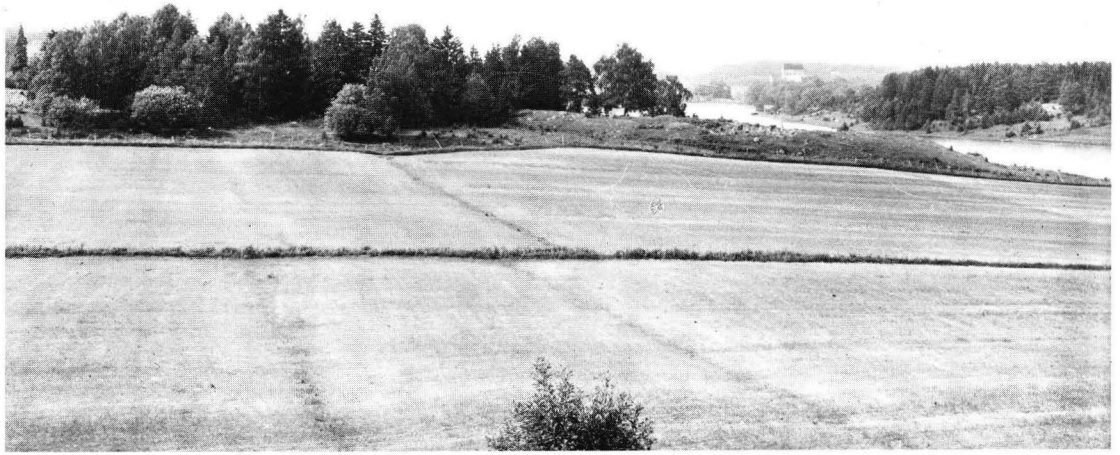

Bild 1. Långängsbacken från S.

Bild 2. Utsikt från Långängsbacken mot NNO.

Gravfältet

Gravfältet på Långängsbacken i Kastelholm, Sunds socken, Åland, utgrävdes av författaren åren 1962—1967 med anslag från Finska Vetenskaps-Societeten. Det ligger ett par kilometer mot sydost från Kastelholms kungsgårds manbyggnad, på västra stranden av Slottsundet, på en långsträckt backe, som vid tiden för gravfältets anläggning på 600-talet synbarligen var en udde i sundet och som numera kantas av låg odlingsmark i S och N (bild 1, 4). Snett emot gravfältet, på andra sidan sundet, i NO, ligger Kastelholms slott och friluftsmuseet Jan Karlsgården (bild 2). I närheten av gravfältet låg den medeltida byn Väster-Sibby, vars invånare synbarligen var efterkommande till den befolkning, som anlade gravfältet och där begrov sina döda ända tills jordandet i vigd jord vidtog med kristendomens införande. Väster-Sibby införlivades i mitten av 1500-talet med Kastelholms kungsgård, varvid bönderna flyttade bort och byområdet lämnades så gott som obebott.¹

Gravfältet är ett av de största järnåldersgravfälten på Åland och skiljer sig till det yttre inte från de övriga: gravarna är till största delen runda högar. Då det emellertid undersöktes i sin helhet, och helt undersökta större järnåldersgravfält är mycket fåtaliga på ön — sådana är egentligen endast Kvarnbacken i Saltvik, Bertby med 140² och Stenhagen i Sund, Kastelholm med 37³ fornlämningar — kan en presentation av gravfältet på Långängsbacken anses motiverad.

Högarna

Enligt en av landskapsarkeologen Matts Dreijer utarbetad karta av år 1950 (n:o 286 i Ålands museums arkiv) omfattar gravfältet 137 högar. Vid undersökningarna 1962—1967 reducerades antalet: en del upphöjningar i marken som upptagits som högar visade sig vara naturbildningar eller resultat av någon verksamhet som skett på platsen och förorsakat ändringar i terrängen. Talrika skadade och igrävda högar talade om sådan aktivitet. Framför allt tycks stenmaterialet i högarna ha varit eftersökt och blivit bortfört, men också skattgrävning har varit vanlig, såsom den ofta förekommande skattgrävargropen i högarnas mitt visade.

Den under utgrävningarna uppgjorda kartan (bild 3) omfattar endast 113 högar (nr 1—5, 7, 8, 10—26, 28—87, 89—92 och 94—118). Därtill kommer några fornlämningar under flat mark: en liten dubbel stenring (n:o 6), en alldeles låg stensättning (n:o 9), en brandgrav inom en liten ring av stenar (n:o 27) samt två något oregelbundna fyrkantiga

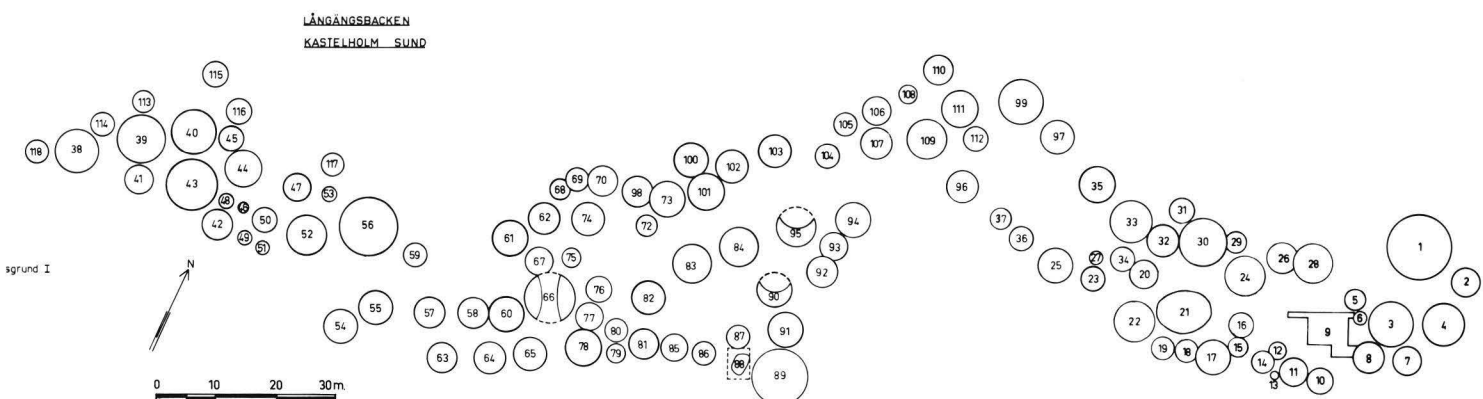

Bild 3. Karta över gravfältet på Långängsbacken.

Bild 4. Långängsbacken från W.

upphöjningar kantade med stenar (nris 88 och 93). Nära gravfältets västra ända undersökte landskapsarkeologen Matts Dreijer sommaren 1967 två husgrunder (s. 56) för Ålands museum, och den ena är antydd på kartan bild 3. Det bör emellertid framhållas, att även några av de på kartan som högar angivna lämningarna (nris 34, 76, 77, 89, 115) är osäkra till sin karaktär: upphöjningar som inte visade någon tydlig stenkonstruktion (kantring, innanröse) och inte heller innehöll något brandlager, brända ben eller fyndföremål.⁴ I ett tiotal av högarna med rester av stenkonstruktion eller fynd anträffades inte några brända ben, och i åtta andra var förekomsten av brända ben minimal, mindre än 10 gr. (se s. 13).

Högarnas storlek varierade mycket, diametern från två till tio meter, medan det stora flertalet, omkring 80 högar, hade en diameter på 4—7 m. Av 107 till storleken bestämbara högar hade 12 en diameter under 4 m, hos 33 högar var den 4—5 m, hos 19 5—6 m, hos 27 6—7 m, hos fyra 7—8 m, hos fyra 8—9 m, hos fem ca 9 och hos tre (högarna 1, 56, 109) ca 10 m. Höjden var ofta svår att bestämma, delvis på grund av terrängens ojämnhet, delvis på grund av skattgroparna och annan åverkan. Av de 97 högar, vilkas höjd — då räknad från högens mittpunkt ned till orörd jord — kunde bestämmas, var fem under 21 cm höga, 23 mätte 21—30 cm, 22 31—40 cm, 13 41—50 cm, 12 51—60 cm, fem 61—70 cm, sex 71—80 cm, tre 81—90 cm, sju 91—100 cm och en (h. 109) 115 cm. Om höjderna skulle ha räknats från högsta punkten i högen ned till bottnen, skulle de ofta — framför allt för högar med skattgrop — blivit större. Den stora högen 56 (bild 5) t.ex. mätte 100 cm från mittpunkten ned till orörd jord, men hela 123 cm beräknat från högsta punkten till bottnen.

Åtminstone 15 av högarna kantades av en stenring eller rester av en sådan (nris 1, 3, 4, 5, 24, 25, 30, 33, 55, 59, 82, 92, 97, 110 och 111). På fyra av högarna kan det ha stått en bautasten. Så kan fallet ha varit i h. 4, där en stor sten i upprätt läge (bild 6) stack upp över torven nära högens mittpunkt. På h. 95 låg en ca 150 cm lång ”pelare” av röd sten, som möjligen har stått upprätt på högen, men vars ursprungliga läge inte kunde bestämmas då ena halvan av högen var bortgrävd före undersökningen. I h. 99 anträffades en något tillhuggen trekantig flat sten som stack upp över torven och i h. 113 en trekantig sten som höjde sig över rösets övriga stenar och torvtytan (bild 7).

Endast en av högarna uppvisade s.k. solstenar eller solklot, men i den, h. 118, fanns t.o.m. två. Den ena stod i SO-sektorn av högen, var ställd på kant och stack upp över torven, den andra, i NW-sektorn, var liggande. Diametern på stenarna var resp. 20 och 16 cm.

Kantringar av stenar är vanliga på åländska järnåldershögar, bautastenar och solklot också väl kända.

De flesta högarna på Långängsbacken innehöll ett innanröse. I regel var brandresterna från bålet (brända ben, kol, sot, bränd lera, slagg) och det egentliga gravgodset lagda på den ursprungliga markytan och rösstenarna och den täckande sanden uppkastade över dem. Troligen har det funnits en gemensam bålplats, men i somliga fall (högarna 22, 40, 44, 96, 103 och 107) verkade det som om den döda bränts på platsen och högen uppkastats över den: brandlagret under stenarna var omfattande, homogent och relativt tjockt och innehöll rikligt med brända ben. I h. 22 var brandlagret ca 2,5 x 3 m stort och 12 cm tjockt, i h. 40 var de motsvarande måtten ca 3 x 6 m och 10—20 cm, i h. 44 ca 3 x 3,5 m och ca 20 cm, i h. 96 ca 2,5 x 2,5 m och ca 30 cm, i h. 103 ca 1,5 x 3 m och 25—30 cm och i h. 107 ca 1,5 x 2,5 m och 10—12 cm. De brända benen i h. 22 var 1017 gr., i h. 40 559 gr., i h. 44 983 gr., i h. 96 3102 gr., i h. 103 2227 gr. och i h. 107 2950 gr. Det må även framhållas att bottensanden under brandlagret i högarna, isynnerhet i h. 40 och 107, var kraftigt rödbränd.

I fem av högarna var brandresterna synbarligen nedlagda i en grop som grävts i den ursprungliga markytan (högarna 35, 37, 82, 99 och 117) på den plats som skulle bli mittpunkten för högen. I h. 35 var groparna två: en större i högens mitt mätte närmare två meter i diameter och var ca 50 cm djup, en mindre i östra delen mätte ca 75 cm i diameter. Mittgropen innehöll små skörbrända stenar på botten och bålresterna ovanpå dem, den andra saknade stenar på botten. Ovanpå bålresterna låg stenar som fyllde groparna ända till randen, och innanröset och sanden var kastade över det hela. I de fyra andra högarna fanns endast en grop i varje. I h. 37 var den ca 100 x 100 cm stor och ca 30 cm djup, i h. 82 var de motsvarande måtten ca 150 x 150 och 40 cm, i h. 99 ca 100 x 100 och 23 cm, i h. 117 ca 125 x 125 och 20 cm. Groparnas djup är räknat ned från den ursprungliga markytan.

I detta sammanhang skall ännu nämnas, att hög 97 innehöll en grop som möjligen var en grav med obränt lik. Högen mätte ca 6 m i diameter, uppvisade rester av en kantring av stenar och bestod huvudsakligen av grann gul mosand. Djupare blottades en rösliknande stensättning, som sträckte sig över hela högens omfattning, men som till största delen låg djupare än markytan utanför högen. Under stensättningen, intill en stor jordfast sten i högens södra del anträffades en ca 50 x 200 cm stor grop (botten 30—40 cm djupare än de ovanliggande stenarnas undersida). Den var fylld av lös mörk jord som skarpt skiljde sig från

Bild 5. Hög 56 på Långängsbacken.

Bild 6. Bautasten (?) i hög 4 på Långängsbacken.

Bild 7. Bautastenen i hög 113 på Långängsbacken.

den omgivande gula mosanden. I den mörka jorden hittades några lerkärlsbitar men inga som helst ben. Gropens storlek skulle passa en grav med obränt lik och närmast ville man tyda den som en sådan. Sedan högar med obränt lik numera anträffats på Åland, i Karrböle i Jomala,⁵ har tolkningen en större sannolikhet än vad man tidigare hade kunnat förmoda.

Någon bestående gemensam bålplats för gravfältet kunde inte upptäckas inom grävningsområdet. Ändå är det tydligt, på grund av den ofta mycket obetydliga förekomsten av brända ben i de olika högarna, att eldbegängelsen i regel skett på en annan plats än högens (undantag se s. 11) och att alla resterna av likbålet ofta inte blivit ihopsamlade och nedlagda i högen. Förteckningen över förekomsten av brända ben i de olika högarna ger därom en tydlig bild:

Inga brända ben:	högarna 3, 24, 34, 58, 76, 77, 80, 92, 97, 110, 111, 115
1—10 gr.:	högarna 4, 12, 41, 46, 48, 54, 116, 117
11—100 gr.:	högarna 1, 13, 21, 51, 55, 57, 64, 75, 85, 86, 87, 105, 113
101—200 gr.:	högarna 5, 15, 49, 52, 63, 65, 68, 72, 78, 90, 94, 112, 114, 118
201—300 gr.:	högarna 7, 18, 26, 31, 53, 60, 67
301—400 gr.:	högarna 30, 32, 38, 69, 74, 79, 84, 99, 101, 104
402—500 gr.:	högarna 27, 47, 50, 61, 62, 73, 95, 108
501—600 gr.:	högarna 16, 29, 36, 40, 102
601—700 gr.:	högarna 11, 45, 81, 98, 100, 106
701—800 gr.:	högarna 17, 39, 82
801—900 gr.:	högarna 10, 14, 28
901—1000 gr.:	högarna 37, 44, 91
1001—1100 gr.:	högarna 8, 22, 35
1101—1200 gr.:	högarna 20, 42, 43, 59
1332 gr.:	hög 25
1451 gr.:	hög 2
1485 gr.:	hög 19
1950 gr.:	hög 56
2227 gr.:	hög 103
2950 gr.:	hög 107
3030 gr.:	hög 83
3102 gr.:	hög 96
4552 gr.:	hög 109
4768 gr.:	hög 23

Bild 8. Hög 23 på Långängsbacken. Gravurnan *in situ*.

Bild 9. Stenring och gravurna i hög 96 på Långängsbacken.

Bild 10. Gravurnan stående på en sandstensskiva i hög 28 på Långängsbacken.

Benen från hög 70/71 saknades vid upppackningen på museet. I förteckningen ingår också benmängden från de två gravarna under flat mark på gravfältet, h. 27 och 48.

Oftast låg de brända benbitarna spridda i brandlagret, men i ett antal högar fanns det ett lerkärl innehållande brända ben, alltså verkliga gravurnor. Antalet sådana — härvid har utom de relativt väl bevarade kärnen även medräknats de fall, då en sönderkrossad kruka och de brända benen låg tillsammans i en tydlig klump, och ännu de fall, då kärlets bottenbitar uppvisade vid dem fastnade brända ben, även om kärlbitarna förövrigt låg mera spridda. Sålunda kommer man till ett antal av 21 högar med gravurna: högarna 7, 8, 14, 16, 20, 22, 23, 25, 28, 32, 36, 62, 67, 69, 78, 82, 96, 105, 106, 107 och 109. I en av dem, h. 109, var urnorna två. I regel låg en del brända ben också utanför urnan; endast i ett par fall (h. 32, 67) verkade det som om alla nedlagda benbitarna kunde inrymmas i urnan.

I regel var urnan med de brända benen nedlagd tillsammans med bålresterna på den ursprungliga markytan, endast i h. 23 tycktes den ha blivit nedlagd i en grop (bild 8). I fem högar (h. 32, 62, 96, 106 och 109) var urnan stöttad med stenar som lagts i ring omkring den (t.ex. bild 9 och 12), i h. 28 stod urnan på en flat sandstensskiva (bild 10) och i h. 25 på ett underlag av 8—9 tättagda knytnävsstora stenar. I h. 32 låg en sten på de brända benen i urnan (bild 13), i högarna 62, 82 och 96 var en flat sten lagd över urnans mynning och i h. 109 täcktes urnan av flera på varandra radade flata sandstensskivor (bild 11).

I de flesta högarna på gravfältet anträffades nitnaglar av järn, men i mycket varierande antal, från något enstaka exemplar till närmare 200 (h. 5), och i ett antal högar kan det vara fråga om rester av en båt. I förteckningen här nedan har upptagits de högar, i vilka nitnaglarna var minst 40 (då har de avbrutna exemplaren, de med bevarat nithuvud eller -bricka, räknats som en halv nit). Ett exakt antal är omöjligt att ange, då högarna förutom hela och avbrutna nitar också innehöll rikligt med nitbitar eller -klumpar. Dessutom kan nitnaglar från olika bränningar — isynnerhet om man räknar med en bålplats på vilken sådana företagits flera gånger — ha blandats vid nedläggningen.

Bild 11. Gravurnan täckt med sandstensskivor i hög 109 på Långängsbacken.

Bild 12. Gravurnan i hög 109 på Långängsbacken.

Bild 13. Gravurnan med sten inuti i hög 32 på Långängsbacken.

Högarna med mera än 40 nitnaglar:

- H. 5. 78 hela, 192 avbrutna, 179 bitar (362:42—44, 48)
- 10. 23 hela, 45 avbrutna, 37 bitar (362:95—97)
- 28. 23 hela, 35 avbrutna, 18 bitar (376:8, 10, 12, 13)
- 31. 19 hela, 49 avbrutna, ca 50 bitar (376:38, 41, 45)
- 39. 78 hela, 87 avbrutna, ca 80 bitar (404:2, 3, 8, 13, 16)
- 40. 34 hela, ca 105 avbrutna, ca 210 bitar (404:37, 53, 67, 79, 87, 107, 108)
- 42. 86 hela, 111 avbrutna, 146 bitar (376:101—103)
- 43. 52 hela, ca 120 avbrutna, ca 125 bitar (404:122, 135, 142, 146, 147, 153, 171)
- 59. 32 hela, 36 avbrutna, 56 bitar (367:255, 259, 261, 262)
- 65. 13 hela, 63 avbrutna, 13 bitar (386:99—101)
- 117. 12 hela, 88 avbrutna, ca 30 bitar (404:280).

Härtill kommer möjligen h. 38, som katalogen uppger ha innehållit ca 200 järnnitar. De har emellertid inte kunnat hittas i museet.

Om man, såsom ibland gjorts, räknar med att brandgravar med minst 50 nitnaglar kan betecknas som båtgravar, kan det med säkerhet gälla sju av de angivna högarna (h. 5, 39, 40, 42, 43, 59 och 117), men möjligen även de övriga (fragmentens antal). Begreppet kan härvid lika väl omfatta möjligheterna att den döde bränts i båten som att båten hört till gravgodset eller att en (eller flera) båtar använts som bränsle för bålet.

Utom nitarnas antal — det är svårt att föreställa sig något annat föremål än en båt, vars tillverkning krävt så talrika nitnaglar — kunde givetvis nitarnas olika och varierande storlek i en hög ge en antydning om att det är fråga om en båt. Antalet mätbara nitar från högarna på Långängsbacken är visserligen mycket begränsat och ger inte möjligheter till några beräkningar beträffande båtarnas storlek, men ändå skall storleken på nitarna från sju av högarna anges här:

Bild 14. Stenring med brandgrav under flat mark. Fornlämning 27 på Långängsbacken.

Bild 15. Stensättning under flat mark. Fornlämning 9 på Långängsbacken.

	Under 2 cm	2—3,5 cm	3,6—4,5 cm	4,6—6,5 cm	6,6—8,5 cm
H. 5.	2	30	19	2	
39.		23	21	1	
40.	1	12	10		
42.	4	55	9	1	2
43.	4	37	15	5	
59.		17	10	1	
117.	1	1	10		

Från h. 59 föreligger förutom nitnaglar av vanligt format en speciellt kraftig, 10,2 cm lång järnnit (367:55) samt sex spikar och ett beslag av järn (pl. 9:10), en form som också förekommer i båtgravar från finska fastlandet.

På Kvarnbacken i Saltvik (Kvarnbacken, s. 65 ff.) var båtgravarna betydligt vanligare än på Långängsbacken: antalet (räknat på samma sätt som här) utgör åtminstone 24 mot 7 på Långängsbacken. Också antalet nitar i en hög var i regel större. Långängsbackens färre båtgravar motsvarar bättre det gängse gravskicket på Åland; Kvarnbacken kan i detta avseende betecknas som en avvikelse från det vanliga.

Brandgravarna under flat mark

Brandgravarna under flat mark, nr:s 27 och 48 på kartan, företräder en hittills okänd gravform på de åländska järnåldersgravfälten. Den förra utgjordes av en ring stenar, uppförd intill en stor natursten, utan någon synlig upphöjning över marken. Diametern var endast knappa två meter. Stenarna låg omedelbart under grästorven (bild 14), och innanför ringen, under några mindre stenar, i fin, mörk, tydligen tillförd jord, fanns 418 gr. brända benbitar samt 14 tänder. Något gravgods förelåg inte.

Ingen synlig upphöjning över markytan visade heller n:o 48, men här blottades strax under grästorven en liten stensamling: en ofullständig, ca 1,5 x 2 m stor ring av stenar och småsten inom den. Strax under torven låg ett i två delar brutet hästskoformigt spänne och mellan småstenarna omkring 60 lerkärlsbitar, biten av en lertrissa, en slaggbit samt två brända benbitar. Det är givetvis möjligt, att det är fråga om en förstörd gravhög, men stenringen kan knappast ha kantat en hög, så liten som den är. Den påminner om stenringen i n:o 27 till den grad att man gärna vill anse högarna representera en given gravform. Den ringa förekomsten av brända ben i h. n:o 48 försvårar tolkningen.

Övriga lämningar på gravfältet

En stensättning utan några som helst synliga spår i markytan anträffades i östra delen av gravfältet; på kartan är den utmärkt med n:o 9. Den var ca 8 x 8 m stor, med stenar endast i ett varv (bild 15). Närmast liknade den de finska brandgravfälten under flat mark från yngre järnåldern, men de enda fynd som gjordes var några brända benbitar (2 gr.) och några få lerkärlsbitar. Dessa kan givetvis vara sekundära, och det är inte säkert att det överhuvud skulle vara fråga om en grav.

Lämningen n:o 6 på kartan utgjordes av en ring stenar (bild 16), uppförd av något avlånga, 35—50 cm långa stenar. Den mätte ca 2 meter i diameter och omslöt en andra mindre ring stenar, vars diameter var ca 75 cm. Innanför den mindre stenringen var jorden mörk och skiljde sig skarpt från den omgivande gula mosanden. Den mörka jorden sträckte sig nästan cylinderformig ca 50 cm djupt och utgjorde synbarligen resten av en neddriven stolpe som stöttats av stenarna i den inre ringen. Betydelsen är oklar, kanhända kan det vara fråga om ett sjöfararmärke, en avgudabild av trä, en "totempåle" eller något liknande. Osäkert är om den varit samtida med gravfältet.

Bild 16. Stenring under flat mark. Fornlämning 6 på Långängsbacken.

De två oregelbundet fyrkantiga upphöjningarna i marken, nr 88 och 93 på kartan, visade sig vara kantade med glesst lagda stenar och helst ville man uppfatta dem som grundstenar till lador: ingenting som kunde tyda på en grav anträffades vid utgrävningen. Deras läge intill ängskanten i söder skulle också passa väl till den avgivna tolkningen. N:o 88 mätte 6 x 4 m i storlek, och innanför grundstenarna i den låg ett antal mindre stenar och två järnbitar. N:o 93 var 4 x 5 m stor och helt utan innersten eller fynd. Datering saknas, men om de är grunder till lador måste de härröra från en senare tid än gravfältet.

Gravgodset

På sidorna 53—55 ges en förteckning av innehållet i de enskilda högarna på Långängsbacken, en förteckning som kompletterar bildmaterialet pl. 1—17. Översikten som här skall ges av fornsaksbeståndet från gravfältet beaktar främst typernas förekomst i det åländska materialet. I många fall hänvisas därvid till gravfältet på Larsas Kvarnbacke i Saltvik och publikationen om det.⁶ Föremålsnumren utan angivet museum avser Ålands museum.

Spännen

Till de äldsta fynden från gravfältet hör tre spännen från vendeltid. Från h. 15 kommer en bit av ett litet runt genombrutet spänne (pl. 2:2), från h. 20 ett till hälften bevarat bygelspänne av järn (pl. 2:5) och från h. 69 en illa deformerad liten oval spännbuckla (pl. 10:7).

Det runda spännet företräder en vanlig östskandinavisk form,⁷ som är väl känd också i Finland.⁸ Från Åland föreligger två andra exemplar, ett från Saltvik, Eneborg (NM 8067 B:1) och ett med mittkors från Saltvik, Rangby (301). Nerman för typen till period VII:2 på Gotland,⁹ och samma datering till 600-talets första hälft gäller för typen i allmänhet.

Bygelspännet från h. 20 hör till en typ som är relativt allmän i Finland och Sverige och som tycks ha varit i bruk i vendeltid, men ännu in i vikingatid.¹⁰ Från Åland är endast ett annat exemplar känt, det från Kvarnbacken i Saltvik.¹¹ Bygeln hos exemplaret från Långängsbacken är bandformig, hos exemplaret från Kvarnbacken är den gjord av fyrkantig ten.

Den ovala lilla spännbucklan representerar en svensk smyckeform som är känd också på Åland genom några exemplar: ett från Finström, Kulla (NM 1751:4), ett från Geta, Höckböle (NM 4626:10), två från Saltvik, Ödkarby, Backas (94:60) och två från Sund, Kastelholm, Stenhagen (198:9, 10). Från fasta Finland föreligger endast två exemplar. Typen dateras till slutet av 600- eller början av 700-talet, ursprungsområdet söks i Mellansverige.¹² Exemplaret från Långängsbacken uppvisar några små cirklar med mittpunkt (icke synliga på bilden) i den bevarade ändan, ett prydnadsmotiv som även förekommer på ett antal svenska exemplar och på de två spännena från Stenhagen på Åland.

Vikingatidens ovala spännbucklor företräds av fyra exemplar från två högar på Långängsbacken. I h. 113 låg en undre skälla (pl. 13:4) samt bitar av ett andra spänne, vars skälla och genombrutna övre skiva smultit ihop (pl. 13:5), och i h. 55 hittades ett tjugotal små spännebitar (pl. 8:9), som uppvisar inalles sex prydnadsknoppar och sålunda måste härröra från två spännen — antalet knoppar är större än de vanliga fem på ett exemplar. Alla fyra spännena är av Petersens typ fig. 51¹³, men ytorna är så skadade, att undergruppen eller -grupperna inte kan bestämmas.

De åländska ovala spännbucklorna från vikingatiden är ca 35 till antalet.¹⁴ Av dem kommer 28 från gravhögar, och i nio fall har två av dem bildat ett par. Typen Petersen fig. 51 är talrikast företrädd. Den kan betecknas som en östskandinavisk form, och spännbucklorna, som på Åland liksom i Sverige har burits som axelspännen i kvinnodräkten, utgör ett av de karakteristiska svenska dragen i Ålands vikingatids kultur.

De likarmade vikingatidsspännena från Långängsbacken är sex till antalet, alla av skandinaviska former. Fem av dem, spännena från högarna 49 (pl. 6:8), 50 (pl. 7:1), 63 (pl. 10:6), 113 (pl. 13:6) och 40 (pl. 3:10, av vilket endast en ansiktsmask föreligger), är av samma typ. Karakteristiska för dem är ändstyckena i form av en smal ansiktsmask med spetsig haka och runda ögon, ett välvt mittparti med en knapp i mitten samt streckornering med en dubbelspiral i mitten av armarna. Spännena från högarna 50, 63 och 113 har runda hålförsedda skivor vid sidoutsprången och har alltså varit prydda med lösa knappar, spännet

från h. 49 uppvisar i stället låga vulstliknande förkrympta ansiktsmasker. Streckorneringen varierar något, men den för typen karakteristiska dubbelspiralen förekommer på dem alla, om än på spännet pl. 6:8 placerad närmare mitten än vanligt och otydligt formad på pl. 10:6. Typen är östskandinavisk till sin utbredning. Från Birka föreligger sex exemplar, synbarligen tillhörande 10. århundradet¹⁵, från Åland — exemplaren från Långängsbacken medräknade — 14, från finska fastlandet sju.

De övriga åländska exemplaren av typen kommer från Saltvik, Eneborg (tre st., NM 6768:985, 1139 och 1355), Saltvik, Syllöda (NM 280), Saltvik, Borgboda (tre st., 498:137, 498:181 och 502:175), Sund, Sundby (NM 421) och Hammarland, Kattby (459 e:76). Alla har runda, hålförsedda sidoutsprång. Spännena från Saltvik, Syllöda och Sund, Sundby härrör liksom spännet från Långängsbacken h. 113 från gravfynd som också innehåller ovala spännbucklor och är daterbara till 900-talet. Tydligt är det fråga om en typisk skandinavisk smyckeuppsättnings ”tredje spänne”.

Det sjätte likarmade spännet från Långängsbacken låg i h. 8 (pl. 1:13) och är av annan form. Det har ansiktsmasker, om än något degenererade, både i ändarna, på sidoutsprången och på sidorna av det välvda mittpartiet. Vid ändarna och i mittpartiet är maskernas nedre del förkrympt, men ögonen är runda; vid sidoutsprången är maskerna mera degenererade, trekantiga och saknar ögon. Gemensamt för alla dessa masker är att de upptill slutar i en trebladig kontur. För övrigt är spännet streckornerat och uppvisar korslagda linjer och tvärstående linjegrupper. Närliggande exemplar finns från Birka,¹⁶ men det är knappast möjligt att tala om en bestämd typ. Den närmaste motsvarigheten från Åland kommer från Lemland, Söderby, Mattas (NM 4615:62), ett spänne liknande till formen, men med annorlunda ornering. En viss likhet med Ljønes-spännena¹⁷ motiverar en datering till 800-talet; denna datering styrks av Johan Callmers datering av pärluppsättningen i högen (se s. 31).

Tre runda djurornerade spännbucklor av typisk finsk vikingatidsform kommer från högarna 50 och 68. Spännbucklan från h. 50 (pl. 7:4) är ett fragmentariskt fyradjursspänne av Appelgrens typ B, med pärlbandsornerade djurkroppar.¹⁸ Typen är tidigare känd från Åland genom ett par exemplar från Geta, Olsnäs (NM 422).

I h. 68 var spännbucklorna två, båda tvådjursspännen,¹⁹ men av olika storlek och med olikheter i orneringen. De utgör en ny form på Åland, där tvådjursspännena inte tidigare anträffats. Det större exemplaret (pl. 10:11) har bandformiga djur, men i mitten av spännet, där djurhuvudena vanligen har sin plats, finns i stället fyra tappar. Svansarna uppvisar två cirklar med mittpunkt, och ett par sådana finns också i mitten av kropparna. I spännets yta förekommer ett antal runda (borrade?) hål. Det mindre exemplaret (pl. 10:12) är mycket slitet och har varken tappar eller cirklarna med mittpunkt.

Spännbucklorna kan givetvis ha burits som ett par axelspännen, men skillnaden i storlek och ornering — liksom den gängse dateringen av typerna de företräda — gör det icke troligt. Det mindre exemplaret som är utan knappar kan analogt med de äldsta fyradjursspännena av Appelgrens typ A med förbehåll förläggas till vikingatidens början, medan det större typologiskt sett är yngre och likt fyradjursspännena av Appelgrens typ C har fyra tappar. I varje fall torde de inte från början ha utgjort ett par.

I samma hög 68 hittades ett dosformigt spänne (pl. 10:13). Det är mycket slitet och har en otydlig streckornering på översidan och sidofälten. Översidan visar ett mittkors med ändknoppar och en knapp också i korsmitten. Sidofälten kantas av breda förtjockade ”stavar”, som upptill når över översidans kant som små halvrunda öron. Spännet är det första i sitt slag från Åland och hör till de fåtaliga gotländska järnåldersföremål som hittats där. Det är ett sent exemplar av typ Rydh, Dosformiga spännen från vikingatiden, fig. 80²⁰ och kan förläggas till tiden omkring år 1000. Dateringen gäller också för själva högens anläggning, och stödes av Callmers bestämning av pärluppsättningen i den (s. 31). De runda spännbucklorna måste ha varit mycket gamla när de nedlagts i graven.

De hästskoformiga spännena från gravfältet är sju till antalet, alla av brons och vanliga former. Från h. 5 kommer ett exemplar med upprullade ändar (pl. 1:4). Bygeln är av rund ten, ornering saknas. Föremålet är från tidig vikingatid. Typen förekommer i hela Östersjöområdet, och från Åland kommer fem andra exemplar, också av brons,²¹ samt två av järn.²²

Tre hästskoformiga spännen har facetterade ändknoppar. Från h. 48 kommer ett itubrutet slitet exemplar (pl. 6:2), vars ändknoppar uppvisar små punktlika gropar på överytan. — Från h. 47 härrör ett halvt spänne av den speciellt finska typen med tappförsedda ändknoppar (pl. 6:1). — Det tredje exemplaret, från h. 59 är söndrigt och i flera bitar (pl. 9:3). Dess ändknoppar är relativt höga och uppåt avsmalnande.

Hästskoformiga spännen med facetterade ändknoppar är välkända från Åland. Alla tre exemplaren från Långängsbacken har motsvarigheter därifrån.²³

De övriga hästskoformiga spännena från gravfältet är av typen med trattformiga ändar. Från h. 44 kommer ett stort (11,5 x 12,3 cm) och ståtligt exemplar (pl. 5:1). Mittpartiet av bygeln uppvisar tre prydnadsfält, fyllda med rännor och pärlstavar mellan dem. Gruppen avslutas med dubbla punktrader och en spetsig vinkelfigur av dubbla punktrader samt tre små cirkelfigurer. Ett liknande orneringsfält förekommer vid vardera ändpartiet och ovanför dem finns en liknande avslutningsfigur. Den fyrkantiga översidan av ändknopparna pryds av en dubbellinje längs kanterna och i mitten finns en dubbelcirkel med mittpunkt.

De två andra hästskoformiga spännena med trattformiga ändar kommer från högarna 49 och 59 och är av vanlig spännestorlek. Spännet från h. 49 (pl. 6:4) är svårt skadat i ytan, men uppvisar rester av punkt- eller pärlrader på bygeln och cirklar med mittpunkt på ändknopparnas överyta. — Bitarna av spännet från h. 59 (pl. 9:4) är rester av ett obetydligt, litet och ornerat exemplar.

Hästskoformiga spännen med trattformiga ändar förekommer i hela Östersjöområdet och varierar både i storlek och ornering. De stora praktspännena är talrika på Gotland, men de förekommer också på svenska och finska fastlandet. Åland har ett andra praktexemplar från Saltvik, Borgboda (236), kanske ännu ståtligare än det från Långängsbacken. I västra Finland förekommer stora exemplar ofta i mansgravar från tiden omkring år 1000²⁴, synbarligen använda som mantelspännen. Spännet i h. 44 låg tillsammans med bl.a. en sax, en kniv, bronsspiraler och pärlor, alltså i en kvinnograv.

Endast ett femte spänne med trattformiga ändar är känt från Åland, från Saltvik, Sonröda (NM 289). Det är av vanlig spännestorlek.

Ringspännet från h. 43 (pl. 4:7) företräder en ny form för Åland.²⁵ Det är upptill avbrutet och saknar nål. På baksidan av ringen finns upptill rester av ett nålfäste: två skivor med hål; det är att märka att också i ringens nedre kant finns en hålförsedd utåtstående skiva, och man frågar sig om den kanske är sekundär. Bygeln är plan och prydd med en linje i kanterna och en bandslinga mellan dem. ”Staven” i mitten av ringen visar upptill en ansiktsmask och streckade bladfigurer ovanför den; nedre delen av staven är prydd med streck. Det breda ornerade partiet i nedre delen av ringen uppvisar trekants- och spiralfigurer och slutar nedtill i en ansiktsmask. Två små utsprång på bågge sidorna om skivan är linjeprydda; möjligen är det fråga om degenererade djurmasker.

Den närmaste motsvarigheten jag känner kommer från Birka, gr. 643 (Arbman, Birka I. Tafeln 42:1). Den har dock en tydligare ornering, t. ex. är utsprången nedtill formade som djurhuvuden. Spännet från Långängsbacken ville man också gärna se som en efterbildning av Birkaspännet eller av ett likadant smycke. Ett mycket nära exemplar från Yläne i Finland²⁶ har gett anledning till en förmodan att Birka skulle varit ett tillverknings- och spridningscentrum av liknande ringspännen, en uppfattning vars riktighet spännet från Långängsbacken kan tillstyrka. Tiden är 900-talet.

Ett antal ornerade bronsbitar från gravfältet härstammar tydligen från spännen, som emellertid inte kan typbestämmas. Från h. 8 föreligger två små bitar med linje- och

pärlstavsornering (pl. 1:14). — Från h. 43 kommer bitar av en tunn bronskiva med böjda linjer som ornering (pl. 4:13—14), från h. 108 tolv bitar med streck- och djur(?) ornering (pl. 12:7) som synbarligen härrör från ett runt smycke, och från h. 118 finns en svårt bränd och smulten bit av ett dubbelskaligt spänne (404: 284). Några lösa järnnålar (376:214, 279, 315 och 386:117) kan ytterligare nämnas i sammanhang med spännena.

Nålar

Nålar både av brons och järn förekommer ofta i fynden, tyvärr mest fragmentariska. Från h. 18 kommer en liten bronsnål (pl. 2:3), som kan räknas till den vendeltida typen med kubiskt huvud²⁷ och som torde kunna förläggas till början av 7. århundradet. — Från h. 39 kommer en järnten, vars ena ända är böjd liksom de finska herdestavsformiga nålarnas och föremålet (pl. 3:7) hör möjligen till denna typ,²⁸ men då det är illa skadat och avbrutet måste bestämningen betraktas som osäker.

Två mindre herdestavsformiga nålar, också av järn, båda med elegant böjt, smalt huvud, föreligger från högarna 43 och 52. Exemplet från h. 43 (pl. 4:9) är nedtill rostigt och avbrutet, det från h. 52 (pl. 8:8) litet, endast 3 cm långt. H. 43 kan dateras till vikingatid, h. 52 är inte närmare daterbar. En tredje liknande nål från Åland, men av brons, föreligger från Saltvik, Kvarnbo, Kohagen (338:145, avb. Åländsk Odling 1960, s. 139, fig. 3:1).

Från h. 51 kommer en hela 10,7 cm lång järnnål (pl. 8:6) av rund ten, upptill tillplattad och försedd med ett hål. Spetsen är vass. Nålen kan kanske ha varit ett verktyg, möjligen en pryl.

Halsringar

Snedstrierade, slitna och skadade bitar av rund bronsten (något flera än de avbildade) finns från högarna 40 (pl. 3:23), 50 (pl. 7:2—3) och 65 (pl. 10:8). Även om det endast är fråga om fragment — inga ändstycken är bevarade — bör det vara fråga om halsringar med knopp och ögla, en typ som förekommer talrikt både i Finland och Sverige,²⁹ både i brons och silver. Från Åland föreligger ett exemplar av brons från Saltvik, Kvarnbacken, som kan dateras till vendetid³⁰ och ett av silver i skattefyndet från Geta (NM 1133), vikingatid.

En böjd bit av vriden järnten från h. 11 (ihopsatt av två fragment, pl. 1:11) kan med stor säkerhet betecknas som en bit av en torshammarring — en typ vanlig i Ålands vikingatid.³¹ Osäkert är ett stycke av vriden bronsten (pl. 11:15) från h. 84.

Från h. 60 föreligger delar av en brons Halsring som är flätad av tre tenar: två bitar av själva ringen och ett ögelformigt ändstycke (pl. 10:1—3). Typen hör till de vanligaste vikingatidssmyckena i Finland: massiv, flätad av tre tenar och avslutad med öglor i vardera ändan.³² Formen är ny för Åland och kan tillskrivas de finska inslagen i materialet från gravfältet. Det må nämnas, att högen ifråga även innehöll ett par tredelade bronspärlor av finsk form (typ pl. 14:7) samt bitar av en armringsring av finsk typ (pl. 10:4, 5).

Armringsringar

Armringsringarna från Långängsbacken är relativt talrika, men de föreligger ofta i bitar och antalet kan därför inte exakt preciseras. Alla exemplar är av brons.

Från h. 112 kommer en till hälften bevarad armringsring av rund ten med tjockare ändar och tätställda fördjupade (instämplade) korsfigurer (pl. 15:3). Mittpartiet är slätt och oornat, ändpartiet avgränsas av en vertikal skåra. Ett andra liknande exemplar från Åland föreligger från Saltvik, Kvarnbacken (188:5)³³ och en liknande ornering förekommer på ett antal armringsringar från finska fastlandet; de dateras till övergångstiden mellan vendel- och vikingatid.³⁴

Från samma tid härrör armringsringen med avsmalnande ändar från h. 5 (pl. 1:5). En smal längsgående upphöjning med rader av små stämpelfigurer delar mittpartiet i två svagt konkava fält; liknande figurer pryder även kanterna. I mitten av ringen finns vidare en

tvärrad av små gropar. Direkta motsvarigheter finns inte från Åland, inte heller kan jag anföra sådana från andra fynd.

Från h. 60 kommer bitar av en armring med breda ändrar (pl. 10:4, 5), som tydligen haft en ornering av tvärställda vinkellinjer liksom de mycket vanliga vikingatidsarmringarna från finska fastlandet (typ Kivikoski, *Die Eisenzeit Finnlands*, 1973, avb. 735). Från Åland är typen känd också från Saltvik, Kvarnbacken, h. 96. och 140.³⁵ Vidare föreligger ett exemplar från Finström, Knösbuskarna, h. 71 (SMYA-FFT XLV, s. 207, avb. 6).

En liknande ornering med tvärställda vinkellinjer förekommer på två massiva armringar från Långängsbacken h. 50 (pl. 7:7, 8). Dessa har dock en annan form, är bredast i mitten och har avsmalnande tudelade och hålförsedda ändrar, som tydligen varit förenade genom de mellanstycken med hålförsedda ändtappar, som även hör till gravgodset i högen (pl. 7:9, 10). Ringarna har alltså kunnat slutas om handleden. I mitten av ringarna finns en grupp om fyra tvärställda tvärstrierade linjer (på de finska ringarna prydes de breda ändarna av dylika streckgrupper). Vinkellinjeorneringen på båda sidorna om tvärinjegruppen sträcker sig över hela ringen. Åtminstone den ena av armringarna har grupper av små cirklar mellan vinkellinjerna.

Två liknande låsstycken anträffades också i h. 79 (pl. 11:6, 7), det ena prytt med vertikala linjer i mitten. Vidare föreligger ett exemplar från Saltvik, Kvarnbacken (Kivikoski, Kvarnbacken, pl. 12:6). Jag har tidigare (a.a., s. 85 ff.) ställt det i sammanhang med en armringstyp med scharner från finska fastlandet, men armringarna från h. 50 visar genom sin massivitet och ornering, att de bör sammanställas med de finska vinkellinjeornerade armringarna från vikingatid, betraktas som en åländsk specialform av dem.

De övriga armringarna från Långängsbacken är enkla former, alla av dem har avsmalnande ändrar. Från h. 113 föreligger tre exemplar. Ringens pl. 14:1 mittparti, som avgränsas av två dubbelstreck, är på yttersidan trefacetterad och kantfacetterna på den uppvisar dubbla rader av små trekantstämplar (eller ett utsparat vinkelband?). Ringens ändrar är ovala i genomskärning och utan någon ornering. Den fragmentariska ringen pl. 14:2 kan möjligen ha utgjort ett par till den föregående, men är svårt skadad och utan synlig ornering. Ytterligare förekommer i högfynden fyra bitar av armringar utan ornering (pl. 14:3).

Från h. 118 (pl. 15:4) kommer två bitar av en armring. Den ena har en trefacetterad yttersida och, åtminstone på den ena kantfacetten, små stämplade trekantter i rad; ytan är svårt skadad. Till form och ornering visar den alltså likheter med ringen pl. 14:1 från h. 113.

Två smala oornerade armringar från h. 49 (pl. 6:5, 6) av enkel bandformig, något välvd ten, har över varandra lagda ändrar. Ringarna är lika stora och har troligen burits som par.

Ett antal osäkra bitar som kan härröra från armringar skall här ännu omnämnas: från h. 65 (386:85, 86), 106 (386:267) och från h. 40 (pl. 3:22). Den sistnämnda biten har tvärstreck i ändan.

Fingerringar

Från högarna på Långängsbacken föreligger 27 säkra fingerringar. Härvid har ett antal bitar av rund ten som kan utgöra bitar av fingerringar — men också av andra föremål — lämnats obeaktade. Med dem skulle antalet kanske stiga med ett tiotal. Också många av de 27 är söndriga och fragmentariska. Med två undantag är ringarna av brons. Fördelningen är 1—3 per hög.

Vanligast är de enkla spiralfingerringarna, alla av brons. Tenen är plankonvex eller trekantig, i några fall rund, i ett fall flat. Vindlingarnas antal varierar. De flesta är oornerade. Ringarna kommer från följande högar:

Oornerade spiralfingerringar från h. 5 (pl. 1:7); 10 (362:91 av platt ten, med en horisontal

fåra i mittlinjen); h. 42 (376:105); h. 43, två stycken (404: 137, 144); h. 44 (376:153); h. 49 (376:211); h. 50 (376:256); h. 51 (376:295); h. 78, två stycken (386:147, 148); h. 79 (pl. 11:8) och h. 114 (404:259).

Ornerade spiralfingerringar kommer från h. 43 (pl. 4:15), h. 44 (pl. 5:6), h. 46 (386:7) och h. 49 (pl. 6:9). Ringarna från högarna 43, 44 och 49 är prydda med såglinjeorning, som på den från h. 43 är finfin och förekommer bitvis. Ringen från h. 46 uppvisar tvärstreck.

I detta sammanhang skall en fragmentarisk ring från h. 113 (pl. 13:9) omnämnas. Den skiljer sig från de övriga genom sin mycket tunna runda ten, har en grön patina och en fin såglinje som prydnad. Ändarna är avbrutna och det är inte alldeles säkert att det överhuvud är fråga om en spiralfingerring.

Spiralfingerringar med brett mittparti föreligger från högarna 5 (pl. 1:6), 50 (pl. 7:6), 59 (367:246), 113 (två stycken, pl. 13:7, 8) och 118 (404:286, i bitar). Den förstnämnda uppvisar en längsgående mittvulst (undertill motsvarande konkav) på det breda mittpartiet, hos de övriga är mittpartiet slätt. Hos ringen från h. 50 (pl. 7:6) är mittpartiet ornerat med en längsgående rad av små instämplade cirklar och dessutom med en cirkel ovanför och nedanför den mittersta i raden. Orneringen är unik på fingerringarna från både finska fastlandet och Åland. Hos ringen från h. 113 (pl. 13:8) uppvisar mittpartiet ett mönster av rader med små snedstreck, ett prydnadssätt som är mycket vanligt hos fingerringarna med brett mittparti från fasta Finland och också känt från Åland. Ringtypen med vulst på mittpartiet är vanlig på finska fastlandet, från Åland finns förutom exemplaret pl. 1:6 fem stycken från Saltvik, Kvarnbacken.³⁶

Både enkla spiralfingerringar och ringar med brett mittparti är karakteristiska former på det finska fastlandet under yngre järnåldern och de spiralformiga finns redan från romersk tid. Båda typerna är sedan gammalt också kända från Åland, men före undersökningarna av gravfälten på Kvarnbacken och Långängsbacken var de fåtaliga. Vid en genomgång av materialet, delvis baserad på museikatalogerna, har jag för hela det övriga Åland noterat endast ett knappt tiotal enkla spiralfingerringar och 7 med brett mittparti.³⁷ Förekomsten stämmer väl med den i Sverige: fingerringarna är där mycket mindre allmänna än i västra Finland och överhuvud inom områdena österom Östersjön. Förekomsten av de båda ifrågakarande fingerringtyperna i Sverige likaväl som på Åland vill man också se som ett inslag från den västfinska kulturen.

Med materialet från Kvarnbacken och Långängsbacken blir bilden en annan. Med sina resp. ca 40 (ca 25 enkla och 15 med ett brett mittparti) och ca 24 (ca 18 enkla och 6 med brett mittparti) spiralfingerringar utgör de ett markant undantag från de andra gravfälten på ön och pockar på en förklaring. För Kvarnbackens del har framhållits, att huvudparten av ringarna ifråga där härrör från vendeltid, från gravar vilkas gravgods kan karakteriseras som västfinskt.³⁸ Troligen är det fråga om inflyttare från finska fastlandet. För Långängsbackens vidkommande kan inte sådana gravar anföras, men finska föremål av olika slag (s. 47) förekommer i betydande antal och talar om kontakter med sydvästra delen av finska fastlandet. Fingerringarna ifråga utgör därvid ett viktigt element.

Från finska fastlandet har synbarligen även fingerringstypen med spiralskivor nått Åland. Den företrädes på Långängsbacken av tre exemplar, ett från h. 38 (pl. 3:4), ett från h. 50 (pl. 7:5, ihoplumat på museet) och ett från h. 65 (pl. 10:10). De är av bandformig ten och har uppfläktade ändar. Hos ringarna pl. 7:5 och 10:10 har varje ändstycke formen av en spiralskiva (alltså inalles fyra skivor), medan ringen pl. 3:4 endast har två skivor, de andra ändstyckena slutar i en spets. Typen — med fyra ändskivor — förekommer i Östbaltikum och i västra Finland redan i yngre romersk järnålder, men försvinner därefter och dyker upp igen i vikingatiden.³⁹ På Åland är typen inte tidigare känd. Ringen pl. 3:4 är ett unikt exemplar, kanske tillverkad på Åland.

De två fingerringarna av silver kommer från högarna 65 och 81. Av den förra är endast mittstycket ("skölden") bevarat, ändstyckena som tydligen löpt förbi varandra, saknas

(hacksilver?). Mittstycket (pl. 10:9) är prytt med dubbelstreckade X-figurer, en långsgående rad av små cirklar i mittlinjen och cirklar i X-figurernas svicklar. Fingerringar av liknande form i silver på Åland kommer från Saltvik, Kvarnbo, Kohagabacken, husgr. 4 (Åländsk Odling 1960, s. 138, fig.2). Orneringen på dem är en annan, men X-figurer finns på den ena. Ringar av liknande form förekommer i fynd från såväl Sverige som Finland, från Finland i gravar från tiden omkring 1000 och senare. Ringen från Långängsbacken måste höra till de yngsta föremålen från gravfältet.

Den andra fingerringen av silver, från h. 81 (pl. 11:12) är en enkel öppen ring, något bredare i mitten, ornerad.

Kedjegarnityr

Kedjegarnityren i högarna på Långängsbacken är i regel fragmentariska, ofta förekommer endast bitar av keden, ofta endast hängsmycken eller — i ett fall — kedjebärare. De vanliga kedjetyperna är företrädda— 1) med länkar av enkla öppna ringar av trekantig eller plankonvex ten föreligger från högarna 40, 50 (pl. 8:1—2), 51, 79, 98, 106 och 113 (pl. 14:5)⁴⁰, 2) med länkar av dubbla öppna ringar från högarna 40, 60 och 81⁴¹, 3) med länkar av treryggade ringar från h. 18 (pl. 2:4)⁴² samt 4) med S-formiga länkar från högarna 8, 32, 40, 49 (pl.6:7), 50 (pl.8:3), 51, 108 och 113 (pl.14:6),⁴³. Det må framhållas, att kedbitar av olika typer kan förekomma i samma hög, och att kedjetyget i h. 50 omfattade kedjor av både typ 1 och 4.

I fynden ingår vidare ett antal små kedjelänkar eller bitar som inte kan bestämmas till typen, så i högarna 20, 25, 62 och 65.⁴⁴ Också ett antal enkla bronsringar av rund ten vill man gärna förbinda med kedjeanordningen. I h. 50 förenade sådana ringar keden med kedjebärarna (pl. 8:1, 2) men oftast låg de utan samband. De varierar något till storlek och form, och kan givetvis också ha någon annan funktion. Enkla bronsringar föreligger från högarna 18, 20, 31, 36, 40, 50, 52, 60, 65 och 113.⁴⁵

Tre ringar med omlindade ändar kan även anföras: två från h. 50 (pl.8:4 och 376:282) och en från h. 113 (404:230). De kan höra till kedjegarnityr, men lika väl kan de ha använts t. ex. vid upphängning av småhängen vid pärlhalsbandet (jfr. Arbman, Birka I, Tafeln, t.ex. pl. 113:7 och 124:2).

Till det redan omnämnda kedjegarnityret från h. 50 hör ett par kedjebärare av brons (pl. 8:1, 2). Deras överdel har formen av två från varandra vända hästhuvuden. Halsarna utgår från nedre delen av föremålet som är rektangulär och har horisontala vulster och fem hål för kedjorna. Djurens halsar prydes av cirklar med mittpunkt och längs kanten finns åtminstone bitvis en fin stämpellinje. Cirklar med mittpunkt förekommer även upptill under mittöglan. I hålen sitter kedbitar av både typ 1 och 4. Flera lösa ringar bland fynden från högen kan också ha hört till garnityret som mellanleder.

Kedjebärarna med hästhuvuden hör till en ursprungligen östlig form, hemma i det permska området i östra Ryssland, men typen är vanlig även i Finland⁴⁶, både under vendel- och vikingatid. Den äldre varianten av typen har en nedtill kompakt del, från vilken hästhuvudena skjuter upp, den yngre vikingatida formen har en genombruten undre del och en spiralfigur under huvudena. Den äldre varianten är känd från Åland genom fyra exemplar från Kvarnbacken i Saltvik (Kivikoski, Kvarnbacken pl. 20:1, 2; 23:1 och 36:9), den yngre har inte anträffats där. Exemplaren från Långängsbacken skiljer sig från dem båda och är dessutom tjockare och grovare formade än de från finska fastlandet. Man kan ana en tillverkare som sett typen och efterbildat den i egen utformning. Var han möjligen en ålänning?

I anslutning till kedjegarnityret skall också hängsmyckena från Långängsbacken anföras, även om de endast i ett fall är förbundna med en ked. Det ifrågavarande föremålet är ett brillformigt hänge från h. 113 (pl. 14:5); det har imiterade gjutna spiralskivor och upptill en ögla med vidhängande ring. I ringen sitter en lång kedbit. Typen är allmän i Finland⁴⁷ och

har där använts som kedjebärare, men på Åland är den inte tidigare känd, och exemplaret är tydligt infört från fastlandet. Vikingatid.

Ett stort hängsmycke från h. 40 (pl. 3:9) kan även karakteriseras som en västfinsk vikingatidsform. Smycket är genombrutet och uppvisar tappar och cirklar med mittpunkt som ornering. Nedtill finns två horisontala vulster, mellan dem sneda streck och i nedre kanten fem utskjutande kantiga hålförsedda skivor med ihängande berlocker. Dessa har en ögla upptill, nedre delen är tandad i kanten och prydd med fyra små gropar. Typen är ny för Åland och föremålet säkert infört från finska fastlandet.⁴⁸ I samma hög 40 hittades också åtta mer eller mindre hela dubbelspiraler av fin tunn bronstråd (pl.3:13—20). Somliga av dem har en kedjelänk i mittöglan, som visar deras funktion som hängen. Typen är tidigare känd från Åland endast genom två fragmentariska exemplar från Saltvik, Kvarnbacken⁴⁹. Den är känd i vikingatidsmaterial både från Sverige (Birka) och från Finland.⁵⁰ I Finland är den belagd redan i romersk tid.⁵¹

En stor rund bjällra av brons från h. 49 (pl. 6:3), innehållande en lös sten eller något liknande som ger ett skallrande ljud, är av en typ som är vanlig i Finland⁵² och också känd i Sverige.⁵³ Exemplaret uppvisar cirklar med mittpunkt som ornering, men i allmänhet är föremålen av typen oornerade. Oornerade är även två motsvarigheter från Åland, den ena från Sund, Sundby (NM 420), den andra — ett något avvikande exemplar — från Jomala, Karrböle (405:10, Åländsk Odling 1970, s.4, avb.5). Ett mindre exemplar kommer från Finström, Törnebolstad, Norrgård (NM 8680:122).

Ytterligare en bjällra eller klocka kommer från gravfältets h. 43 (pl. 4:12). Den är konformig, har ett hål i manteln, och prydes av cirklar med mittpunkt. Nedtill är den öppen. Tillsammans med föremålet hittades den lösa kläppen av järn, vilket ger vid handen att det verkligen är fråga om en ringklocka eller bjällra. Ett till formen mycket liknande föremål, ornerat med en dubbel horisontal linje i mitten, föreligger från h. 735 i Birka (Arbman, Birka I, Tafeln, pl.100:3). Från finska fastlandet är typen inte belagd från vikingatiden; från folkvandringstid finns ett liknande exemplar därifrån, från Sääksmäki, Rapola i Tavastland.⁵⁴ Ursprungligen är formen romersk och har en utbredning över stora områden.

Två små konformiga hängen, det ena skadat, kommer från h. 113(pl.14:4). De är öppna nedtill och har en kantvulst vid randen, sidan är svagt inåt böjd. Motsvarigheter föreligger från finska fastlandet,⁵⁵ där typen förekommer redan i äldre folkvandringstid och ännu i vikingatid, alltså under flera perioder. Från Åland är typen inte tidigare känd, inte heller förekommer den bland fynden från Birka.

Ett svårt skadat runt hänge i Jellingestil från h. 81 (pl.11:10) företräder en allmän skandinavisk typ. Typen är också redan tidigare känd på Åland: två exemplar kommer från Finström, Pålshöle (58:33), ett från Finström, Knösbuskarna (57:29, avb. SMYA-FFT XLV, s. 207, fig.5), ett från Jomala, Brömsängsbacken (NM 4617:8) och ett från Geta, Östergeta (300:1, avb. Åländsk Odling 1957, s. 144, fig. 1). Från finska fastlandet är typen känd endast genom två degenererade exemplar, funna i en kvinnograv i St. Marie.⁵⁶

Från h. 81 kommer ett fragmentariskt skivformigt hänge (pl. 11:13), med ögla upptill och svängd övre och undre rand. Föremålet uppvisade vid upptagningen en vertikal punktlinje på mitten och trekantiga stämpelavtryck i två rader på framsidan, men orneringen försvann vid rengöringen (konserveringen) och syns inte på bilden. Formen har kanske liknat en bredbladig yxa.

Till hängena bör kanske ännu räknas en liten rombformig bronsskiva från h. 40 (pl.3:12).

Pärlor

Såsom i allmänhet på de undersökta åländska järnåldersgravfälten hör pärlor också på Långängsbacken till de vanligaste fyndföremålen. Pärlor anträffades i hela 48 högar, men till mycket varierande antal, från ett enstaka exemplar ända till flera tio-, ja t.o.m. hundratal.

Det är tydligt att den döda vid bränningen ofta haft ett pärlband om halsen — det visas av det stora antalet svårt brända och starkt deformerade pärlor — men det är ingalunda givet, att alla pärlorna efter en bränning alltid kom med i högen. Det är även möjligt att en enstaka eller några få pärlor kommit s.a.s. i fel hög, isynnerhet om man haft en gemensam bålplats på gravfältet, och att de inte hör till själva gravgodset i högen. Å andra sidan kunde en enstaka eller några få pärlor i en hög gott och väl tolkas som amuletter, men det gäller därvid att hålla i minnet, att de ensamma pärlorna i högarna (h. 1, 4, 7, 28, 41, 53, 73, 78, 99, 102) är alldeles enkla vanliga former, inga dyrbarheter. Av dem är pärlan från h. 41 av brons, liten och obetydlig, alla andra av glasfluss och enfärgade.

Pärlorna av glas och glasfluss är talrikast företrädda. De varierar betydligt i storlek, oftast är de små och enfärgade: vita, blå, gula, gröna, guld- eller silverfolierade, hopsmultna vid varandra eller flerdubbla, men det föreligger också större en- eller flerfärgade pärlor, de senare prydda med raka eller våglinjer, ögon, blommor, rundlar. Till stor del ligger pärlorna i klumpar eller slagna i skärvor, och antalen som här anges gäller endast med reservationer, de är inte exakta.

I 28 av högarna fanns pärlor endast av glas eller glasfluss. De anges här med antalet pärlor inom parentes:⁵⁷

H. 1 (1), 4(1), 7(1), 8(118+32 små klumpar), 15 (4), 16 (6+skärvor), 18 (21+några skärvor), 20 (10), 26 (5), 28 (1), 32 (mest bitar, kanske av ca 30 pärlor), 36 (3 små klumpar), 38 (2), 47 (9+förslaggade klumpar), 51 (ca 30+skärvor och små klumpar), 52 (2), 53 (1), 63 (24), 72 (20), 73 (1), 78 (1), 79 (27), 99 (1), 101 (3), 102 (1), 105 (9), 106 (5+8 skärvor), 118 (31+ca 30 små klumpar).

I 19 högär anträffades pärlor av olika materialier: glas och glasfluss (GG), karneol (K), bergkristall (Bk), brons (Br), silver (S), bärnsten och gagat. De är:⁵⁸

H. 19. GG: 334 + några skärvor

K: 10 runda, 2 avlånga facetterade, 1 skärva

BK: 1 fragmentarisk

31. GG: ca 80

BK: 1 stor rund (pl. 2:13)

35. GG: 35 + 34 klumpar

K: 3 runda

40. GG: 72 + 120 små klumpar och skärvor

K: 8 runda, 7 avlånga facetterade, 3 kubiska (med avfasade hörn) facetterade, 18 bitar (av minst 1 rund och 4 avlånga facetterade)

44. GG: 5

S: 2 flätade av silvertråd (pl.5:2)

49. GG: 53

K: 1 avlång facetterad

50. GG: 34 + 12 klumpar

K: 73 runda, 1 kubisk facetterad, 5 skärvor (av minst 1 rund)

BK: 43 runda, 1 avlång facetterad, 16 skärvor

Br: 1 rund, 4 tvådelade facetterade, 4 tredelade facetterade (2 avbildade pl. 7:12)

55. GG: 3

K: 2 avlånga facetterade, 1 bit (facetterad)

BK: 2 fragment

60. GG: 10

Br: 2 tredelade facetterade, 3 bitar

62. GG: 10 + 3 skärvor
Br: 2 tunnformiga
65. GG: 99 + 28 bitar
K: 4 runda, 1 flat kantfacetterad, 1 skärva
68. GG: 79 + 52 skärvor
K: 1 rund
69. GG: 1
BK: 1 rund
81. GG: 69 + 3 klumpar
K: 15 runda, 2 avlånga facetterade, 1 kubisk facetterad, 1 skärva
Bk: 1 flat, svagt facetterad, rektangulär, 2 skärvor
Br: 6 tredelade facetterade
Gagat: 1 facetterad
84. GG: 9 + liten klump
Br: 1 spirallagd av bronstråd
94. GG: 7
K: 4 runda, 1 kubisk facetterad, 5 avlånga facetterade (defekta), bit av spolformig, 5 fragment
Bk: 2 avlånga facetterade, 2 runda facetterade, 15 skärvor
96. GG: 4 + klumpar
BK: ca 50 skärvor
98. GG: 14 + 35 skärvor
Bärnsten: 1 (pl. 12:6)
113. GG: 39 + ca 70 skärvor
K: 1 rund, 5 avlånga facetterade, 5 kubiska facetterade, 2 skärvor
BK: 3 avlånga facetterade, 3 slitna avlånga
Br: 10 tredelade runda (sex avbildade pl.14:8), 6 tredelade facetterade (pl.14:7)

Såsom förteckningen visar, är pärlorna av karneol, bergkristall och brons mycket sällsyntare än de av glas och glasfluss, och det är tydligt att en eller några pärlor av de dyrbarare materialen gett glans åt det vanliga pärlbandet av glas- och glasflusspärlor. Endast h. 50 utgör härvid ett undantag: pärlorna av karneol är där talrikare och de av bergkristall ungefär lika många som de av glas eller glasfluss. Pärlorna av karneol och bergkristall uppvisar sinsemellan samma former: det finns runda, facetterade avlånga eller kubiska med avfasade hörn. Ensamma i sitt slag är en fragmentarisk spolformig karneolpärla från h. 94 (386:175) och en flat rund kantfacetterad bergkristallpärla med V-borrning från h. 81 (367:221).

Fördelningen motsvarar den allmänna på Åland, pärlorna av glas och glasfluss dominerar. Även typerna är redan tidigare kända därifrån. Bergkristallpärlor⁵⁹ förekommer någon gång redan i yngre vendeltid såsom fynden från gravfältet Stenhagen i Sund, Kastelholm, utvisar.⁶⁰ Karneolpärlor⁶¹ har däremot inte anträffats i fynd äldre än vikingatiden. De har också ansetts ha daterande värde vid behandlingen av fynden från Långängsbacken. Både bergkristall- och karneolpärlor förekommer allmänt i Sverige; på finska fastlandet saknas pärlor av bergkristall och de av karneol är relativt sällsynta.

Av pärlorna av brons från Långängsbacken är fyra enkelpärlor, en rund från h. 50 (376:281), två tunnformiga från h. 62 (386:49) och en cylinderformig ensamliggande från h. 41 (376:87). Formerna är väl företrädda redan i tidigare fynd från Åland.⁶² Typerna är kända såväl från Sverige som från Finland. De flerdelade bronspärlorna — runda eller facetterade — utgör däremot former som är karakteristiska för fyndbeståndet från de stora brandgravfälten på finska fastlandet och som tidigare är kända från Åland endast genom ett

tvådelat facetterat exemplar från Kvarnbacken (Kivikoski, Kvarnbacken, pl. 47:14). Exemplaren från Långängsbacken är två- eller tredelade, antingen runda (som på pl.14:8) eller facetterade (som på pl. 14:7); de senare har cirklar med mittpunkt som ornering. Av den runda varianten finns det tio exemplar, alla från h. 113, av den facetterade (från h. 50, 60, 81, 113) 22 och 3 skärvor. De utgör ett betydande finskt inslag i fornsaksmaterialet från gravfältet.

Pärulan av spirallagd bronstråd från h. 84 (397:101) är av en typ som förekommer i Sverige och på Åland, men inte är känd från finska fastlandet. Den stora flata pärulan av bärnsten från h. 98 (pl. 12:6) är unik på Åland, därifrån dock ett par mindre pärlor av bärnsten redan tidigare är kända: en söndrig pärla från Finström, Kulla (NM 1751:1) som tillhör vendeltid, och en tunnformig från Jomala, Karrböle (405:20) som är från vikingatiden. Dessutom föreligger ett lösfynd från Finström, Örnäs (70).

Nya former på Åland är mig veterligen de två små föremålen i pärlform, flätade av silvertråd, från h. 44 (pl.5:2), såsom också den facetterade gagatpärlan från h. 81 (367:210).

Dr. Johan Callmer (Lund) kommer att behandla pärlmaterialet från Åland i dess helhet i tidskriften *Åländsk Odling*. Han har även studerat materialet från Långängsbacken, och detta skall därför inte analyseras vidare här. I ett brev av 1. 11. 1978 har dr. Callmer vänligen delgivit sina resultat beträffande pärlmaterialet från Långängsbacken. Han skriver: ”Rent allmänt kan man säga att pärlmaterialet från Långängsbacken ganska väl överensstämmer med det intryck jag har i övrigt av åländskt material. Vissa skillnader föreligger däremot i förhållande till det svenska fastlandsmaterialet”.

Callmer ger även en gruppering av materialet enligt det schema han gjort upp för vikingatiden för, i huvudsak, Norge och Sverige.⁶³ Här återges grupperingen av de högar från Långängsbacken för vilka en säker bedömning av pärlmaterialets sammansättning är möjlig:

Tidsavsnitt	hög
före I	18
I	72, 98
II	31, 35
III	8, 19
IV	50
VIII	94
IX	40, 49, 63, 65, 68, 81, 113, 118
XII	51, 79

Tidsavsnitten I—IV omfattar 800-talet, till vilket alltså högarna 8, 19, 31, 35, 50, 72 och 98 kan dateras. De övriga (VIII, IX, XII) tillförs 900-talet och ger en datering till detta århundrade åt högarna 40, 49, 51, 63, 65, 68, 79, 81, 94, 113, 118. Avsnittet XII preciseras därvid till 980—990 eller ca år 1000.

Bronsspiraler

Små rörformiga bronsspiraler (som t.ex. pl. 3:21) ingår i flera gravfynd från Långängsbacken. Sådana föreligger (antalen givna inom parentes) från högarna 20 (2), 40 (ca 100 + skärvor), 47 (6 + skärvor), 49(7), 50 (3), 51 (2), 56 (ca 20 + skärvor), 60 (1½), 65 (ca 100), 72 (1), 79 (ca 50), 81 (6 + skärvor), 84 (1), 94 (1), 106 (1), 113 (ca 30) och 118 (12).⁶⁴ En del av dem skall väl närmast uppfattas som delar av ett halsband, åtminstone då de förekommer enstaka eller som några få i högar med pärlor. När antalet är stort och spiralerens sammanräknade längd överstiger ett vanligt pärlbands, måste en annan förklaring sökas. Då

verkar det naturligt att uppfatta dem som textilprydnader av samma slag som på finska fastlandet, där likadana spiraler utgör ett markant drag i den nationella kvinnodräkten. I h. 40 utgör spiralernas sammanräknade längd 88,7 cm, i h. 56 ca 17 cm, i h. 65 71,5 cm, i h. 79 ca 45 cm och i h. 113 28,7 cm. Storleken på spiralerna är ungefär densamma som på fastlandet. Då textilier inte bevarats i brandgravarna kan användningen inte direkt påvisas, men sannolikheten av tydningen förefaller mig given.

Söljor, beslag, knappar

Bältesöljorna från Långängsbacken är få och enkla. Från h. 25 kommer en bronsölja, vars ram och beslagsdel är av ett stycke (pl. 2:8). På den nästan fyrkantiga beslagsdelen har nitats en skiva så att beslaget blivit dubbelt. Nålens bas har stuckits igenom det.

Från samma hög (25) föreligger även ett fragmentariskt järnföremål (367:136) som kan härröra från en sölja: en platt vinkelformig ten, omkring vilken lindats en järnten (basen till en nål?).

Från h. 104 föreligger en stor grov fyrkantig sölja av järn (pl. 13:3). Den är av rund, något tillplattad ten.

Från h. 96 kommer beslagsdelen till en sölja av brons, fyrkantig och dubbel (397:148).

En ny form på Åland företräder ett s.k. påsyningsbeslag av brons från h. 32 (pl. 3:1), sönderbrutet i tre bitar (sammanfogade på bilden). Det har formen av ett långsträckt djur med huvudet åt höger (sett från betraktaren) och är prytt med djurornamentik i Salins stil III. I munnen på djuret ses ett mindre djur. Ögat är runt och slätt, kroppen är bandornerad. På baksidan av föremålet skönjs två små nitar, som ger det karaktären av ett beslag. I bakre ändan har — tydligen sekundärt — borrats ett hål, i vilket sitter en järnring, i denna en mindre bronsring och i den en ännu mindre. Föremålet har alltså senare fungerat som kedjehållare. Direkta motsvarigheter kan inte påvisas; ett smycke från Tuna i Alsike, Uppland, och två beslag från Grobin, alla avbildade av Nerman,⁶⁵ är kanske de närmaste. Enligt Nerman förekommer typen — varierande — i östra Skandinavien, och exemplaret från Långängsbacken är säkert från Sverige. Från finska fastlandet är typen inte känd.

I h. 78 hittades två sinsemellan likadana beslag av brons (pl. 11: 4,5). De har formen av stiliserade djurmasker med tre hålförsedda utsprång ovanför pannan och ett smalt böjt i nedre kanten. Näraliggande motsvarigheter utgör två hakar från grav 905 i Birka (Arbman, Birka I, Tafeln 91:6). Dessa var fastsydda vid ett slags undre benkläder av starkt ylletyg och hakade i linnebyxorna (a.a., Die Gräber, s. 353). Exemplaren från Långängsbacken är de enda i sitt slag på Åland och med säkerhet införda från Birka.

I h. 40 låg ett litet beslag av brons (pl. 3:11), som troligen skall föreställa en ansiktsmask med runda släta ögon och spetsig haka. I nedre delen finns ett litet nithål.

Ett dubbelbeslag, ändbeslag, av järn, avsmalnande mot ändan, kommer från h. 52 (376:314); bitar av ett annat något grövre beslag från h. 99 (397:162). — Av bronsbeslag föreligger bitar med linjeorning från h. 113 (404:241, 242). Ett litet dubbelbeslag med nithål kommer från h. 96 (397:148), två bitar av smala beslag från h. 19 (367:36, 37) och en bit av ett dubbelböjt bronsbleck från h. 50 (376:273).

Bronsknappar med runt eller något tillplattat huvud och hålförsedd basdel föreligger från högarna 38 (1 ex., pl. 3:5), 42 (1 ex., pl. 4:3) och 43 (4 exx., pl. 4:18). Knappen från h. 38 har strålformigt lagda fåror på överdelen av huvudet, de övriga är släta. Knapparna är av en typ, som har anträffats i några skelettgravar i Birka och som har hört till en orientalisk dräkttyp.⁶⁶ Knappar av samma form föreligger också i några andra gravfynd från Åland, fem från Finström, Svartsmara, Knösbuskarna (SMYA-FFT XLV, s. 206, fig. 4), fyra från gravfältet på Västergårds och Jan Janssons hemman i Finström, Pålbole (58:45 a-d) och en från gravfältet på Ollas/Mickels i Saltvik, Ödkarby (396:76). Synbarligen har formen övertagits i inhemskt bruk i Sverige och på Åland. De åländska exemplaren är från brandgravar och ger inte möjlighet att nogare bestämma till vad slags dräkt de har hört, men

antalet 4—5 talar givetvis för att de har hört till ett jackformigt klädesplagg. På finska fastlandet förekommer typen mycket sällan.

Ett något avvikande exemplar, en knapp med halvklotformigt huvud och med avbruten basdel föreligger från h. 43 (pl. 4:19). Huvudet är prytt med kantlinje och korsfigur.

Från h. 118 kommer ännu en bronsknapp. Den har en flat, något konkav skiva och ögla (pl. 15:5). Det förefaller troligt att skivan haft en beläggning av något annat material. Motsvarigheter finns inte från Åland.

Mynt

På gravfältet hittades två kufiska mynt, det ena ett helt exemplar i h. 81 (pl. 11:9), det andra endast till hälften bevarat i h. 78 (pl. 11:2). Det förra är perforerat och har synbarligen varit i användning som hängsmycke. Enligt Beatrice Granberg är det ett samanidmynt från Ismä'il b. Ahmads regeringstid (892—907) och präglat år 898. Myntet från h. 78 är en barbarisk kopia av mynt slagna under samma härskares tid.

Vikter

Vikterna från gravfältet är fyra eller fem till antalet. Två av dem, från h. 43 (pl. 4:16 och 17), är av järn med bronsbeläggning, runda, från två sidor något tillplattade. Typen är den vanliga i Finland och Sverige under vikingatid, men den är känd från Åland endast genom ett tidigare fynd från Finström, Bartsgårda (NM 5388:6). — En mindre klotformig järnklump från h. 78 (386:140) utgör möjligen resten av en liknande vikt; den hittades tillsammans med bl. a. silvermyntet (pl. 11:2) och en liten bronsvikt (pl. 11:3), denna är närmast kubisk till formen, med avfasade hörn och en korsfigur på en av sidorna. En andra liten, facetterad bronsvikt från h. 39 (pl. 3:8) är av samma form, men alla sex sidorna är fyllda med små stämplade cirkelfigurer, nio på varje sida. Ett tredje liknande exemplar är också redan tidigare känt från Åland, från Jomala, Brömsängsbacken, hustomtning 1 (NM 4617:89). Det uppvisar fyra likadana cirklar på sidorna som vikten från h. 39.

Lertassar

Lertassen,⁶⁷ den otvivelaktigt mest genuina åländska föremålsformen från järnåldern, är representerad i fynden från högarna 31, 37, 56, 96, 102, med ett exemplar från varje hög. Därtill kommer några osäkra exemplar.

Av de säkra exemplaren är lertassen från h. 56 (pl. 9:1) den bäst bevarade. Basen är tjock, rundad, flatan något tunnare med fyra korta och slitna fingrar i dess nivå, medan det femte fingret, ”tummen”, står snett upp från innersidan av flatan. De flesta bevarade lertassarna från Åland har fem fingrar bredvid varandra, alla i samma nivå, men en upprättstående tumme i mitten av innersidan uppvisar också en lertass från Geta, Östergeta, Månsas (avb. Åländsk Odling 1966, s. 109) och vidare förekommer en från kanten uppgående ”tumme” på en tass från Finström, Pålbole (81:5). Det är möjligt att även andra skadade tassar med fyra fingrar haft en liknande tumme. Så kan en andra lertass från Långängsbacken, den från h. 31 (pl. 2:14) möjligen också varit formad. Såsom avbildningen visar har den endast fyra fingrar bredvid varandra, medan ett femte kan förmodas ha stått upp från innersidan av flatan som där är skadad och söndrig. Detsamma kan även gälla t. ex. en tass från Knösbuskarna i Finström, Svartsmara (avb. SMYA-FFT XLV, s. 206, fig. 4) som också har fyra fingrar i handflatans nivå. Mig veterligen har lertassarna från mellersta Ryssland alltid fem fingrar bredvid varandra, och formen med en upprättstående tumme kan uppfattas som ett speciellt åländskt drag.

De övriga säkra lertassarna från Långängsbacken är mycket defekta. Av bitarna från h. 102 (pl. 12:4) kunde basstycket och ett finger limmas ihop; dessutom föreligger en bit av handflatan med tre fingrar. Från h. 37 härrör tre bitar, av vilka två med säkerhet kan betecknas som fingrar (386:6) och från h. 96 flere bitar, två av dem med fingerform (397:153).

De tre osäkra tassarna kommer från högarna 7 (362:59), 84 (397:103) och 101 (397:178). Från h. 7 föreligger en fragmentarisk tingest av lera (pl. 15:8), som till formen onekligen påminner om en lertass, men har ingen hel kontur, är bränd nästan till aska, porös och lätt. Den låg bland bitarna av en gravurna och kan ha legat i eller på urnan. Vid en laboratorieundersökning (dr. M. Núnēz, Museiverket, Helsingfors) kunde konstateras, att det är fråga om ett lerföremål som två gånger utsatts för bränning, den andra gången synbarligen i en mycket högre temperatur än vid den första. Föremålet kan vara en förkolnad lertass, men säkert är det inte. — Från högarna 84 och 101 föreligger endast bitar, men lerans konsistens gör det möjligt att också de kan vara rester av lertassar.

Lertassarna från gravfältet kommer från högar som inte kan noggrant dateras, endast h. 31 kan — på grund av pärlorna — föras till 800-talet. På Åland är lertassarna, vilkas antal i detta nu stiger till närmare 70 st.⁶⁸, belagda såväl från vendel - som vikingatid. Tassen pl. 9:1 liknar — frånsett det uppstående fingret i mitten av handflatan — en bävertass likasom många av de bestämbara åländska tassarna för övrigt.⁶⁹ I de sk. meriska gravarna i mellersta Ryskland där lertassar förekommer i stor mängd har de alla tolkats som bävertassar och uppfattats som utslag av en särskild bäverkult.⁷⁰ De dateras till tiden 900—1050 och är således yngre än de åländska. Ett samband mellan de båda grupperna måste existera och dateringen talar för Åland som ursprungsområdet. Dock har påpekats, att bävern under ifrågavarande tid knappast kan ha tillhört den åländska faunan och att det kanske ursprungligen är ett annat djur (björnen), vars tass tänkts ha haft en magisk kraft och efterbildats. Frågan står öppen.

Bröd

På en gravurna med brända ben, som stod på en trekantig sandstensskiva i h. 28, anträffades en liten brödbulle (pl. 2:12). Den mäter ca 9 cm i diameter och har en kort fåra i mitten. På ytan trodde man sig kunna skönja rester av sädeskorn, och bullen överlämnades till Helsingfors kriminallaboratorium för granskning. Mag. U.H. Puranen undersökte därvid ett prov av föremålet och gav följande utlåtande (översatt):

”Vid en företagen kemisk analys visade sig provet innehålla
fuktighet 16, 43 %
aska 12,35 %
brännbart material (kol) 71,22 %

Askan upplöstes till största delen i svag saltsyra. I den resterande delen kunde man mikroskopiskt urskilja rester av liknande växtceller som dem man möter i kornkornets aska och som uppstår av kornets kiselsyrehaltiga skal.

Helsingfors, d. 23 september 1964
U.H. Puranen, Kriminallaboratoriet.”

Bullen är den första i sitt slag i Ålands järnåldersmaterial. Det är emellertid troligt, att seden att nedlägga bröd i graven har varit vanligare än detta enda fynd ger anledning att förmoda: man har kanske bara inte kunnat identifiera brödresterna i fynden. Från Långängsbacken föreligger bitar av liknande porös massa, som man gärna ville betrakta som brödrester, även i några andra av gravhögarna. I h. 7 anträffades bland lerkärleksbitarna av gravurnan en sådan bit (362:58). Den liknar till sin konsistens och färg bullen från h. 28 och har dessutom en likadan fåra som den i överytan. Ännu andra möjliga brödrester föreligger från högarna 35 (397:6), 56 (404:200), 78 (386:145) och 99 (397:164). I det tidigare framgrävda fyndmaterialet från Åland kan man upptäcka liknande bitar.

H. 28 innehöll inte närmare daterbara föremål och bullen kan inte tidsbestämmas noggrant. Motsvarigheter från Birka (Arbman, Birka I, Tafeln, pl. 282) talar i viss mån för vikingatid, även om bröden där är något mindre, 3—7 cm i diameter, och ofta ligger flera tillsammans. Huruvida det är fråga om vägkost åt den döda, eller om avsikten vid nedläggningen var någon annan, t. ex. ett utslag av fruktbarhetskult, är givetvis omöjligt att avgöra.

Pincetter

Från h. 11 föreligger en svårt skadad bredbladig pincett av järn (pl. 1:10), och från h. 23 ett trekantigt streckornerat bronsbleck med en inåt vikt baskant, troligen den ena nedre delen av en pincett (pl. 2:7). Båda är exemplar av pincetter med bred nedre del. Som gravfynd från högar som inte innehöll några andra verktyg, ville man helst se dem som toalettföremål. Ingendera är närmare daterbar.

Från Åland föreligger fyra andra järnålderspincetter. Två av dem är från Kvarnbacken i Saltvik, en (bit) från Jomala, Gölby, Lagneskärsbacken (NM 4616:125) och en från Saltvik, Hjortö (NM 4627:276). Pincetterna från h. 34 på Kvarnbacken (Kivikoski, Kvarnbacken, pl. 7:14) och Lagneskärsbacken h. 21 är av brons, de från Kvarnbacken h. 66 (Kivikoski, Kvarnbacken 30:7) och Saltvik, Hjortö h. 22 av järn.

Pincetter ingår inte i Birkagravarna, men enkla jämbreda sådana av järn föreligger från grävningarna i Svarta jorden, i ett lager från sen Birkatid.⁷¹ På finska fastlandet är pincetter vanliga särskilt under folkvandringstiden, förekommer i vendeltid, men är inte belagda i fynd från vikingatid.

Kammar

Till de vanligaste fynden från Långängsbacken — såsom från Ålands järnåldersgravfält i gemen — hör benkammar eller bitar av sådana. De kommer från 55 högar,⁷² men ofta är det fråga om så fåtaliga och obetydliga skärvor, att man inte kan ta för givet, att en kam verkligen har ingått i ifrågasvarande högs gravgods. Förutsätter man, att det funnits en gemensam bestående bålplats på gravfältet är det mycket möjligt att kambitar liksom pärlor och lerkärlsbitar från olika bränningar kommit att blandas, och att några kambitar i en hög inte nödvändigtvis betyder att en kam tillhört den dödas utstyrsel eller till gravgåvorna. Å andra sidan förekommer kamrester både i mans- och kvinnogravar.

För det mesta är det omöjligt att på grund av de bevarade bitarna göra en rekonstruktion, men i några fall föreligger så stora delar att form och prydnadsmönster kan återges. Utan undantag är det fråga om ensidiga exemplar: en ensidigt tandad mittskiva mellan två stödskenor, nitade ihop med små järnnitar.

Vid behandlingen av kamfynden från grävningarna i Svarta jorden i Birka fördelar Kristina Danielsson⁷³ kammarna i två grupper på grund av stödskenornas tvärsnitt: grupp A med i tvärsnitt plankonvexa skenor och grupp B med halvcirkelformiga. I grupp A är skenans bredd/tjocklek index större än 3,5, medan detta index hos kammarna i grupp B är mindre än 3,5. Anpassar man denna fördelning på kammarna från Långängsbacken kommer man till 28 exx. av grupp A och 18 av grupp B. De övriga nio kammarna som finns representerade i materialet är bitar av mittskenor eller bitar som inte omfattar stödskenans hela bredd och därför inte är mätbara.

Kammarna i grupp A från grävningen i Svarta jorden har på ett undantag när 1—2 konturföljande linjer på stödskenorna; den övriga orneringen omfattar grupper av tvärlinjer, bandflätor eller cirklar med mittpunkt. 18 av A-kammarna från Långängsbacken (från högarna 8, 20, 26, 29, 31, 32, 82, 83, 84, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107 och 109) uppvisar samma ornering och kan direkt sammanställas med A-kammarna från Svarta jorden. De bäst bevarade exemplaren från Långängsbacken kommer från högarna 26 (pl. 2:11), 83 (397:77, 85), 101 (397:169, 170) och 107 (pl. 13:1). De tre förstnämnda är ornerade med rader av cirklar med mittpunkt, den sistnämnda har streckornering längs kanterna och en bandfläta i mitten av skenan. Tandskenan i kammen från h. 26 är speciell däruti att ändstycket är bredare än tänderna.

De övriga till grupp A hörande kammarna (från högarna 5, 7, 19, 22, 23, 35, 37, 39, 45 och 67) uppvisar vertikalt lagda korslinjer som basornament och saknar — med fyra undantag (h. 7, 19, 22, 67) — de konturföljande linjerna. Beträffande dekoren ansluter de sig således till kammarna i grupp B (se nedan) och kan betecknas som en mellangrupp. De bäst

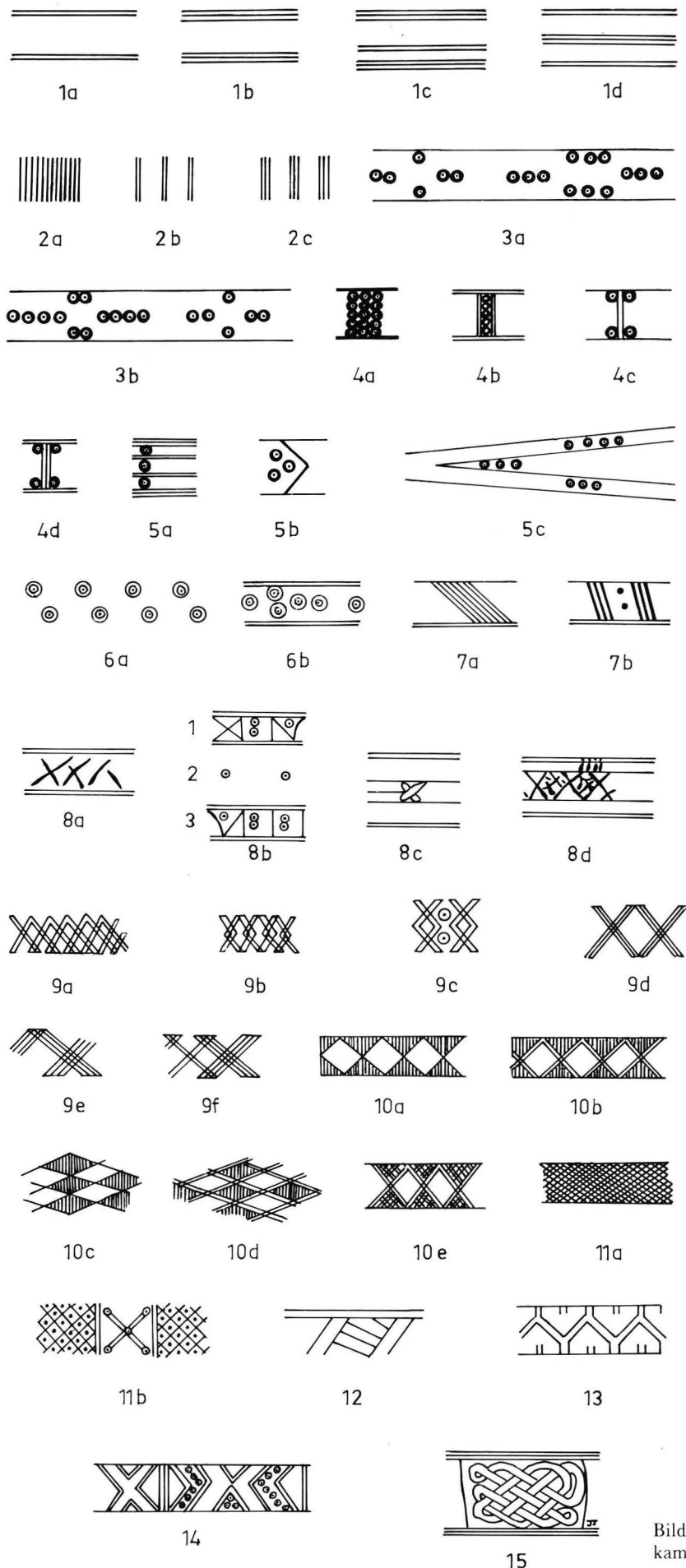

Bild 17. Orneringsmönster på kammar från Långängsbacken.

bevarade av dem kommer från högarna 5 (pl. 1:9) och 22 (367:88). Den förra uppvisar korslagda enkla linjer, varvid de trekantiga fälten vid kanterna utfyllts med vertikala streck, och den senare korslagda dubbellinjer, tvärstreck samt cirklar med mittpunkt.

Kammarna i grupp B från grävningen i Birkas Svarta jord är — på två undantag när — prydda med korslagda eller parallella linjer, lagda vertikalt mot skenans längdriktning. Konturföljande linjer saknas. Samma dekor förekommer på B-kammarna från Långängsbacken (h. 17, 36, 40, 42, 43, 44, 49, 50, 59, 60, 63, 78, 79, 96 och 108). De viktigaste exemplaren kommer från högarna 50 (pl. 7:11) och 96 (pl. 12:1). Den förstnämndas mittparti är prytt med korslagda dubbelstreck, och de trekantiga fälten vid kanterna fylls av korslagda dubbellinjer. Mittpartiet begränsas av två vertikala streck och ändarna har liknande glest lagda dubbelstreck. Den andra kammern (fr. h. 96) är i bitar och kan inte helt rekonstrueras. Dess tandskiva slutar vid ändarna med vertikala förtjockningar liksom t.ex. ändarna hos kammern i grav 854 från Birka (Arbman, Birka I, Tafeln, pl. 161:1). Förtjockningarna är på framsidan prydda med cirklar med mittpunkt, tvärstreck, vinkelfigurer och kantlinje. På den smala ytterkanten finns två små cirklar med mittpunkt. Stödskenorna uppvisar tvärinjer, korslagda linjer (linjerna enkla, dubbla, tredubbla) samt cirklar med mittpunkt. Särskilt må nämnas korsfigurerna av dubbla linjer som i mitten och i ändarna av korsarmarna har en cirkelfigur med mittpunkt. Det förefaller som om dekoren varit olika på de två skenorna.

Endast 26 av kammarna från Långängsbacken kan ges en noggrannare datering än vendel/vikingatid, och denna grundar sig på andra föremål i samma högar. Från vendeltiden föreligger endast tre säkra exemplar: från högarna 20, 32, 107, alla typiska A-kammar. Dateringen av den sistnämnda har getts på grund av bandflätan på skenan: den torde närmast höra till vendeltid. Från vikingatiden är antalet kammar inalles 23. Sju av dem kan inte ges en närmare tidsbestämning än just vikingatid. Två av dem, kammarna från högarna 39 och 84, kan räknas till typ A; fyra, från högarna 42, 59, 60 och 96 till typ B. Den sjunde (från h. 38) är så fragmentarisk att typen inte kan bestämmas.

Till 800-talet hör sex A-kammar, tre (från högarna 8, 31, 98) av den rena typen, och tre med den för B-kammarna typiska korslinjeorneringen (från högarna 5, 19, 35). — Till 900-talet kan 10 kammar dateras, de från högarna 40, 43, 44, 49, 50, 63, 78, 79, 81 och 94. De från högarna 78 och 79 kan inte bestämmas till typen, alla de övriga är av typ B.

De daterbara kammarna är mindre än hälften av dem som föreligger från Långängsbacken, och materialet är knappast tillräckligt för mera vittgående slutsatser. Emellertid ger det anledning att framhålla vissa fakta, framför allt att den typiska korslinjeorneringen på kammarna av typ B från grävningen i Svarta jorden förekommer på Långängsbacken också hos kammar av grupp A och att den uppträder redan i början av vikingatiden såsom fynden i h. 5 visar. Å andra sidan må påpekas, att ingen av gravfältets B-kammar kan dateras till tiden före niohundralet.

På avbildningen (bild 17) återges de olika motiv som förekommer på kammar eller kambitar från Långängsbacken. Delvis är det därvid fråga om sammansatta motiv. Orneringen är genomgående geometrisk, och de flesta motiven är talrikt förekommande både i Birka och på Åland i gemen. Förekomsten av motiv eller mönster återges i förteckningarna på s. 38. För kantorneringen som bild 1 a- 1 d anges i förteckningen endast de exemplar som har enbart linjedekor.

Mönstren på kammarna:

1a: H.32 (376:16)	7a: H.82 (397:69)
1b: H.84 (397:104, 111); 106 (386:269)	7b: H.20 (367:67)
1c: H.102 (397:182); 104 (386:240)	8a: H.19 (367:45)
1d: H.19 (367:45)	8b: H.96 (397:135)
2a: H.5 (362:33); 8 (362:76); 17 (367:2, 3); 22 (376:88); 23 (367:102); 36 (376:77); 37 (386:1); 39 (404:15); 40 (404:85); 42 (376:97, 98); 43 (404:164); 44 (376:154); 45 (367:280—283); 49 (376:227); 59 (367:258); 60 (386:23); 63 (386:61); 78 (386:141); 79 (404:205); 81 (367:205); 91 (367:180); 94 (386:172); 95 (397:128); 108 (386:282); 114 (404:260)	8c: H.19 (367:45)
	8d: H.7 (362:52, 57)
	9a: H.22 (376:88); 36 (376:77); 38 (406:4); 39 (404:15); 42 (376:98); 44 (376:140, 154); 49 (376:227); 59 (367:258); 78 (386:141, 149); 91 (367:180); 96 (397:142); 108 (386:282); 114 (404:260)
2b: H.39 (404:15); 50 (376:255, 280)	9b: H.42 (376:95, 97, 110); 45 (367:280)
2c: H.43 (404:164)	9c: H.95 (397:128)
3a: H.26 (367:139)	9d: H.23 (367:102); 96 (397:142)
3b: H.26 (367:139)	9e: H.17 (367:3)
4a: H.8 (362:76); 100 (386:209)	9f: H.17 (367:2)
4b: H.29 (376:19)	10a: H.5 (362:33); 35 (397:14)
4c: H.8 (362:76)	10b: H.37 (386:1)
4d: H.32 (376:54)	10c: H.43 (404:164)
5a: H.109 (397:204)	10d: H.43 (404:164)
5b: H.8 (362:76)	10e: H.50 (376:255)
5c: H.83 (397:77, 85)	11a: H.63 (386:61); 67 (386:105)
6a: H.101 (397:169)	11b: H.96 (397:136, 142)
6b: H.98 (386:195)	12: H.94 (386:172)
	13: H.31 (376:39)
	14: H.22 (376:88)
	15: H.107 (367:156)

Förekomsten i högarna:

H.5:2a, 10a; 7:8d; 8:2a, 4a, 4c, 5b; 17:2a, 9e, 9f; 19:1d, 8a, 8c; 20:7b; 22:2a, 9a, 14; 23:2a, 9d; 26:3a, 3b; 29:4b; 31:13; 32:1a, 4d; 35:10a; 36:9a; 37:2a, 10b; 39:2a, 2b, 9a; 40:2a; 42:2a, 9a, 9b; 43:2a, 2c, 10c, 10d; 44:2a, 9a; 45:2a, 9b; 49:2a, 9a; 50:2b, 10b, 10e; 59:2a; 60:2a; 62:2a; 63:2a, 11a; 67:11a; 78:2a, 9a; 79:2a; 81:2a; 82:7a; 83:5c; 84:1b; 91:2a, 9a; 94:2a, 12; 95:2a, 9c, 10c; 96:8b, 9a, 9d, 11b; 98:6b; 100:4a; 101:6a; 102:1c; 104:1c; 106:1b; 107:15; 108:2a, 9a; 109:5a; 114:2a, 2b, 9a; 117:9b.

Svärd

Endast ett komplett svärd, och detta dessutom brutet i sex bitar (överdelen pl. 1:2) föreligger från gravfältet. Det låg i h. 5 tillsammans med bl. a. en spjutspets av Petersens typ A⁷⁴ (pl. 1:1) och ett hästskoformigt spänne med upprullade ändar (pl. 1:4), vilka ger en datering till tidig vikingatid. Svärdet liknar närmast typ B i Petersens schema⁷⁵, men skiljer sig från den genom att hjaltet och knappens undre skiva har runda ändar, inte tvärt avskurna som hos de typiska exemplaren. Likheten med ett svärd från Mäntyharju i Finland⁷⁶ är i detta avseende påfallande. Direkta motsvarigheter föreligger inte från Åland.

Ett litet fragment av ett hjalt av brons från h. 32, prytt med fin vendeltida bandornamentik (pl. 3:2), representerar ett andra svärd från Långängsbacken.

I h. 78 anträffades en vacker genombruten doppsko av brons. Den (pl. 11:1) är prydd i Borrestil med mittpartiet utfyllt av en djurfigur med pärlstrierad bandformig kropp, streckornerade höfter och ben. Huvudet utgör mittoppen i doppskons övre kant, det har nosen uppåt och uppvisar markerade ögon och näsvingar. Tassen är trefingrad och griper in på det släta oornerade kantbandet som omger djuret. Kantbandet formar sig nedtill till en slät trekant. Orneringen är praktiskt taget likadan på bägge sidorna av föremålet.

Doppskon kan närmast tillskrivas Paulsens grupp "Ortbänder mit Vierfüssler und Palmette"⁷⁷, även om den saknar palmetten. Typen föreligger såväl från Sverige⁷⁸ som från finska fastlandet.⁷⁹ Från Åland är doppskon den första i sitt slag. Den närmaste motsvarigheten jag känner kommer från Gotland,⁸⁰ också den saknar palmetten. Över huvud är svärdsdoppskor sällsynta på Åland; ett andra exemplar, från Saltvik, Eneborg (NM 6768:277) hör till gruppen med fågelmotiv.

Doppskon från Långängsbacken låg inlindad i ett 15—18 mm brett band som klippts av linnetyg. Bandkanterna var vikta inåt (pl. 11:1, bilden till höger). Under bindningen fanns på vardera sidan av doppskon en 1—2 mm tjock träspjäl. Tyget är enligt konservator Leena Tomanterä (Nationalmuseum, Helsingfors) 1/1 linneväv, ränningen Z-tvinnad (i längdriktning) och med 15 trådar per cm tät, inslaget Z-tvinnat, tätheten 16 trådar per cm.

Doppskon har alltså inte varit med på bålet, utan nedlagts som gravgåva. Dateringen till 900-talet stödes av det arabiska myntet (pl. 11:2, A.D. 892—907), som låg i samma hög.

I samband med svärderna skall ännu några små bitar av rännformiga kantbeslag omnämnas. Från h. 43 föreligger en bit av järn (pl. 4:8), från h. 25 tre bitar av brons (pl. 2:9). De kan vara bitar av kantbeslag till svärdssidor, men lika väl kan de härröra t.ex. från knivslidor.

Skramasax

I h. 59 anträffades bladet av en smal rakryggad skramasax (pl. 9:8 a) samt tången, som synbarligen hör ihop med den (pl. 9:8 b), ehuru brottytorna inte helt passar till varandra. Föremålet låg tillsammans med spjutspetsen pl. 9:9 och kan liksom den dateras till 800-talet.

Spjutspetsar

Spjutspetsarna från gravfältet är fem till antalet. I h. 12 anträffades ett exemplar med tånge och hals och ett relativt kort ovalt blad (pl. 2:1). Typen (Salmoš "Die Lanzenspitze wie Aspelin 1651"⁸¹) är synnerligen talrikt representerad i Finland och i Östbaltikum, men ytterst sällsynt i Sverige. Den tillhör vendeltiden, är talrikast på 700-talet, och saknas i vikingatidsfynd. Från Åland är typen inte tidigare känd.

Till tidig vikingatid torde spjutspetsen från h. 5 (pl. 1:1) förläggas. Den är av Petersens typ A⁸² och hittades bl.a. tillsammans med svärdet pl. 1:2. Typen är känd genom ett antal andra fynd från Åland, främst från Kvarnbacken i Saltvik.⁸³

De övriga tre spjutspetsarna från gravfältet kan alla tillskrivas Petersens typ E.⁸⁴ Exemplet från h. 59 (pl. 9:9) tillhör gruppen som har holken prydd med djupa fåror, vilka bildar lancettformiga figurer. Spjutspetsen är hela 40 cm lång och uppvisar en fin brandpatina; orneringen talar för en datering till 800-talet. Spjutspetsarna från högarna 42 (pl. 4:1) och 49 (pl. 6:12) är betydligt kortare, resp. 27, 4 och 22,5 cm och saknar orneringen på holken. Det är möjligt att den sistnämnda någon gång brutits och blivit smidd på nytt; det oproportionellt korta bladet kan tyda därpå. Tiden för graven den hittades i är 900-talet.

De säkra spjutspetsarna av typ E från Åland är åtminstone tretton.⁸⁵ Av dem har fem holken prydd med fåror likt pl. 9:9.

Pilspetsar

Endast två pilspetsar, båda med tånge, föreligger från gravfältet. Från h. 59 kommer ett fint exemplar (pl. 9:7). Tången är kort, halsen streckornerad, och vid övergången från hals till blad är kanten sågtandad. Fynden från högen omfattar bl.a. skramasaxen pl. 9:8 a-b samt spjutspetsen pl. 9:9, som kan dateras till 800-talet. Direkta motsvarigheter till pilspetsen känner jag inte.

Den andra pilspetsen (pl. 1:3) är ett enkelt exemplar från h. 5, som hör till tidig vikingatid. Typen är allmän, räknar omkring 30 st. från Åland.

Sköldbuckla

Den enda sköldbucklan från Långängsbacken kommer från h. 49 (376:222, 231) och är helt sönderfallen. Kantbitar visar emellertid att brättet har varit smalt och att någon hals inte förekommit. Bucklan var lagd som skydd eller lock över några vikingatidssmycken, en kniv samt små näverbitar, förmodligen rester av en näverdosa. Sköldbucklor är sällsynta i åländska fynd, förutom de fyra exemplaren från Kvarnbacken⁸⁶ föreligger endast en buckla från Saltvik, Långbergsöda, Södergård (NM8679:175), i ett gravfynd som bl.a. omfattar en ango med stort blad.

Knivar

Femton säkra knivar föreligger från Långängsbacken, men antalet har troligen varit större: många järnbitar kan utgöra rester av en kniv, såsom t.ex. några bitar som låg tillsammans med resterna av knivslidan pl. 15:1 i h. 113 antyder. De nära på kompletta exemplaren med tånge och blad fanns i högarna 5 (pl. 1:8), 43 (pl. 4:10), 44 (pl. 5:7), 49 (2 st., pl. 6:10, 11), 50 (pl. 8:5), 59 (pl. 9:6) och 80 (386:292). Längden varierar från 11,5 till 15 cm, bladets bredd från 1 till 1,6 cm. Alla har rak rygg, varvid ryggbasen är ca 5 mm bred, hos kniven pl. 9:6 är den dock endast 2 mm.

De övriga säkra exemplaren är mer eller mindre fragmentariska. De kommer från högarna 43 (404:165), 51 (376:304, knivblad), 52 (376:355, bit av tången), 59 (367:256, knivblad), 68 (386:116, bitar), 86 (386:161, tången med en bit av bladet) och 117 (404:277, knivblad).

Bronsdelar till en knivslida föreligger från kvinnograven h. 113: en kraftig ring som drivits genom ett trekantigt dubbelbeslag med trappstegsformig kant, samt ett fragmentariskt ändbeslag med fin dubbellinje längs kanten (pl. 15:1). Typen är välbekant i Sverige (Arbman, Birka I, Tafeln, pl. 6:8 ger slidformen), men ny för Åland. Från fasta Finland föreligger endast några bitar.

Lie, skäror

Från h. 42 kommer en stor och välbevarad lie (pl. 4:2). Dess korda (den räta linjen från bas till spets) är 39 cm och överstiger väl den längd (32 cm) som Hackman⁸⁷ har föreslagit som nedre gräns vid definiering av liar. Böjningen och skaftningshaken är likadana som hos vanliga skäror.

Från h. 49 kommer en liten vacker skära (pl. 6:13), avsmalnande i basändan och försedd med ändhake för skaftning, en vanlig form. — Från h. 113 finns bitar av en likadan, men något klenare skära (404:227) och från h. 38 spetsen av ett tredje exemplar (406:7). Som en lövskära kan ett långt, jämbrett och tunt exemplar från h. 50 (pl. 7:13) betecknas. Liksom skärorna är den funnen i en kvinnograv, medan lien (pl. 4:2) kommer från en mansgrav. Alla är från vikingatiden. Antalet skäror och liar i Ålands järnåldersfynd stiger till omkring 35 exemplar.

Saxar

Saxarna från gravfältet är endast två, båda fragmentariska. Från h. 43 föreligger övre delen av en sax med en del av den ena skänkeln, en bit av den andra och två bitar av betten (pl.

4:11). Från h. 44 kommer två skänklar med del av betten och en lös bit (pl. 5:4). Båda är av den vanliga vikingatidstypen med en cirkelrund överdel. Saxar finns i 16 fynd från Åland⁸⁸ och de ingår både i mans- och kvinnogravar. De från Långängsbacken låg i mansgravar.

Broddar

Broddarna från gravfältet är 15 till antalet och kommer från 12 högar. I h. 42 var broddarna tre, i h. 52 två, i de övriga (h. 20, 43, 44, 49, 50, 56, 78, 83, 110 och 113) endast en. Båda de vanliga formerna är företrädda: 1) den s.k. bandformiga, hos vilken nubben finns i mitten av nedre delen, och sidostyckena, skänklarna, är böjda mot — ibland något över — varandra liksom i pl. 4:4, och 2) de som hästbroddar benämnda, som består av en halvrund platta med nubben nära den förtjockade raka kanten och som har smala, upptill spetsiga skänklar, den ena eller båda något böjda. De bandformiga kommer från högarna 20 (pl. 2:6), 42 (pl. 4:4), 44 (376:158), 49 (376:234), 52 (376:332, något osäker) och 78 (386:142), hästbroddarna från högarna 42 (pl. 4:5, 6;2 st.), 43 (404:174, fragmentarisk), 50 (376:275, fragmentarisk), 52 (376:352), 56 (404:195), 83 (397:76), 110 (386:290) och 113 (pl. 15:2).

Atterman⁸⁹ har, grundande sig på det svenska materialet, framfört tanken, att de bandformiga broddarna vore halkskydd för människor, medan Petersen⁹⁰ har hävdad, att de i Norge också skulle ha använts som hästbroddar. Vid behandlingen av materialet från Kvarnbacken anfördes broddarna i anslutning till hästutrustningen⁹¹ emedan de där oftast hade anträffats i högar där också delar av seltyg fanns. På Långängsbacken innehöll gravhögar med broddar inga som helst föremål tillhörande en hästmundering, och detta talar för att de använts eller avsetts att användas av människor. Det må dock framhållas, att av de tre broddarna i h. 42 (pl. 4:4, 5, 6) två är av hästbroddtypen och en, den minsta, bandformig, vilket kan tyda på olika användning — för hästen två (eller fyra?), och en för människan.

Broddarna är mycket talrika i de åländska fynden — jag har antecknat ett hundratal exemplar —, och i detta avseende ansluter sig landskapet till Sverige. På finska fastlandet förekommer broddar endast sällan i gravfynden.

Eldstål

Ett fragmentariskt järnföremål från h. 44 (pl. 5:5) utgör synbarligen resten av ett eldstål av den vanliga lyrformiga vikingatidstypen, som också från Åland föreligger genom några fynd: ett från Finström, Prästgårdsnäset (183), ett från Hammarland, Frebbenby (449:44, Åländsk Odling 1972, s. 156, fig. 4), ett från Jomala, Brömsängsbacken (NM 6769:17) och två från Saltvik, Kvarnbo, Kohagen (326:29 och 328:236).

Handtag till ask

Ett litet järnföremål från h. 81 (pl. 11:11) utgör synbarligen handtaget till en liten ask eller dosa av trä. Närliggande exemplar kommer också från några andra gravhögar på Åland.⁹²

Brynen

Brynen eller bitar av brynen, alla av skiffer, föreligger från fem högar på gravfältet. Exemplet från h. 59 (pl. 9:5) är nästan helt bevarat, ett avlångt, i genomskärning fyrkantigt föremål, med ett hål för upphängning i ena ändan. Skiffern är gråbrun, något ljusare än hos de övriga brynen från gravfältet. Dessa kommer från högarna 7 (bitar synbarligen av två exemplar, båda av mörkgrå skiffer, spjälkta i längdriktningen, 362:53, 55, 56), 43 (17 fyrkantiga tunna skivor av ett litet bryne med hål för upphängningen, 404:130, 166), 107 (fragmentariskt, spjälkt i två delar, 367:157) och 118 (fyra bitar av ett fyrsidigt bryne, 404:291).

Malsten

En malsten, bruten i två delar, kommer från h. 43 (404:178). Den låg bland stenarna i röset, inte i brandlagret därunder, och det är osäkert om föremålet tillhör gravgodset eller kommit med endast som rösmaterial. Läget talar kanske för det senare alternativet. Storleken är ca 40 x 62 cm.

Knacksten

En rund knacksten, ca 7,5 cm i genomskärning, med spår av användning (två låga fördjupningar) härrör från h. 44 (pl. 5:8). Stenen har troligen använts vid krossande av sädeskorn. Formen är vanlig.

Spelpjäser?

Från h. 98 föreligger ett antal (9) små stenar (pl. 12:5), som möjligen kan tolkas som spelpjäser. Fem av dem — de i övre raden (386:199) — är upptill rundade, i botten konkava exemplar av paleozoisk kalksten, bitar av fossil, och de kan stå uppräta. De fyra i nedre raden (386:198) är släta runda eller avlånga stenar, den största kalksten, de mindre tre hela exemplaren av kvarts- och karbonhaltig sandsten och den spruckna av flinta. Bestämningen av stenarterna är gjord av fil dr. Ari Siiriäinen och fil.kand. Kaj Lång vid universitetets geologiska institution i Helsingfors

Basen på stenarna i övre raden mäter ca 15 x 20 mm och höjden varierar mellan 15 och 34 mm. Storleken av stenarna i nedre raden är från 10 till 38 mm. Stenarna låg i en hop i mitten av högen, men det är möjligt att någon kommit åtskils och inte blivit tillvaratagen. Det kan vara fråga om spelpjäser som använts av två spelare, men någon säkerhet därom föreligger inte. Spelpjäser är väl kända från skandinaviska fynd, och de förekommer i flera fynd från Åland,⁹³ men saknas i fynd från finska fastlandet.

Stenbit med inristat kors

I h. 56 anträffades en stenbit med inristat kors och otydliga vinkelfigurer (pl. 9:2). Den låg i själva gravgömmen i högens mitt och hör säkert till själva gravgodset. Betydelsen är oklar, men det verkar troligt att korsfiguren haft en betydelse i ristarens (religiösa eller magiska) föreställningar. Det kan omnämnas, att en benbit från boplatsoområdet vid Borgboda fornborg i Saltvik även uppvisar ett inristat kors (Åländsk Odling 1969, s. 25, fig. 3, nederst till vänster).

Kanthuggen rund flat sten

Från ett provdike mellan gravhögarna kommer en flat rund kanthuggen sandstensskiva (pl. 15:7). Dess diameter är ca 58 mm, tjockleken 15—20 mm. Liknande föremål hittades även i husgrunderna intill gravfältet (s. 56, 57), tre i husgrund 2 (406:34) med resp. diam. på 80, 75 och 65 mm och tre i husgrund 2 (406:56) med resp. diam. på 70, 55 och 50 mm. Liknande runda flata stenskivor av sandsten föreligger även i andra fynd från Åland, både från gravhögar och husgrunder.⁹⁴ Betydelsen är okänd, men man kan tänka sig, att det skulle vara fråga om lock till koppar eller andra kärl.⁹⁵

Lertrissor

Lertrissor eller egentligen bitar av sådana föreligger från tio högar på gravfältet, men förekomsten kan i verkligheten vara betydligt större: obestämbara bitar bränd lera som kan härröra från trissor föreligger ytterligare från ett tjugotal högar. Säkra bitar kommer från högarna 38 (pl. 3:6), 40 (404:109), 42 (376:111), 43 (404:124, 125), 45 (367:277—279), 51 (376:310), 52 (376:327, 338, 348), 74 (397:37), 116 (404:272, 273) och 118 (404:299). Endast två bitar uppvisar ornering: trissan från h. 38 (pl. 3:6) inslagna cirklar, den från h. 52 (376:338) ringkors. Ringkorset förekommer också på en bit från ett provdike på gravfältet

(404:307) samt på några bitar från husgrunderna intill gravfältet (pl. 15:6). Bägge ornamentsmotiven är redan tidigare representerade i lertrissmaterialet från Åland.

Inga av bitarna uppvisar sådana spår av eld eller bränning, att man kunde förmoda, att de skulle härröra från blästermunstycken. Närmast torde det vara fråga om vävtyngder.

Lerkärl

Det stora flertalet av gravhögarna på Långängsbacken (95 st.)⁹⁶ innehöll lerkärl eller lerkärlsbitar. I 13 av högarna var bitarna endast 1—5 till antalet, och också i några andra var de så få, att det inte kan vara fråga om ett lerkärl som krossats då innanröset uppfördes, utan bitarna måste ha kommit i graven med bålresterna eller av en tillfällighet. I 21 högar var de brända benen eller åtminstone en del av dem, nedlagda i ett lerkärl som alltså utgjorde en verklig gravurna (s. 15); i regel låg en del brända ben även utanför den. I de övriga högarna låg bitarna spridda, oftast inom brandlagret. De kan givetvis också härröra från gravurnor, men kan också vara rester av kärl som haft en annan användning, t.ex. utgjort behållare för vägkost för den döda, eller använts vid gravölet och slagits sönder efter det.

I h. 32 fanns intill gravurnan ett litet andra lerkärl, och liknande små koppar fanns även i några andra högar (se nedan). En granskning av kantbitar och ornering visar, att det åtminstone i ett dussin högar låg delar av två eller flera kärl.

Gravurnorna är med ett undantag gjorda av simpelt grusbemängt gods, knappast tillverkade speciellt för att användas som gravurnor, utan snarast enkla kökskärl som tagits i användning. Bitarnas kanter är så oskarpa, att restaureringen är svår eller omöjlig. Tre så gott som helt bevarade gravurnor är avbildade på pl. 16. Lerkärnen i gemen har flat botten, svagt utåt svängd buk eller tämligen raka sidor såsom på vanliga moderna blomkrukor. Halspartiet kan vara omarkerat eller uppvisa en förtunning såsom t.ex. hos kärlet pl. 16:1 eller en låg rännformig fördjupning liksom hos pl. 16:2. Överranden varierar: rundad, tunn, rak, sned.

Den från de övriga avvikande gravurnan kommer från h. 96 (pl. 12:3). Den är av tunt mörkt gods och ovanligt låg (höjden 10,2 cm, mynningens diameter 14,3 cm). Buken är rund, bottendelen endast svagt tillplattad, halsen rak. Strax nedan halsen finns ett ornamentband, mönstrat med grupper av tvär- och snedställda streck samt punkter. Formen är tidigare känd från Åland, men ornamentmotivet känner jag ej.

De övriga urnorna är oornerade, men två av dem, de från h. 7 (pl. 16:4) och 43 (pl. 16:5) uppvisar skrapspår: finfina streck i olika riktningar (gräsavtryck?).

De ovannämnda små kopporna kommer från högarna 24, 32, 45, 101 och 105. Deras bottendiameter är mellan 4,5 och 9 cm. Koppen i h. 32 (pl. 3:3) stod intill gravurnan i högen. Den är av rödaktigt gods, synbarligen formad av en lerklump. Koppen i h. 45 (pl. 5:9) hittades tillsammans med rester av en stor lerkruka, medan koppen i h. 24 (pl. 2:10) var — fränsett en krokig järnspik — enda föremålet i högen. Även i högarna 101 (397:173, 177) och 105 (386:253, 257, 261) tycks kopporna ha utgjort det enda kärlet.

Lerkärlsbitarna från högarna är varierande till godset, men största delen är av samma enkla slag som urnorna. Kanten varierar och ett antal ornerade kärlobitar föreligger.

Horisontala linjer, ett vanligt orneringssätt på åländsk järnålderskeramik, förekommer i några fall. Finfina dubbellinjer pryder en bit från h. 19 (pl. 16:6) och en något slarvigare dragen dubbellinje ses på en bit från h. 43 (pl. 16:5). — En dubbellinje vid övergången från hals till buk uppvisar en bit från h. 84 (pl. 16:7) och en tredubbel linje finns på tre bitar från h. 113 (pl. 17:1). Från h. 104 finns ett tiotal bitar med dubbellinje vid kanten. En av dem (pl. 17:2) har en dubbellinje även på övergången från hals till buk, en annan tre (pl. 17:3). Dessutom finns tre bitar (inte kantbitar) med tredubbel linje. Orneringen verkar slarvigt gjord, materialet är detsamma på bitarna, och det är troligen fråga om ett och samma kärl (386:242).

Från h. 59 finns bitar av fin rödaktig keramik med en enkel linje längs kanten och ett ornamentbälte nedanför (pl. 17:4). Bältet kantas av dubbellinjer och mellan dessa står vinkel- eller X-formiga figurer. En liknande ornering är tidigare känd från Åland åtminstone på bitar från Kvarnbacken i Saltvik (Kivikoski, Kvarnbacken, pl. 24:3).

Ett vanligt ornamentmotiv på den åländska järnålderskeramiken är vidare sicksacklinjen, som finns på bitar från högarna 38 (pl. 17:6), där linjerna är tre och närmar sig våglinjer, 39 (pl. 17:7) och 78 (pl. 17:5). I h. 38 anträffades också bitar med horisontalt lagda, nedåtvända bågar (pl. 17:11).

Snöravtryck, som också ofta förekommer som ornering på åländsk keramik, finns på bitar från högarna 38 (406:14), 43 (pl. 17:8, dubbelrad) och 72 (pl. 17:9).

En sällsynt ornering uppvisar en bit från h. 116: två rader fina stämpelavtryck (pl. 17:10). En rad stämpelfigurer nedanför kärlets hals förekommer på en bit från h. 38 (406:15).

Nitnaglar och spikar

Nitnaglar anträffades i 80 av gravfältets högar. I sammanhang med behandlingen av gravformerna angavs (s. 17) de 11 eller 12 högar, i vilka nitnaglarnas antal överstiger 40 och som därför betecknats som båtgravar. För fullständighetens skull skall förekomsten i de övriga anges här, i grupper med antal 1—5, 6—10, 11—15 osv. Något exakt antal kan överhuvud inte anges, emedan fragmenten inte är användbara vid beräkningen, men en viss uppfattning torde förteckningen dock kunna ge. Nitnaglarna med ena ändstycket i behåll har räknats som halvor, medan mindre fragment inte har beaktats. I sju högar (h. 1, 62, 73, 80, 82, 110 och 118) fanns endast fragment, och de förekommer inte i förteckningen.

1—5 nitar förekommer i högarna 2, 4, 16, 21, 35, 45, 46, 49, 51, 61, 64, 67, 69, 72, 74, 79, 84, 94, 99, 100, 101, 106 och 114;

6—10 i högarna 7, 13, 15, 36, 37, 47, 52, 57, 90, 102, 103 och 109;

11—15 i högarna 14, 44, 50, 78, 83, 91, 95, 96, 98;

16—20 i högarna 19, 25, 56, 104;

21—25 i högarna 18, 20;

26—30 i högarna 8, 22, 23, 107;

31—35 i högarna 11, 17, 29, 53, 63, 105;

36—40 i högarna 32 och 81;

Ett litet antal spikar skall även nämnas: från högarna 7 (2 st., 362:54,60), 24 (367:119), 41 (376:86), 43 (404:128), 44 (2 st., 376:145), 52 (376:322), 59 (6 st., 367:259, 261), 81 (367:224), 99 (397:163), 109 (397:200). En del av dem kan vara recenta, men åtminstone den i h. 109 låg bland de brända benbitarna i gravurnan och visar att spikar förekommit redan under gravfältets tid.

Diverse

Bland de talrika skadade och fragmentariska föremålen från gravfältet skall ännu ett antal omnämnas, även om deras användning är okänd eller osäker.

I h. 107 anträffades en liten rund bronsskiva (pl. 13:2), som till form och storlek (diameter 15 mm) närmast liknar ett mynt, något naggat i kanten. En smulten liknande liten skiva finns från h. 95 (397:127). Betydelsen är inte känd, men liknande föremål finns även från gravfältet Stenhagen i Sund, Kastelholm,⁹⁷ och det kan alltså vara fråga om verkliga föremål, kanhända någotslags efterbildningar av mynt.

Från h. 10 finns ett ca 1,5x3 cm stort bronsbleck med pånitad halvrund järnten, pl. 1:12.

Ett antal ornerade bitar av bronssmucken omtalades redan i samband med spännena (s. 23—24). Några spetsiga små tenar av brons och järn kan utgöra fragment av spänne-, men givetvis även av synålar. Sådana föreligger från högarna 47 (376:185, brons), 55 (376:368, brons), 113 (404:253, järn) och 118 (404:294, järn).

Något slags byglar eller liknande föremål av järn kommer från högarna 17 (367:11), 23 (367:105), 39 (404:4), 60 (386:29), 107 (367:165, 2 st.), 117 (404:279) och 113 (404:246). Det sistnämnda exemplaret, pl. 14:9, är av rund ten, men ändarna är tillplattade, tillbakavända och överdragna med brons.

Från h. 94 kommer ett järnföremål med ringformig ända (pl. 11:14), som kanske utgör övre delen av en nyckel, och från h. 52 en flat järnkrok (pl. 8:7).

Små järnringar eller bitar av sådana föreligger åtminstone från högarna 17 (367:5), 50 (376:283), 81 (367:207) och 96 (397:138). Användningen kan variera.

I h. 96 anträffades tre hela och två defekta knappliknande föremål av ben (pl. 12:2). De har en välvd översida, undersidan är flat. I mitten finns ett hål för nitning, såsom en ännu fastsittande nit i en av dem visar. Möjligen är det fråga om prydnadsknappar till bronssmucken (ovala spännbucklor?). Av benföremål finns vidare ett hålförsett skaftstycke från h. 44 (pl. 5:3), möjligen av en sked.

I högarna 49 (376:218), 52 (376:323, 334) och 50 (376:259) tillvaratogs små näverbitar, möjligen rester av dosor.

Smultna brons- och järnbitar, kol, slagg, flintbitar, djurtänder och bitar av djurben kompletterar fyndmaterialet. Av djurbenen och -tänderna skall särskilt omnämnas ett kranium från h. 2 (367:11) som, enligt en uppgift från Zoologiska museet i Helsingfors, härrör från *Bos taurus*. Kraniet hade lagts på två flata skifferskivor och kan ha haft en kultisk betydelse. I h. 107 låg en hästtand i brandlagret tätt intill gravurnan. Men i de flesta fallen är det fråga endast om någon enstaka tand eller benbit, högst om några få bitar, ofta liggande strax under grästorven eller något djupare. De högt liggande djurbenen kan väl vara sekundära, de djupare liggande möjligen härröra från gravmålet eller har de kommit tillfälligtvis med i högen. Spår av bränning saknas i regel, men bland de brända (människo)benen finns i några fall brända små fågel(?)ben.

Långängsbacken, tid och betydelse

De äldsta daterbara gravhögarna på Långängsbacken är från äldre vendeltid: hög 15 med det runda genombrutna spännet pl. 2:2, hög 18 med bronsnålen med kubiskt huvud pl. 2:3 och h. 69 med den lilla ovala spännbucklan pl. 10:7. De yngstdaterade högarna, 44 med det stora fina hästskoformiga spännet pl. 5:1 och 65 med fingerringen av silver pl. 10:9 kan förläggas till tiden kring år 1000; för de yngsta pärldaterade högarna 51 och 79 gäller tiden ca 980—990 eller ca år 1000. Gravfältet har alltså varit i användning ca 600—1050, d.v.s. ungefär under samma tidsperiod som fynden från de hittills undersökta åländska höggravfälten ger. Endast några av dessa har gett fynd redan från 500-talet.⁹⁸

Såsom framgår av kartan bild 3, ligger högarna 15 och 18 nära varandra i gravfältets sydöstra del, hög 69 däremot i mellersta delen av gravfältet. Nära högarna 15 och 18 ligger ytterligare de vendeltida högarna h. 12 med spjutspetsen pl. 2:1, h. 20 med bygelspännet av järn pl. 2:5 samt h. 32 med påsyningsbeslaget och hjaltfragmentet pl. 3: 1—2, och vidare h. 5 som kan förläggas till tiden kring 800 eller 800-talets början och h. 8 med det likarmade spännet pl. 1:13. Hög 112 som också daterats till tiden omkring år 800, ligger längre mot nordväst. Man tar knappast miste om man räknar med att gravfältet s.a.s. börjat i sydöst och att det sedan fått växa västerut, mer eller mindre regelbundet. Den vendeltida högen 69, som ligger långt från de övriga vendeltidsgravarna och är omgiven av vikingatidshögar, passar på sätt och vis inte in i sammanhanget och man kan ställa sig frågan om den lilla, svårt skadade spännbucklan överhuvudtaget verkligen tillhört den döda, vars kvarlevor högen inrymmer, eller om den av en eller annan anledning kommit s.a.s. i fel hög.

Av högarna kan 37 tillföras vikingatiden. Av dem kan 15 inte dateras närmare än till vikingatid, nämligen högarna 17, 38, 39, 42, 47, 48, 52, 56, 59, 60, 84, 96, 100, 101 och 106. Därvid bör nämnas, att pärlorna av karneol tillmätts ett daterande värde: de är inte kända från vendeltid i Skandinavien. — Till 800-talet hör, förutom de ovannämnda högarna 5 och 112, som daterats till tiden omkring år 800 eller till tidig vikingatid, högarna 8, 19, 31, 35, 72 och 98. Av dem innehöll h. 8 ett 800-talsspänne; alla är myntbestämda av Callmer (s. 31). — De till 900-talet daterade högarna är nr 40, 43, 44, 49, 50, 51, 55, 63, 65, 68, 79, 81, 94, 113 och 118. Därvid är högarna 51, 79, 94 och 118 endast myntdaterade: h. 94 till Callmers grupp VIII, 118 till grupp IX, 51 och 79 till grupp XII. H. 50 har tillförts 900-talet på grund av det likarmade spännet pl. 7:1, liksom de övriga exemplaren av typen; Callmers datering till grupp IV skulle vara slutet på 800-talet. — Vikingatidshögarna är spridda över hela gravfältet, dock har de äldre sin tyngdpunkt i östra delen.

Det stora antalet högar, som inte är närmare daterbara, gör att man knappast kan dra några slutsatser beträffande befolkningstal eller förmögenhetsnivå under århundradenas lopp. Jag nöjer mig med att karakterisera gravfältet som ett gårdsgravfält, såsom regeln tycks vara beträffande de åländska järnåldersgravfälten i gemen. Synbarligen är det fråga om en jordbrukarfamilj som slagit sig ned här, och dess efterkommande.

Ett av de viktigaste resultaten av utgrävningen av gravfältet Kvarnbacken i Saltvik, Bertby, var att ett antal av gravhögarna från vendeltid visade sig innehålla en typisk västfinsk smyckeuppsättning (alltså lik den västfinska folkdräktens) eller ett vapensätt liknande de västfinska vapengravarnas. De uppfattades av mig som gravar av invandrare från västra Finland, närmast från Åbo-Nystad-trakten och som belägg för ett finskt inslag i bebyggelsen, det första i sitt slag från yngre järnåldern på Åland, där den svenska bebyggelsen, synbarligen huvudsakligen inflyttad från Mälardalen, varit helt dominerande. Frågan huruvida denna västfinska inflyttning enbart var lokal och begränsad till gården vars gravfält Kvarnbacken

utgjorde, kunde ställas, men inte besvaras med hjälp av det föreliggande materialet: totalundersökningar av åländska gravfält saknades och efterlystes.

I sin nya bok *Det åländska folkets historia. I:1. Från stenåldern till Gustav Vasa* har Matts Dreijer tyvärr tolkat och refererat min framställning i frågan på ett felaktigt sätt. Han säger (a.a. s. 82) att jag på grund av de ifrågavarande gravhögar på Kvarnbacken drar den slutsatsen, att "Alfred Hackmans uppfattning, att den befolkning, som på 500-talet hade tagit Ålandsöarna i besittning, kom från Mellansverige, öarna i Östersjön och Kalmarsundstrakten, var felaktig och att den finska prägel på merovingertidens gravgods är så stark, att det synes omöjligt att förklara detta på annat sätt än såsom en västfinsk befolknings egendom". Jag har inte påstått att Alfred Hackmans uppfattning skulle vara felaktig: mitt uttalande gällde endast de första invånarna på gården intill Kvarnbacken, ingalunda hela Åland. Jag vet inte vad som föranlett Dreijers referat, men det inte endast ger en oriktig information åt läsaren utan även låter denna tro, att jag på grund av några gravar på ett gravfält skulle dra slutsatser beträffande hela Åland, ett förfarande som givetvis skulle vara mindre lämpligt ur metodisk synpunkt. De ifrågavarande högar på Kvarnbacken utgör onekligen ett finskt drag i Ålands fornsaksbestånd från yngre järnåldern, men dess betydelse kan inte på grund av det föreliggande materialet bedömas.

Utgrävningen på Långängsbacken företogs för att öka kunskapen i denna fråga. Den visade, att den svenska gravformen — såsom fallet även var på Kvarnbacken — var så gott som allena rådande. De äldsta gravarna innehöll föremålsformer som är kända både från Sverige och Finland, med ett visst övertag för Sverige. Ingenting likt de finska smyckeuppsättningarna från Kvarnbacken anträffades. Bebyggelsen måste ha varit svensk ända från det gravfältet togs i bruk.

Vikingatidsmaterialet från Långängsbacken är betydligt större än det vendeltida och i stort sett likadant som på Åland i gemen. Gravhögar innehöll i regel ett sparsamt gravgods, ofta inga eller endast ett större smyckeföremål eller vapen, något som är karakteristiskt för de åländska gravhögar. De skandinaviska ovala spännbucklorna anträffades endast i två högar, de likarmade i sex. Skandinavisk djurornamentik, kammar, bergkristall- och karneolpärlor förstärker den svenska kulturkaraktären. Ett enda svärd anträffades (i vapengraven hög 5), men att svärd ägts och använts av befolkningen visar den vendeltida hjaltbiten pl. 3:2 från h. 32 och den fina doppskon i Borrestil (pl. 11:1) i h. 78. Vardera kan ha kommit från Sverige. Spjutspetsarna är fem, pilspetsarna två, den enda sköldbucklan som anträffades låg i kvinnograven h. 49, nedlagd som lock över ett antal smycken.

Emellertid innehåller materialet från Långängsbacken även en del föremål som anknyter österut och som är karakteristiska för de västfinska brandgravfälten under flat mark. Sådana är de tre runda spännbucklorna, två funna i h. 68 (pl. 10:11, 12) och en i h. 50 (pl. 7:4) samt det hästskoformiga spännet med tappar på ändknopparna från h. 47 (pl. 6:1). Från hög 60 föreligger bitar av en av tre tenar flätad halsring med ögleformiga ändar och bitar av en armring (pl. 10:1—5), båda former som är vanliga i Finland. Vidare kommer kedjebärarna med hästhuvuden från h. 50 (pl. 8:1, 2), fingerringarna med spiralskivor i ändarna från högar 50 (pl. 7:5) och 65 (pl. 10:10), spiralfingerringarna med brett mittparti från högar 5, 50, 59, 113 och 118, det s.k. brillformiga hänget från h. 113 (pl. 14:5), det stora hängsmycket med tappornering från h. 40 (pl. 3:9) och de flerdelade bronspärlorna av typerna pl. 14:7 och 14:8 från högar 50, 60, 61 och 113. Tillsammans utgör de ett icke alldeles ringa inslag i materialet.

Här skall ännu de små bronsspiralerna av typ pl. 3:21 beröras. Som ovan anförts är de likadana som de spiraler de västfinska kvinnorna använde som prydnader på vissa klädesplagg — manteln, förklädet, huvudbonaden —, som applicerade figurer eller invävda som bårder. Spiraler av denna typ fanns i hela 18 högar på gravfältet, men oftast endast i några få stycken och troligen använda som pärlor. I högar 40, 65, 79 och 113 var antalet emellertid så stort att man beträffande dem inte kan förbigå möjligheten att de utgjort prydnader till klädesplagg såsom fallet är i västra Finlands skelettgravar. I h. 40 var den sammansatta längden av spiraleröret ca 89 cm, i h. 65 ca 72 cm, i h. 79 ca 45 cm och i h. 113 ca 29 cm.

I regel låg de finska eller till finska typer anslutna smyckena tillsammans med svenska eller åländska föremål, i intet fall är det fråga om en hel finsk smyckeuppsättning. De två

runda spännbucklorna i h. 68 har knappast ursprungligen bildat ett par och de låg tillsammans med det gotländska dosformiga spännet. Den rikt utrustade graven i h. 50, som innehöll den tredje runda spännbucklan från gravfältet, kedjebärarna med hästhuvuden, en fingerring med spiralskivor i ändarna, flerdelade bronspärlor och armringar, som alla ansluter till finska former, innehöll även ett skandinaviskt likarmat spänne, karneol- och bergkristallpärlor samt andra föremål som kan sägas höra till en åländsk miljö. Om en sådan kunde man också tala när det gäller de övriga högarna med finska föremål, högarna 38, 40, 65, 81 och 113. Endast i hög 60 är alla de betydande föremålen, halsrings- och armringsbitarna och de tredelade bronspärlorna, typiskt västfinska smyckeformer.

Det är naturligt, att Åland redan genom sitt geografiska läge knutit förbindelser österut till finska fastlandet, i själva verket gick ju kontakterna ännu mycket längre mot öster, ända till mellersta Ryssland — hur än de svårtydda lertassarnas utbredning skall förklaras—, och ända till den arabiska världen såsom de åländska skattfynden visar. Men vad kontakterna i realiteten innebar, hur de västfinska föremålen i vikingatid har kommit till Åland, kan man endast gissa sig till. Kanhända är det fråga om smycken som ingifta kvinnor fört med sig, kanhända är det minnen av en slags gårdfarihandlare som utsträckt sina färder ända till ön, eller reseminnen som ålänningar förvärvat på fastlandet. En verklig handelsvara kan de knappast ha utgjort.

Både sydvästra Finland och Åland stod i nära kontakt med Birka, handelsstaden i Mälaren. Åland hörde till dess kulturområde; i Birkas fornsaksbestånd finner man motsvarigheter till så gott som alla åländska vikingatida föremålsformer, men huruvida föremålen på Åland förvärvats där eller eventuellt tillverkats på Åland är en fråga som fordrar en specialundersökning. Jag tror man kan finna belägg för att hantverkare-bronsgjutare har arbetat på Åland, och det med hänvisning till några av de finska föremålsformernas förekomst där. Armringsstypen med scharner, som är representerad i materialet både från Kvarnbacken och Långängsbacken (typ pl. 7:7—10) bör kunna karakteriseras som en åländsk specialform, även om massiviteten och orneringen lånats från de motsvarande västfinska vikingatidsarmringarna utan scharner. Fingerringen från h. 38 (pl. 3:4) är unik såtillvida, att den uppvisar endast två spiralskivor i ändarna medan de estniska och finländska har fyra. Och som sagt: till kedjebärarna med hästhuvuden från Långängsbacken föreligger inte direkta motsvarigheter från finska fastlandet, må vara att typen är väl känd där. Alla dessa föremål kan ha tillverkats på Åland.

Det är inte möjligt att uppvisa några föremål från Långängsbacken som skulle utgöra direkta importföremål från kontinenten; den fina spjutspetsen av Petersens typ E från h. 59 (pl. 9:9) är säkerligen tillverkad på kontinenten, men kan väl ha kommit till Åland över Birka. Man skulle vänta sig ett rikligare vapenbestånd och kontinentala smycken om direkt import av sådana förekommit. Som det nu är, får kulturen som Långängsbackens material företräder närmast förbindas med Sverige samt till en del även med finska fastlandet.

Såsom de flesta — delvis eller totalt — undersökta gravfälten på Åland, innehåller Långängsbackens gravhögar inte fynd senare än från 1000-talets första årtionden. Det verkar troligt att man vid denna tidpunkt övergivit likbränningen och övergått till jordande av de döda. På Kvarnbacken utgjordes de förmodligen yngsta gravarna av stenkantade låga firsidiga upphöjningar med synbarligen obränt lik. Liknande anläggningar anträffades inte på Långängsbacken, men inte heller någon annan gravform som skulle kunna dateras till en senare tid än högarna.

Noter

1. Erik Bertell, Kronans och kyrkans jord på Åland under 1500-talet med tillbakablick på medeltida förhållanden (Åland. Bidrag till kännedom av hembygden utg. av Föreningen Ålands Vänner. XII), s. 111 ff. — För en sporadisk senare bosättning talar några kartor från 1600- och 1700-talen, som anger något enstaka torp i omgivningen. Inspektör Bertells vänliga upplysning.
2. Ella Kivikoski, Kvarnbacken. Ein Gräberfeld der jüngeren Eisenzeit auf Åland. Helsinki 1963.
3. Stig Dreijer, Stenhagen. Ett åländskt gravfält från yngre järnåldern med bosättningsspår från senare tid. Prograduarbete vid Helsingfors universitet 1967. Stencil.
4. Dock hittades i h. 34 några spridda lerkärlsbitar och i h. 115 2 bitar.
5. Matts Dreijer, Skelettgravarna i Karrböle, Jomala (Åländsk Odling 1970), s. 3 ff.
6. Kivikoski, a.a.
7. Birger Nerman, Die Vendelzeit Gotlands II, Taf. 107; I:1, s. 38. Stockholm 1969, 1975.
8. Om förekomsten på finska fastlandet se Kivikoski, Die Eisenzeit Finnlands. Bildwerk und Text. Helsinki 1973. Abb. 408—410 jämte text.
9. Nerman, a.a.
10. Om bygelspännena se Kivikoski, Kvarnbacken, s. 75.
11. Kivikoski, a.a. pl. 7:3.
12. Greta Arwidsson, Vendelstile, Email und Glas im 7.—8. Jahrhundert (Valsgårdestudien I, Uppsala 1942), s. 40 ff. — Nils Åberg, Den historiska relationen mellan folkvandringstid och vendeltid (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar 82, Stockholm 1953), s. 143 ff.
13. Jan Petersen, Vikingetidens smycker. Stavanger 1928. S. 58.
14. Vikingatidens ovala spännbucklor från Åland: Finström (NM 69); Finström, Knösbuskarna, h. 4, bitar (144:4); Finström, Finströms gård, Kyrkbol, h. 28, bitar (169:8); Hammarland, Östanträsk, h. 11, bitar (10:186, 197); Jomala, Ödanböle (102); Jomala, Karrböle, h. 2 (381:5), h. 4, knopp (399:3); Lemland, Söderby, Mattas, h. 6, bitar (NM 4615:50), h. 7, bitar (NM 4615:63), h. 33, bitar (4615:119, 121); Saltvik, 4 st. (NM 321); Saltvik, Syllöda, 6 st. (4 med nr. NM 280, 2 med nr. 282); Saltvik, Kvarnbacken, h. 23, 2 st. (337:49, 50), h. 93, bitar (337:512); h. 112, bitar (336:321—324); h. 140, 2 st. (345:451, 452, 454, 457, 459); Saltvik, Kvarnbo, Kohagabacken, bitar (338:120, 197); Sund, Sundby, bitar (NM 420), bitar (NM 421); Sund, Sundby, kumlet mellan Berg och Sundby, 3 st. (252:1—3); Sund, Långängsbacken, h. 55, 2 st. i bitar (376:365), h. 113, 2 st. i bitar (404:211, 212).
15. Holger Arbman, Birka I, Tafeln. Uppsala 1940. Pl. 81. Tre av gravarna med spännetyper (gr. 158, 961 och 1131) kan på grund av ovala spännbucklor i dem dateras till 900-talet, två (gr. 151 och 1108) saknar daterande föremål och en (gr. 479) innehöll ovala spännbucklor av 800-talstyp. De sistnämnda är emellertid mycket slitna och kan förmodas ha varit länge i användning före nedläggningen i graven.
16. Arbman, a.a., pl. 78:1—2.
17. Petersen, a.a., s. 76 ff.
18. Hjalmar Appelgren, De runda djurspännena i Finland. I. Ormspännena (Finskt Museum 1897), s. 1 ff.
19. Appelgren, a.a., s. 12.
20. Hanna Rydh, Dosformiga spännena från vikingatiden. Stockholm 1919.
21. Saltvik, Syllöda (NM 280); Saltvik, Eneborg, 3 st. (NM 6467:693, NM 6768:721, NM 6768:1016); Saltvik, Kvarnbacken (337:251).
22. Saltvik, Borgboda (375:100), Sund, Vivasteby, Östergårds (416:7).
23. Saltvik, Bertby (NM 291); Saltvik, Ovanåker (NM 2032); Saltvik, Eneborg (NM 6467:1249); Saltvik, Kvarnbacken, 4 st. (336:59, 337:61, 337:456, 345:176); Sund, Sundby (NM 421); Sund, Vivasteby, Östergårds (416:2). Med tappar: Jomala, Brömsängsbacken (NM 4617:374); Saltvik, Kohagen (326:15); Saltvik, Kvarnbacken, 4 st. (335:144, 337:493, 345:174, 345:255).
24. Se t. ex. Nils Cleve, Skelettgravfälten på Kjuloholm i Kjulo. II. Vikingatid och korstågstad. Gravfältet C (SMYA—FFT XLIV:2, 1978), s. 96 ff. med angiven litteratur.
25. Från Finström, Bartsgårda föreligger dock en bit av ett ringspännes överdel, ombildat till hänge. Avb. Kivikoski, Die Eisenzeit Finnlands II, 1951, n:o 665.
26. Anna-Liisa Hirviluoto, Yläneen Anivehmaan viikinkiaikainen rengasneula (Osma 1962—1963), s. 71 ff.
27. Cleve, Skelettgravfälten på Kjuloholm i Kjulo. I. Den yngre folkvandringstiden (SMYA—FFT XLIV, 1943), s. 79.
28. Av typ Kivikoski, Die Eisenzeit Finnlands (1973), avb. 442, 443.
29. Om halsringstypen se Kivikoski, Kvarnbacken, s. 83 med anförd litteratur.
30. Kivikoski, a.a., pl. 17:1.
31. Kivikoski a.a., s. 84.
32. Kivikoski, Die Eisenzeit Finnlands (1973), avb. 727 jämte text.
33. Kivikoski, Kvarnbacken, pl. 51:23.
34. Kivikoski, Die Eisenzeit Finnlands (1973), avb. 457, 737 jämte text.
35. Kivikoski, Kvarnbacken, pl. 48:10 och 58:6,8.
36. Kivikoski, a.a. s. 89.
37. Säkra spiralfingerringar från Åland: Saltvik, Syllöda (NM 283); Saltvik, Borgboda by (NM 288); Saltvik, Kvarnbo, Kohagen (328:205); Saltvik, Eneborg (NM 6768:488); Sund, Sundby (NM 420); Sund, Sibby Borstabacken (48:79); Sund, Kastelholm, Stenhagen (356:1). Med brett mittparti: Saltvik, Borgboda by (NM 288); Saltvik Sonröda, två st. (NM 289); Saltvik, Syllöda, Norrgård (NM 4623:1); Saltvik, Syllöda, Norrgårds skog (NM 8679:231) och Sund, Sundby (NM 420).

38. Kivikoski, Kvarnbacken, s. 90.
39. Kivikoski, Die Eisenzeit Finnlands, 1973, avb. 128, 757.
40. Typ 1: h. 40 (404:31, 42, 58, 74, 95, 97, 99); h. 50 (376:243, 245, 246, 248, 261, 262, 268); h. 51 (376:297, 298); h. 79 (397:57); h. 98 (386:193, 194, 207); h. 106 (386:270); h. 113 (404:216—219, 221, 231, 236).
41. Typ 2: h. 40 (404:95); h. 60 (386:19, 21, 26), h. 81 (367:192—194, 202).
42. Typ 3: h. 18 (367:20)
43. Typ 4: h. 8 (362:70); h. 32 (376:52); h. 40 (404:32, 96); h. 49 (376:204, 208, 215, 229); h. 50 (376:243, 244, 247, 249, 260, 271); h. 51 (376:297); h. 108 (386:280); h. 113 (404:220, 222).
44. Från högarna 20 (367:53, 55); 25 (367:122); 62 (386:55); 65 (386:89, 90).
45. Från högarna 18 (367:19), 20 (2 st., 367:52); 31 (3 st. 376:33, 43); 36 (4 st., 376:71); 40 (4 st., 404:30, 90); 50 (2 st., 376:242); 52 (376:318); 60 (2 st., 386:15, 28); 65 (386:88); 113 (3 st., 404:216, 240, 248).
46. Kivikoski, Die Eisenzeit Finnlands, 1973, avb. 473, 765.
47. Kivikoski, a.a. avb. 767, 768, 1110, 1111.
48. Kivikoski, a.a. avb. 783.
49. Kivikoski, Kvarnbacken, pl. 57:5, 9
50. Arbman, Birka I. Tafeln, pl. 100:10; Cleve, a.a. II, pl. 9:153.
51. Alfred Hackman, Die ältere Eisenzeit in Finnland. Helsingfors 1905. Pl. 7:17.
52. Kivikoski, Die Eisenzeit Finnlands, 1973, avb. 810, 1139.
53. Arbman, a.a. pl. 93:10—18.
54. Jouko Voionmaa, Sääksmäen Rapolan rautakautinen kalmisto (Suomen Museo 1953), s. 51 ff.
55. Kivikoski, a.a. avb. 273.
56. Kivikoski, Die Eisenzeit im Auralflussgebiet (SMYA—FFT XLIII, 1939), pl. XXVIII:5,6.
57. Glas- och glasflusspärlor: H. 1 (362:4); 4 (362:22); 7 (362:51); 8 (362:81); 15 (362:134); 16 (362:145); 18 (367:21—23); 20 (367:57—59, 61, 62); 26 (367:137, 138); 28 (376:6); 32 (376:53); 36 (376:73); 38 (406:3); 47 (376:174, 177, 183); 51 (376:301); 52 (376:317, 331); 53 (376:359); 63 (386:62, 70); 72 (397:22, 23); 73 (397:29); 78 (386:144); 79 (397:59 och 404:204); 99 (397:160); 101 (397:167, 168); 102 (397:181); 105 (386:254, 259, 260); 106 (386:274); 118 (404:290).
58. Högarna med pärlor av olika material från Långängsbacken: h. 19 (367:32—35); 31 (367:32, 40, 42, 44); 35 (397:1—3, 12, 16); 40 (404:36, 50, 51, 62, 65, 66, 72, 78, 103, 104); 44 (376:130, 134, 138, 139, 141); 49 (376:212, 213, 216, 217, 219, 220, 225); 50 (376:239, 272, 276—278, 281); 55 (376:366, 367); 60 (386:14, 18, 24); 62 (386:48, 49, 52, 54); 65 (386:91, 92, 97, 98); 68 (386:115, 118—120); 69 (386:126, 132); 81 (367:198—201, 208—222); 84 (397:101, 102, 110, 115); 94 (386:174—176, 179, 180); 96 (397:132, 141, 144—146); 98 (386:188, 189, 196); 113 (404:238, 239, 249—251).
59. Pärlor av bergkristall från Åland: Jomala, Ytterby, Gullhögabacken (355:20), Jomala, Karrböle (399:21, 405:12 a); Saltvik, Kvarnbo, Kohagen (328:51, 338:165 b, 277); Saltvik, Kvarnbacken (336:326, 331; 337:62, 472, 515; 345:6, 330, 332, 334, 335, 343, 349, 387, 465, 474); Saltvik, Johannisberg (459 b: 25); Sund, Kastelholm, Stenhagen (198:18, 365:101, 175, 236).
60. Stig Dreijer, a.a. s. 78.
61. Pärlor av karneol från Åland: Finström, Svartsmara. Knösbuskarna (71:1, 5, 23); Finström, Kulla, Storhagen (NM 11513:16); Hammarland, Posta, Apellund (181:28), Hammarland, Östanträsk (10:75, 84, 89); Hammarland, Frebby (437:6); Hammarland, Kautby (459 e: 19, 39, 40); Jomala Brömsängsbacken (NM 4617:162, 181, 233); Jomala, Ytterby, Gullhögabacken (355:43); Jomala, Karrböle (399:21; 405:12 b); Saltvik, Kvarnbo, Kohagen (279:19, 38, 102; 338:165; 347:161, 240); Saltvik, Syllöda (NM 283); Saltvik, Eneborg (NM 8202:74); Saltvik, Ödkarby, Backas (94:16, 24); Saltvik, Lagmansby, Södergård (NM 8318:115); Saltvik, Kvarnbacken (337:410, 472, 513, 514, 534); 345:6, 333, 336—338, 342, 347, 348, 378, 385, 387, 465, 471, 473, 497); Saltvik, Johannisberg (459b:21); Saltvik, Borgboda, boplatssområdet (498:134, 469, 497, 547); Sund, Sundby (NM 420); Sund, Sundby, Hopbacken (NM 14209:130, 131, 138, 144, 145, 151, 154, 155); Sund, Vivasteby, Östergårds (416:57).
62. Gjutna enkelpärlor av brons från Åland: Finström, Bartsgårda (NM 8319:10, NM 8680:16,55), Geta, Östergeta (380:15); Hammarland, Posta, Karls Söderåker (418:16); Jomala, Gölby, Aug. Karlssons mark (NM 8843A:7,8); Jomala, Södersunda, sandtaget (124:31, 77; 136:18); Jomala, Ytterby, Gullhögabacken (179:6); Saltvik, Näs (NM 8968:3); Saltvik, Ödkarby, Backas (94:61); Saltvik, Rangsby, Mellangård (187:18); Saltvik, Kvarnbo, Kohagen (338:123; 347:179); Saltvik, Kvarnbacken (335:121, 123; 337:395, 544, 552, 556, 562); Sund, Sundby, Hopbacken (NM 14209:75, 77); Sund, Kastelholm, Stenhagen (198:15; 365:99, 157, 160, 218); Sund, Vivasteby, Östergårds (416:45).
63. Johan Callmer, Trade Beads and Bead Trade in Scandinavia ca 800—1000 A.D. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 4:o, Nr 11. Malmö 1977.
64. Rörformiga bronsspiraler (textilspiraler?) från Långängsbacken: h. 20 (367:51, 54); 40 (404:33, 46, 59, 73, 89); 47 (376:184); 49 (376:228); 50 (376:270); 51 (376:299); 56 (404:191); 60 (386:22); 65 (386:94, 95); 72 (397:24); 79 (397:58; 404:206); 81 (367:195—197, 203); 84 (397:100); 94 (386:173, 205); 106 (386:271); 113 (404:223, 237); 118 (404:285).
65. Birger Nerman, Grobin — Seeburg. Ausgrabungen und Funde. Uppsala 1958. Avb. s. 117, textfig. 164 och pl. 8:55, 56; text s. 116.
66. Arbman, Birka I, Tafeln, pl. 93:3—8, 19. — Agnes Geijer. Birka III. Die Textilfunde aus den Gräbern. Uppsala 1938. S. 143.
67. Ella Kivikoski, Eisenzeitliche Tontatzen aus Åland (Eurasia Septentrionalis Antiqua IX, 1934), s. 381 ff. — Densamma, Magisches Fundgut aus finnischer Eisenzeit (Suomen Museo 1965) s. 22 ff.
68. Eckerö, Torp, Klemets Uddhagarna, h. 8 (259:7); Finström, Godby, Knösäkern, h. 28 (NM 3986:31); Finström, Bartsgårda, h. 4 (NM 8680:20); Finström, Törnebolstad, Norrgård, h. 1 (NM 8680:114); Finström, Svartsmara, Knösbuskarna, h. 1 (71:11), h. 4 (144:11), h. 12

- (144:23); h. 13 (144:37); h. 29 (57:42); h. 31 (57:71); h. 32 (45:9); Finström, Pålshöle, Östra Riåkersbacken, h. 24 (81:5); Finström, Pålshöle, Strömshagen, h. 2 (306:19); Finström, Finströms gård, Kyrkbol, h. 28 (169:15); Finström, Kulla, Barnäng, h. 4 (203:1); Geta, Höckböle, h. 3 (NM 4626:8, 15); Geta, Östergeta, Månsas, h. 12 (380:24); Hammarland, Postad, Söderåkersbacken, h. 33 (125:4), h. 35 (125:30); Hammarland, Frebbenby, h. 5 (449:31); Jomala, Gölby, Lagneskärsbacken, h. 21 (NM 4616:117), h. 31 (NM 4616:111, 113); h. 48 (NM 4282:249); h. 61 (NM 4616:65, 84, 101); Jomala, Ingby, Kvarnhagen, h. 25 (NM 4620:34, 43, 48); Jomala, Ytterby, Nybacka, h. 10 (122:4—5); h. 11 (122:35); Jomala, Ytterby, Gullhögabacken, h. 40 (355:3); Jomala, Karrböle, södra gravfältet, h. 3 (405:9); Jomala, Västerkalmare, Nybonds, anläggning 7 (501:42); anläggning 10 (501:96); Jomala, Södersunda, allmänna sandtaget, h. 4 (124:25); h. 5 (124:34); h. 27 (124:85); h. 10 (136:10); Jomala, Dalkarby, Johannebo, h. 21 (158:6); h. 26 (158:30); Lemland, Söderby, Stenbergs tomt, h. 6 (89:4); Saltvik, Rangsbys Höghagen, h. 33 (NM 4621:35); Saltvik, Rangsbys Södergård, h. 102 (NM 8584:29); h. 106 (NM 8318:59); Saltvik, Hjörtö, h. 7 (NM 4627:196); h. 22 (NM 4627:278); Saltvik, Syllöda, Norrgårds Ribacken, h. 10 (NM 4624:17); Saltvik, Ödkarby, Backas, h. 9 (94:43); h. 10 (94:55); Saltvik, Ödkarby, Grantomt, h. 6 (339:11); Saltvik, Ödkarby, Ollas/Mickels, h. 5 (396:28); Saltvik, Bertby, Larsas Kvarnbacke, h. 90 (345:231); h. 115 (345:433); Saltvik, Johannisberg gr. IV (450:48), anläggning 41 (492:3); Sund, Kastelholm, Tjudnäs, h. 5 (233:2); Sund, Finby, Kvarnkulla, h. 23 (234:11); Sund, Persby, h. 1 (358:3); Sund, Kastelholm, Stenhagen, h. 28 (365:203); Sund, Kastelholm, Långängsbacken, h. 31 (376:31); h. 37 (386:6); h. 56 (404:190); h. 96 (397:153); 102 (397:192).
69. Kivikoski, Magisches Fundgut, not 25.
70. M. V. Fechner, Предметы языческого культа (Ярославское Поволжье X-XI вв. Москва 1963), s. 86 ff.
71. Ola Kyhlberg, Brons, guld, silver, exklusiv mynt och viktlod. Birka. Svarta Jordens hamnområde. Arkeologisk undersökning 1970—1971. Riksantikvarieämbetet Rapport CI, 1973. S. 155 ff., fig. 56 ä, ö.
72. H. 5 (362:33); 7 (362:52, 57); 8 (362:76); 14 (362:128); 17 (367:2, 3); 19 (367:44, 45); 20 (367:67, 68); 22 (367:88); 23 (367:102); 25 (367:124); 26 (367:139); 29 (367:16, 19); 30 (376:27); 31 (376:35, 39); 32 (376:54, 62); 35 (397:14); 36 (376:72, 77); 37 (386:1); 38 (406:4); 39 (404:15); 40 (404:49, 64, 85, 100); 42 (376:95, 97, 98, 110); 43 (404:164); 44 (376:140, 154); 45 (367:280—283, 294); 49 (376:227); 50 (376:255, 280); 56 (404:187, 192); 59 (367:258); 60 (386:23); 62 (386:53); 63 (386:61); 67 (386:105); 78 (386:141, 149); 79 (404:205); 81 (367:205); 82 (397:69); 83 (397:77, 85); 84 (397:104, 111); 91 (367:180); 94 (386:172); 95 (397:128); 96 (397:135, 136, 142); 98 (386:195); 100 (386:209); 101 (397:169, 170); 102 (397:182, 185); 103 (386:221, 227); 104 (386:240, 243); 106 (386:269); 107 (367:156); 108 (386:282); 109 (397:204, 207); 114 (404:260); 117 (404:278).
73. Kristina Danielsson, Bearbetat ben och benhorn. Birka. Svarta Jordens hamnområde. Arkeologisk undersökning 1970—1971. Riksantikvarieämbetet. Rapport CI, 1973. S. 40 ff.
74. Jan Petersen, De norske vikingesverd. Kristiania 1919. S. 22 ff.
75. Petersen, a.a., s. 61 ff.
76. Helmer Salmo, Die Waffen der Merowingerzeit in Finnland (SMYA—FFT XLII: 1, 1938), s. 107, fig. 35.
77. Peter Paulsen, Schwertortbänder der Wikingerzeit. Stuttgart 1953. S. 54 ff.
78. Paulsen, a.a., s. 54.
79. Kivikoski, Die Eisenzeit Finnlands, 1973, avb. 846 jämte text.
80. Paulsen, a.a., s. 53, avb. 58.
81. Salmo, a.a., s. 241 ff.
82. Petersen, a.a., s. 22 f.
83. Spjutspetsar av typ A från Åland: Saltvik, Kvarnbacken, 9 st. (336:117, 294, 295; 337:107, 230, 530; 345:57, 123, 124; Sund, Vivasteby, Östergårds (416:4).
84. Petersen, a.a., s. 26 ff.
85. Spjutspetsar av typ E från Åland: Med ornerad holk: Saltvik, Borgboda by (NM 288); Saltvik, Eneborg (NM 6768:204); Saltvik, Kvarnbacken (336:63; 337:457; 345:260). Övriga: Jomala, Karrböle (405:44); Saltvik, Bertby (NM 291, av fyndets fyra spjutpetsar är åtminstone en av typ E); Saltvik, Bertby (NM 293); Saltvik, Kvarnbacken (337:42; 337:49; 345:187); Sund, Sibby, Borstabacken (48:93).
86. Sköldbucklorna 335:9, 345:60, 345:61, 337:108.
87. Alfred Hackman, Das Brandgräberfeld von Pukkila in Isokyrö (SMYA—FFT XLI, 1938), s. 162 ff.
88. Saxar från Åland: Med cirkelrund överdel: Saltvik, Syllöda (NM 280); Saltvik, Borgboda by (NM 288); Saltvik, Syllöda, Norrgård (NM 4284:5); Saltvik, Eneborg (NM 6768:1114); Saltvik, Kvarnbacken (337:253/4; 337:491; 345:256; 345:449). — Med elliptisk överdel: Jomala, Gölby, Lagneskärsbacken (325:11), Saltvik, Kvarnbacken (336:135, 336:222). — Obestämbara till typen: Finström, Mangelbo (NM 4628:97); Lemland, Söderby, Mattas (NM 4967:8 och 5179:1); Saltvik, Bertby (NM 291).
89. Ingemar Atterman, Nya fynd från Hovgårdsberg i Vendel (Fornvännen 1935), s. 152 ff.
90. Jan Petersen, Vikingetidens redskaper (Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.—Filos. Klasse 1951. N:o 4, Oslo 1951), s. 62 ff.
91. Kivikoski, Kvarnbacken, s. 111 ff.
92. Jomala, Brömsängsbacken (NM 4617:307), Saltvik, Näs, Västeråkersbacken (80:2); Saltvik, Ödkarby, Backas (94:42).
93. Finström, Knösbuskarna, 11 st., sten (45:3); Finström, Pålshöle, 2 fragm., ben (58:48, 54); Hammarland, Östanträsk, 2 st., ben (10:30); Hammarland, Kattby, ben (459e:700), Jomala, Gölby, Brömsängsbacken, ben (NM 6769:244, 407, 666); Jomala, Södersunda, 12 st., sten (124:8); Jomala, Dalkarby, Johannebo, 20 fragment, ben (158:38); Lemland, Söderby, Naema Stenbergs tomt, fragment, ben (89:5); Saltvik, Långbergsöda, Andersas, 2 st., den ena sten, den andra ben (126:8); Sund, Stenhagen, 16 st., ben (365:225) samt ca 50 bitar, ben (373:7); Sund, Sundby, Hopbacken, 3 st., ben (NM 14209:35, 36, 42).

94. Sandstensskivor:
 Finström, Kulla Storhagen (NM 11325:64, 145, och 11377:95); Finström, Torrbolsta, Strömhagen, 2 st. (306:12); Finström, Godby, Manséns torp (348); Saltvik, Kvarnbo, Kohagen (328:130); Finström, Bartsgårda (NM 5388:149); Saltvik, Kvarnbacken (336:198).
95. Kivikoski, Kvarnbacken, s. 122.
96. Högarna 1, 2, 4, 7—9, 11, 14—20, 22—26, 28—32, 34—57, 59—65, 67, 69, 72—75, 78—85, 87, 90—92, 94—98, 100—109, 112—118.
97. Stig Dreijer, a.a., s. 93.
98. Redan från 500-talet härrör gravhög 4 från Jomala, Gölby, med prydnadsknappar i Salins stil I (NM 8942:4), Finström, Bartsgårda h. 104 med ett sydkandinaviskt spänne (NM 4629:20); Sund, Stenhagen h. 22 med en svärdsknapp av guld (Matts Dreijer, Åländsk Odling 1964, s. 27 ff.), Sund Vivasteby h. 28 med ett likarmat spänne och kam (416:43 och 55, Åländsk Odling 1969, s. 159) som de viktigaste.

Bilaga I

Förteckning över fynden från högarna på Långängsbacken. Obrända djurben och -tänder, kol, sot, slagg, bränd lera, sten- och flintskärvor är inte angivna:

Hög

1. Pärla, två lerkärlsbitar, nit, br. ben. 362:1—10.
2. Kranium av *Bos taurus*, lerkärlsbit, nit eller spik, järnbitar, br. ben. 362:11—21.
4. Pärla, lerkärlsbit, nit, järnbitar, br. ben. 362:22—30.
5. Förutom föremålen pl. 1:1—9, bit av järnbeslag, nitar, järnbitar, tänder, br. ben. 362:31—50.
7. Förutom lertassen (?) pl. 15:8, pärla, kambitar, bitar av bryne, lerkärlsbitar, nitar, spikar, järnbitar, br. ben. 362:51—68.
8. Förutom föremålen pl. 1:13—14, kedbitar, pärlor, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, bronsbitar (bleck, tråd, ten), tand, br. ben. 362:69—86.
10. Förutom föremålet pl. 1:12, spiralfingerring, nitar, bitar av järnbleck, tand, br. ben. 362:89—102.
11. Förutom föremålen pl. 1:10—11, lerkärlsbitar, nitar, järnbitar, tand, br. ben. 362:103—120.
12. Förutom spjutspetsen pl.2:1, några brända benbitar. 362:121—122.
13. Nitar, br. ben. 362:123—125.
14. Kambitar, lerkärlsbitar, nitar, br. ben. 362:126—133.
15. Förutom spännet pl.2:2, pärlor, lerkärlsbit, nitar, bronsbit, br. ben. 362:134—144.
16. Pärlor, lerkärlsbitar, nitar, järnbit, bronsbitar, br. ben. 362:145—150.
17. Bit av karneol(?), kambitar, liten järnring, järnbygel, lerkärlsbitar, nitar, tänder, br. ben. 367:2—17.
18. Förutom föremålen pl. 2:3—4, liten bronsring, pärlor, lerkärlsbitar, nitar, br. ben. 367:18—31.
19. Pärlor, bitar av bronsbeslag, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, br. ben. 367:32—48.
20. Förutom föremålen pl. 2:5—6, järnnål, bronsringar, pärlor, två rörformiga bronsspiraler, kambitar, lerkärlsbitar, brodd, nitar, bronsbitar, tänder, br. ben. 367:49—85.
21. Nit, br. ben. 367:86—87.
22. Kambitar, lerkärlsbitar, nitar, bronsbitar, tand, br. ben. 367:88—98.
23. Förutom pincetten pl. 2:7 och lerkäret pl. 16:2, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, järnföremål, bronsbitar, tänder, br. ben. 367:99—117.
24. Förutom lerkoppen pl. 2:10, en modern spik. 367:118—119.
25. Förutom föremålen pl. 2:8—9, bronslänk, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, bronsfragment, järnbitar, br. ben. 367:120—136.
26. Förutom kambitar (pl. 2:11), pärlor, lerkärlsbitar, br. ben. 367:137—147.
27. Br. ben, tänder. 367:148—149.
28. Förutom bullen pl. 2:12 och lerkäret pl. 16:3, pärla, nitar, järnfragment, br. ben. 376:1—14.
29. Kambitar, lerkärlsbit, nitar, tänder, br. ben. 376:15—23.
30. Kambitar, lerkärlsbitar, tand, br. ben. 376:25—30.
31. Förutom föremålen pl. 2:13—14, 3 små bronsringar, pärlor, kambitar, 3 lerkärlsbitar, nitar, bronsbit, br. ben. 376:31—49.
32. Förutom föremålen pl. 3:1—3, kedbitar, pärlor, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, brons- och järnbitar, br. ben. 376:50—66.
34. Lerkärlsbitar. 376:67—70.
35. Pärlor, kambitar, 3 lerkärlsbitar, nitar, tänder, br. ben. 397:1—21.
36. Små bronsringar, pärlmassa, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, järnföremål, br. ben. 376:71—85.
37. Bitar av lertass, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, tänder, br. ben. 386:1—6.
38. Förutom föremålen pl. 3:4—6, pärlor, kambitar, spetsen av skära, bitar av järnband, lerkärlsbitar, nitar, bronsbitar, br. ben. 406:1—18.
39. Förutom föremålen pl. 3:7—8, kambitar, järnbygel(?), lerkärlsbitar, nitar, bitar av bronsbleck, tand, br. ben. 404:1—28.
40. Förutom föremålen pl. 3:9—23, bit av armring(?), små bronsringar, kedbitar, pärlor, rörformiga bronsspiraler, kambitar, bitar av lertrissa, lerkärlsbitar, nitar, brons- och järnbitar, tänder, br. ben. 404:29—118.
41. Pärla, lerkärlsbitar, spik, br. ben. 376:86—92.
42. Förutom föremålen pl. 4:1—6, fingerring, kambitar, bitar av lertrissa, lerkärlsbitar, nitar, bronsbitar, tänder, br. ben. 376:93—122.
43. Förutom föremålen pl. 4:7—19, två flera fingerringar, små bronsringar, kambitar, bit av kniv, brodd, malsten, bitar av bryne, bitar av lertrissor, lerkärlsbitar, nitar, spik, bronsbitar, järnbit, tänder, br. ben. 404:119—178.
44. Förutom föremålen pl. 5:1—8, en andra fingerring, dubbelmärkla, pärlor, kambitar, knivbitar, brodd, lerkärlsbitar, nitar, spikar, brons- och järnbitar, tänder och br. ben. 376:123—172.
45. Förutom lerkäret pl. 5:9, lerkärlsbitar, bitar av lertrissa, kambitar, nitar, järnfragment, tänder, br. ben. 367:273—294.
46. Spiralfingerring, knivspets, lerkärlsbitar, nitar, br. ben. 386:7—11.
47. Förutom spännet pl. 6:1, bronsnål(?), pärlor, rörformiga bronsspiraler, lerkärlsbitar, nitar, bronsbitar, br. ben. 376:173—196.
48. Förutom spännet pl. 6:2, bit av lertrissa, lerkärlsbitar, två br. benbitar. 376:197—201.
49. Förutom föremålen pl. 6:3—13, spännnål av järn, bitar av spiralfingerring, små bronsringar, mera kedbitar, pärlor, rörformiga bronsspiraler, kambitar, rester av sköldbuckla, brodd,

Bild 18. Fyndgrupp i hög 113 på Långängsbacken.

- lerkärlsbitar, nitar, bronsfragment, näver, järnbitar, tänder, br. ben. 376:202—237. Bild 19.
50. Förutom föremålen pl. 7:1—13 och 8:1—5, spänneål av järn, spiralfingerring, små bronsringar, mera kedbitar, bronsbeslag, pärlor, rörformiga bronsspiraler, kambitar, järnmärkla eller -ring, brodd, lerkärlsbitar, nitar, bronsbitar, näver, br. ben. 376:238—294.
 51. Förutom nålen pl. 8:6, bitar av spiralfingerring, små bronsringar eller -länkar, kedbitar, pärlor, rörformiga bronsspiraler, kniv(?), bitar av lertrissa, lerkärlsbitar, nitar, brons- och järnbitar, tänder, br. ben. 376:295—313.
 52. Förutom föremålen pl. 8:7—8, spänneål av järn, bronsring, kedjelänk, pärlor, dubbelbeslag av järn(sönder), bitar av ett större platt järnbeslag (med nitar), tånge till kniv(?), två broddar, 2 spetsiga bitar av fyrkantig järnten, bitar av lertrissa, lerkärlsbitar, nitar, spikar, brons- och järnbitar, näver, tänder, br. ben. 376:314—358.
 53. Pärla, lerkärlsbitar, nitar, br. ben. 376:359—364.
 54. Lerkärlsbitar, tre br. benbitar. 367:295—299.
 55. Förutom spännebitarna pl. 6:9, bronsnål(?), pärlor, lerkärlsbitar, järn- och bronsbitar, br. ben. 376:365—375.
 56. Förutom föremålen pl. 9:1—2, kambitar, rörformiga bronsspiraler, bronsband, brodd, bitar av lertrissa(?), lerkärlsbitar, nitar, bit av benföremål, tänder, br. ben. 404:179—202.
 57. Lerkärlsbitar, nitar, br. ben. 406:19—21.
 59. Förutom föremålen pl. 9:3—10, fingerring, pärla(?), kambitar, lerkärlsbitar, kniv(?), nitar, brons- och järnbitar, tänder, br. ben. 367:244—272.
 60. Förutom föremålen pl. 10:1—5, bronsringar, kedbitar, pärlor, rörformiga bronsspiraler, kambitar, järnbygel, lerkärlsbitar, bronsbit, liten bronskiva med hål, br. ben. 386:12—35.
 61. Lerkärlsbitar, nitar, järnbit, tand, br. ben. 386:36—44.
 62. Bit av bronsring, pärlor, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, bronsbitar, br. ben. 386:45—59.
 63. Förutom spännet pl. 10:6, pärlor, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, brons- och järnbitar, tand(?), br. ben. 386:60—75.
 64. Lerkärlsbitar, järn- och bronsbitar, br. ben. 386:76—83.
 65. Förutom föremålen pl. 10:8—10, bitar av arming(?), bit av halsring(?), bitar av små bronsringar, pärlor, rörformiga bronsspiraler, lerkärlsbitar, nitar, bronsbitar, br. ben. 386:84—104.
 67. Kambitar, lerkärlsbitar, nitar, br. ben. 386:105—111.
 68. Förutom spännena pl. 10:11—13, spänneål av järn, pärlor, kniv, br. ben. 386:112—123.
 69. Förutom spännet pl. 10:7, pärlor, små bitar av kam(?), lerkärlsbitar, nitar, bronsbitar, bitar av järnbleck, br. ben. 386:124—135.
 72. Pärlor, rörformig bronsspiral, lerkärlsbitar, nitar, br. ben. 397:22—28.
 73. Pärla, lerkärlsbit, nitar, br. ben. 397:29—36.
 74. Bit av lertrissa, lerkärlsbitar, nitar, järnbitar, br. ben. 397:37—48.
 75. Lerkärlsbitar, bronsbit, br. ben. 397:49—54.
 78. Förutom föremålen pl. 11:1—5, två spiralfingerringar, pärla, järnvikt, kambitar, brodd, lerkärlsbitar, nitar, bronsklump, br. ben. 386:136—156.
 79. Förutom föremålen pl. 11:6—8, kedbitar, pärlor, rörformiga bronsspiraler, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, järnbitar, tänder, br. ben. 397:55—65, 404:203—209.
 80. Kniv, lerkärlsbitar, nit. 386:292—294.
 81. Förutom föremålen pl. 11:9—13, kedbitar, pärlor, rörformiga bronsspiraler, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, spik, bit av liten järnring, brons- och järnbitar, tänder, br. ben. 367:188—243.
 82. Två kambitar, lerkärlsbitar, nitar, bronsbit, järnbit, tänder, br. ben. 397:66—75.

Bild 19. Fyndgrupp i hög 49 på Långängsbacken.

83. Kambitar, brodd, lerkärlsbitar, nitar, tänder(?), br. ben. 397:76—98.
84. Förutom halsringsbiten pl. 11:15, pärlor, rörformig bronsspiral, kambitar, bitar av lertass(?), lerkärlsbitar, nitar, br. ben. 397:99—119.
85. Lerkärlsbitar, br. ben. 386:157—160.
86. Kniv, små bitar klinging, järnbitar, br. ben. 386:161—166.
87. Järnbitar, lerkärlsbit, br. ben. 386:167—169.
88. Järnbitar. 386:170.
90. Lerkärlsbitar, nitar, tand, br. ben. 397:120—125.
91. Kambitar, lerkärlsbitar, nitar, tand, br. ben. 367:180—187.
92. Lerkärlsbitar. 386:171.
94. Förutom föremålet pl. 11:14, pärlor, rörformiga bronsspiraler, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, järnfragment, br. ben. 386:172—187.
95. Kambitar, lerkärlsbitar, nitar, liten rund bronskiva, br. ben. 397:126—131.
96. Förutom föremålen pl. 12:1—3, liten bronsring, liten järnring, pärlor, bronsbeslag, bitar av lertass, nitar, brons- och järnbitar, tänder, br. ben. 397:132—159.
97. Lerkärlsbitar. 404:210.
98. Förutom föremålen pl. 12:5 (speljäser?) och pl. 12:6 (pärla av bärnsten), kedbitar, pärlor, rörformig bronsspiral, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, bronsbit, br. ben. 386:188—207.
99. Pärla, bitar av järnbeslag, nitar, spik, järnbitar, br. ben. 397:160—166.
100. Kambitar, lerkärlsbitar, nit, tänder, br. ben, bit av karneol? 386:208—220.
101. Pärlor, bitar av lertass(?), kambitar, lerkärlsbitar, nitar, tänder, br. ben. 397:167—180.
102. Förutom lertassen pl. 12:4, pärla, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, tänder, br. ben. 397:181—193.
103. Kambitar, lerkärlsbitar, nitar, br. ben, tand. 386:221—239.
104. Förutom söljan pl. 13:3, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, br. ben. 386:240—252.
105. Pärlor, lerkärlsbitar, nitar, br. ben. 386:253—265.
106. Bitar av armrings(?), kedbitar, pärlor, rörformig bronsspiral, kambitar, lerkärlsbitar, nitar och järnklumpar, bronsfragment, 2 tänder(?), br. ben. 386:266—277.
107. Förutom föremålen pl. 13:1—2 och 16:1, två broddar(?), bryne, lerkärlsbitar, nitar, tänder, br. ben. 367:155—179.
108. Förutom smyckebitarna pl. 12:7, kedjelänk, kambitar, lerkärlsbitar, brons och järnbitar, br. ben. 386:278—289.
109. Kambitar, lerkärlsbitar, nitar, spik, tänder, br. ben. 397:194—221.
110. Brodd, nit. 386:290—291.
112. Förutom armrings pl. 15:3, två lerkärlsbitar, br. ben. 367:150—154.
113. Förutom föremålen pl. 13:4—9, 14:1—9 och 15:1—2, bitar av armrings(?), små bronsringar och bitar, mera kedbitar, pärlor, rörformiga bronsspiraler, bitar av bronsbeslag, liten skära, lerkärlsbitar, järnnål(?), järn- och bronsbitar, br. ben. 404:211—258. Bild 18.
114. Spiralfingerring, kambitar, lerkärlsbitar, nitar, brons- och järnbitar, br. ben. 404:259—267.
115. Två lerkärlsbitar. 404:268.
116. Bitar av lertrissor, lerkärlsbitar, järnten, br. ben. 404:269—276.
117. Kambitar, kniv, järnbygel(?), lerkärlsbitar, nitar, br. ben. 404:277—282.
118. Förutom föremålen pl. 15:4—5, bit av bronssmycke, bitar av fingerring, pärlor, rörformiga bronsspiraler, bitar av bryne, bitar av lertrissa, lerkärlsbitar, nitar, brons- och järnbitar, tänder, br. ben. 404:283—305.

BILAGA II

Bild 20. Husgrund I på Långängsbacken.

Husgrunderna

Husgrunderna I och II på Långängsbacken undersöktes sommaren 1967 av Ålands Museum efter det utgrävningen av gravfältet avslutats. Utgrävningen leddes av landskapsarkeologen Mats Dreijer (M. Dreijer, Rapport över utgrävningar på Långängsbacken i Kastelholm, Sunds socken, 1967. Ålands Museums arkiv; kopia i NM, Helsingfors), som också vänligen granskat denna sammanfattning. Husgrunderna låg nära gravfältets västra ända, n:o I ca 20 m sydväst om h. 38, n:o II ca 20 m österom n:o I.

Husgrund I (bild 20, 21) skönjdes i marken som en rektangulär stenram som var 6,5 m bred och minst 12 m lång i riktningen S-N. Längden kunde inte exakt bestämmas emedan norra delen av fornlämningen låg på berggrund och saknade en avslutande stenrad (gaveln) i norr. Här anträffades inte heller stolphål; stolparna har troligen stöttats direkt på berget.

I södra delen av husgrunden, där torven och jorden var relativt tjock och mörk, anträffades sex stolphål, lagda par om par. De var 28–58 cm djupa och visade, att stolparna hade kilats ned med mindre stenar.

Vid den vidtagande bergkanten i norra hälften av husgrunden fanns resterna av en stenlagd härd som innehöll sot och kol samt några brända benskärivor. Norr om härden hade den ojämna berggrunden fyllts och utjämnats med lera och ett golv av småsten hade lagts i den. Det är tydligt att åtminstone norra delen av huset tjänat som människoboning; huruvida södra ändan haft en annan funktion (fåhus?) kunde inte bestämmas. Över hela husgrundsarealen förekom sporadiskt sot och skörbrända små stenar. Fynden utgjordes av lerkärlsbitar av olika kärl, bitar av lertrisor, lerklining, två glaspärlor (funna i norra delen av grunden), tre retuscherade runda sandstensskivor med resp. 8; 7,5 och 6,5 cm:s diameter, kniv (i södra delen) samt obestämbara järnföremål, brända nötskal, spikar och slagg. Daterande föremål saknas, men det är tydligt att husgrunden är samtidig med gravfältet, alltså från yngre järnålder. Fynden bär nummer 406: 23–42.

Husgrund II syntes i markytan såsom en rad stenar på en terrasskant och visade sig omfatta en stor byggnadsgrund samt en liten tillhörande utbyggnad eller fristående grund. Tyvärr kunde inte husgrunden undersökas i sin helhet, körvägen som gick över den fick inte brytas upp, och därigenom uppstod en

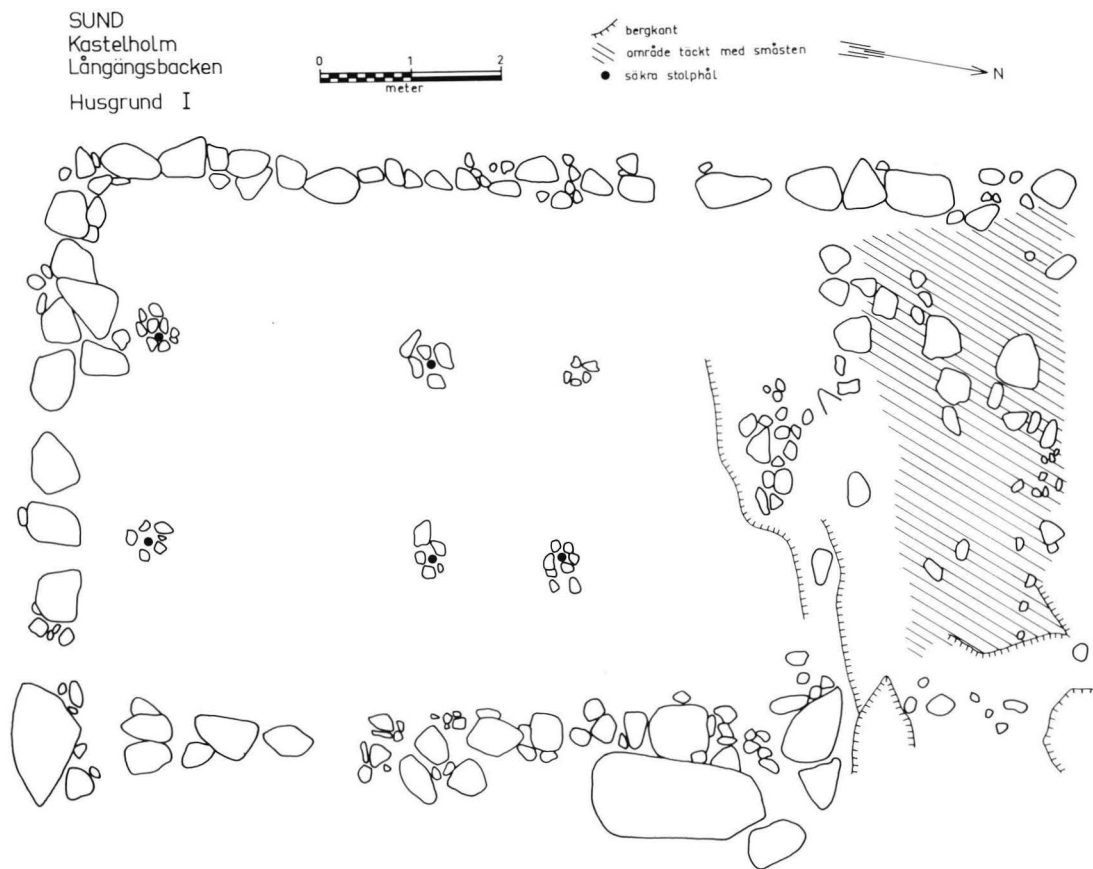

Bild 21. Karta över husgrund I på Långängsbacken.

tre meters lucka i grävningen, tvärs över husgrunden i riktningen W—O. Husgrundens längd var ca 15 m, bredden beräknades till 8 meter på grund av en i norra delen av huset befintlig stenhärd, som synbarligen låg på mittaxeln. Därvid är dock att framhålla, att grävningen inte utsträcktes längre österut och att östväggen sålunda inte kunde noga bestämmas — där syntes inte heller någon stenrad i markytan.

Stenraden i västväggen var något utbuktande och utgrävaren räknar med att huset haft formen av en ellips med avskurna ändar. Norra delen har utgjort en bostad för människor. Här anträffades den redan omnämnda härden, rektangulär till formen, samt fyra stolphål av vilka två låg tätt intill härden på västra sidan. Stolphålen i husgrunden var överhuvud få: utom dem i norra delen anträffades endast två, båda i södra delen av huset. Stolphålen mätte 15—17 cm i diameter och var ca 40—45 cm djupa och stenskodda.

I norra delen av husgrunden utgrävdes vidare en eldgrop (ugn?) nära västväggen, skodd med flata hållar som sluttade nedåt mot mitten. Gropen innehöll kol, sot, lerkärlsbitar, lertrissor och lerklumpar. Två liknande men mindre gropar blottades nära den, men på utsidan av huset. Vidare anträffades här, intill västväggen, men utanför stenraden, ett 25—50 cm brett och två m långt område med massor av lertrissor och bitar av sådana. Möjligen är det fråga om rester av en vävstol.

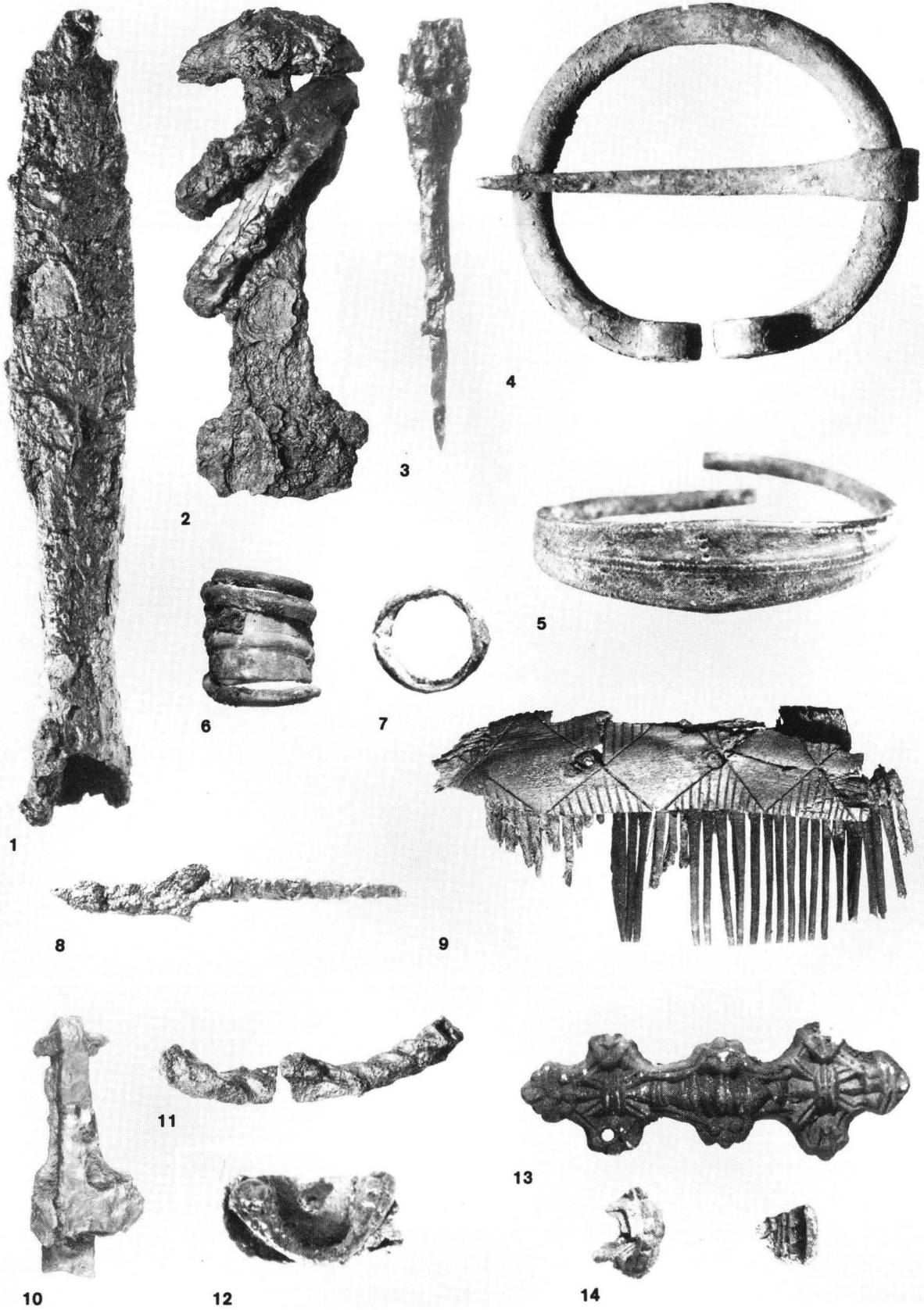
Övriga fynd från norra delen av huset var brända ben, lerklining, lertrissor, lerkärlsbitar, spikhuvud, bronsskärvor samt en liten oval sten, som möjligen

utgjort liggaren till en trämortel.

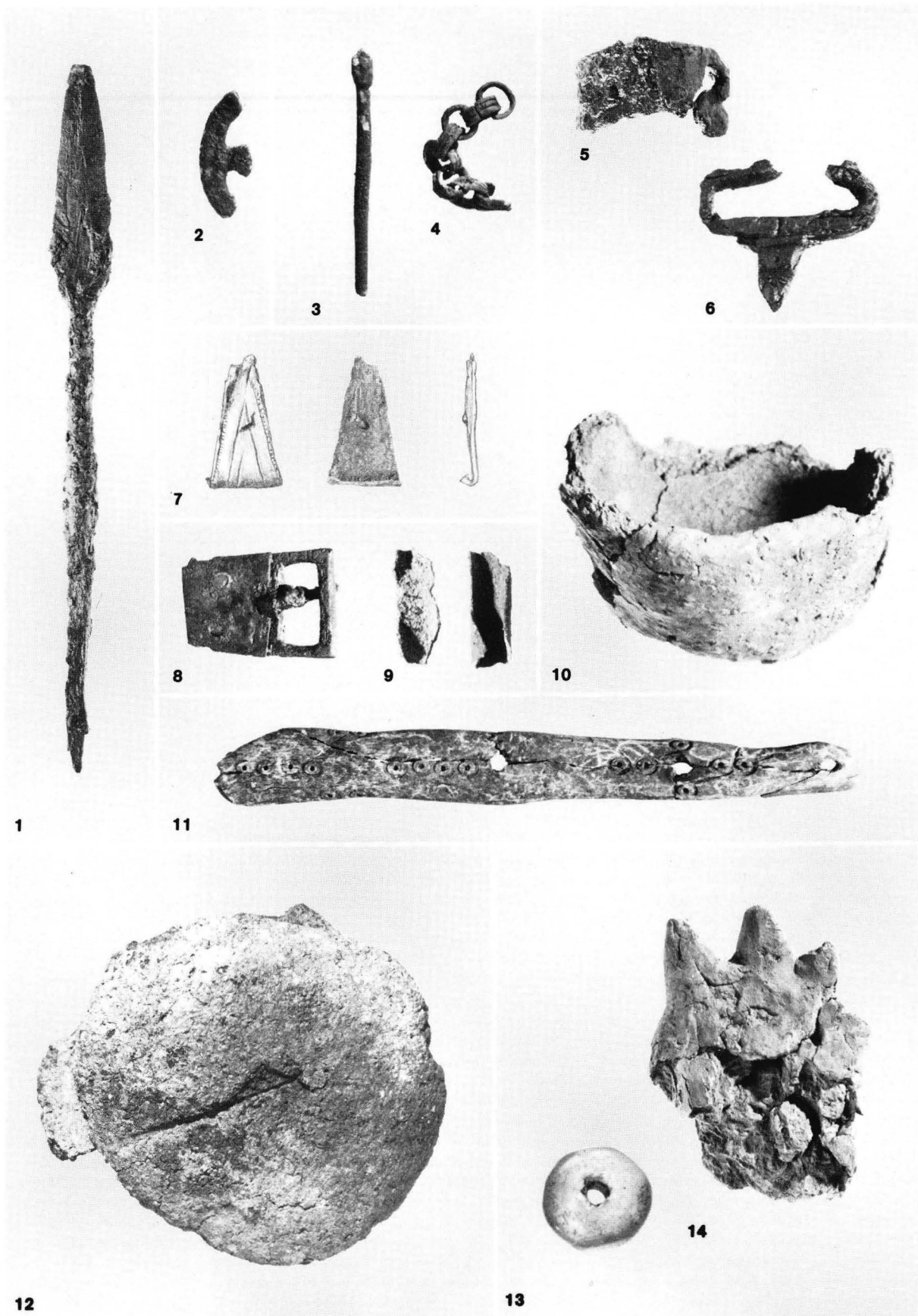
Södra delen av husgrunden uppvisade ingen härd, inte heller förekom någon sådan i den ovan omnämnda utbyggnaden eller fristående boden. Denna markerades av en 4 x 4 m stor stensättning. Möjligt är att de utgjort ekonomiutrymmen. I utbyggnaden anträffades endast några lerkärlsbitar, medan södra delen av huvudbyggnaden gav brända ben, djurtand, bronsring, två pärlor, tre brynstenar, två broddar, nio spikar, två förrostade knivar, järnbitar, lerkärlsbitar, bitar av lertrissor, slagg, en kvartsbit samt tre runda kantslagna sandstensskivor med resp. 7; 5, 5, och 5 cm:s diameter.

Utgrävaren anser för troligt, att den krumma västväggen indicerar en vägg av torv med en klinad inre vägg av vidjor innanför denna. I norra delen av huset anträffades även några få kliningsbitar med trekantig genomskärning som möjligen kan härröra från en stavkonstruktion i väggen eller inne i huset. Troligen har det funnits bärande takstolpar, såsom vanligt är i de utgrävda hustomtingarna på Åland. Enligt utgrävaren var markytan mycket omörd och han antar att sannolikt flera husgrunder skulle ligga gömda i marken (professor Matts Dreijers brev av 21.9.1976 till författaren). En del ojämnheter tillskriver han det urgamla torp som legat bland rosenbuskarna och syrenerna strax västerom fornlämningarna.

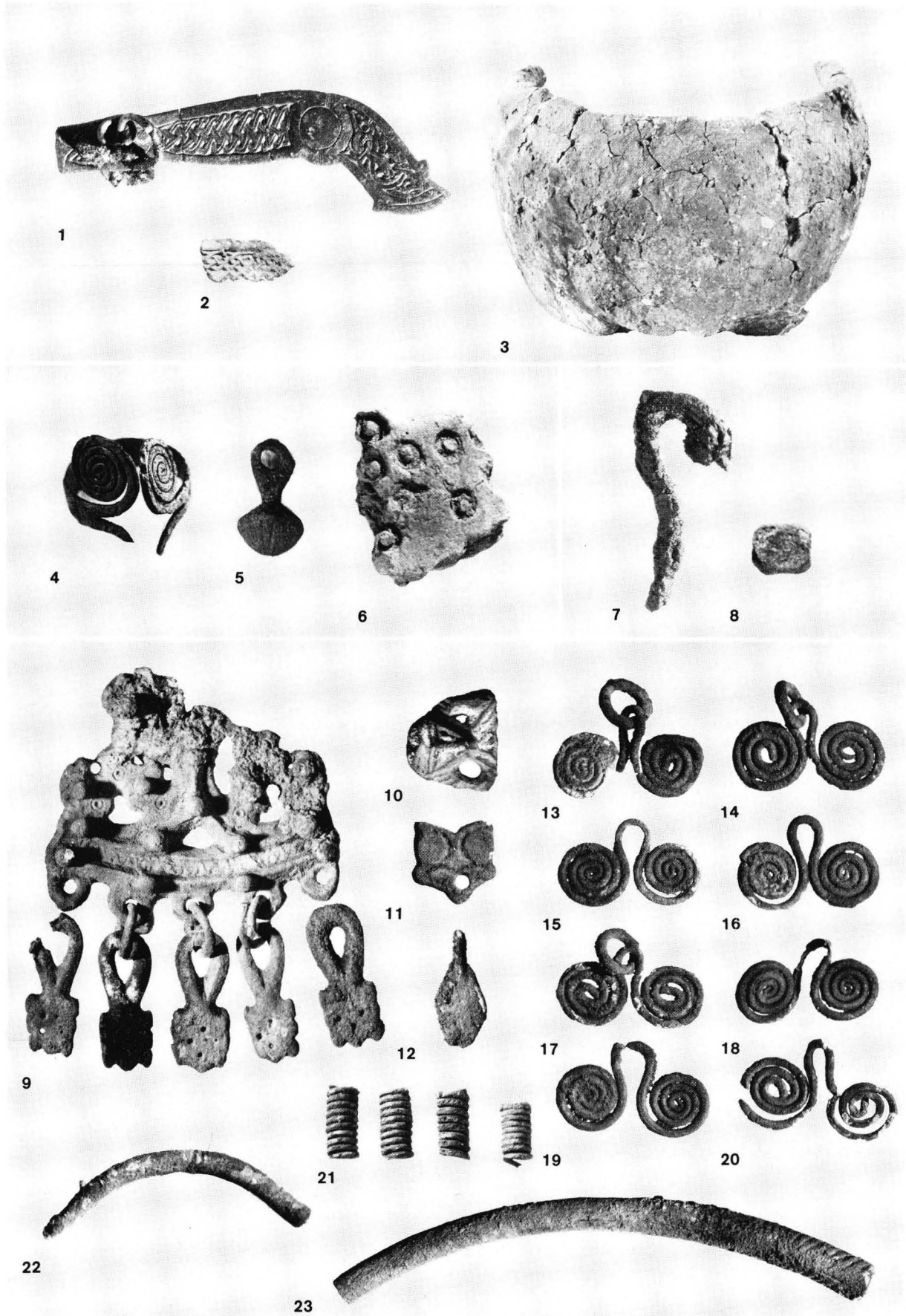
Fynden anger att husgrund II är samtidig med gravfältet. Bland fynden (406: 43—82) finns även några keramikskärvor från slutet av medeltid och nyare tid.

1—9. H. 5 (362:32, 31, 39, 34, 35, 37, 36, 41, 33). — 10—11. H. 11 (362:103, 107). — 12. H. 10 (362:89). — 13—14. H. 8 (362:69, 71, 75). 1—2, 8 1/2, de övriga 1/1.

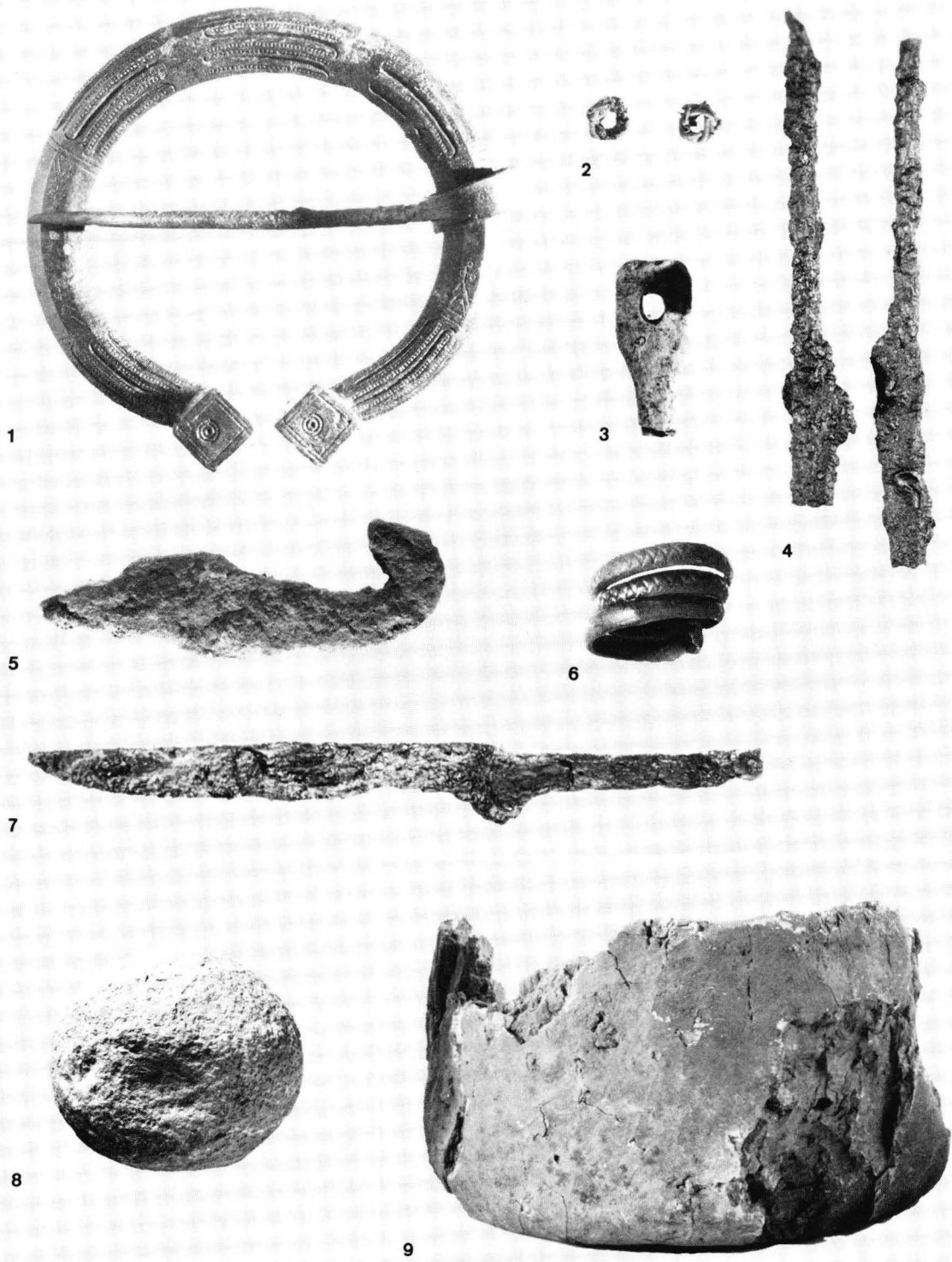
1. H. 12 (362:121). — 2. H. 15 (362:135). — 3—4. H. 18 (367:18, 20). — 5—6. H. 20 (367:49, 69). — 7. H. 23 (367:99). — 8—9. H. 25 (367:120, 121). — 10. H. 24 (367:118). — 11. H. 26 (367:139). — 12. H. 28 (376:5). — 13—14. H. 31 (376:42, 31). 1 1/2; 2—9, 11, 13 1/1; 10, 12, 14 4/5.

1—3. H. 32 (376:50, 51, 64). — 4—6. H. 38 (406:1, 2, 5). — 7—8. H. 39 (404:17, 1). — 9—23. H. 40 (404:44, 92, 60, 61, 94, 45, 29, 29, 57, 57, 57, 57, 89, 93, 43). — 1—2, 4—23 1/1, 3 7/10.

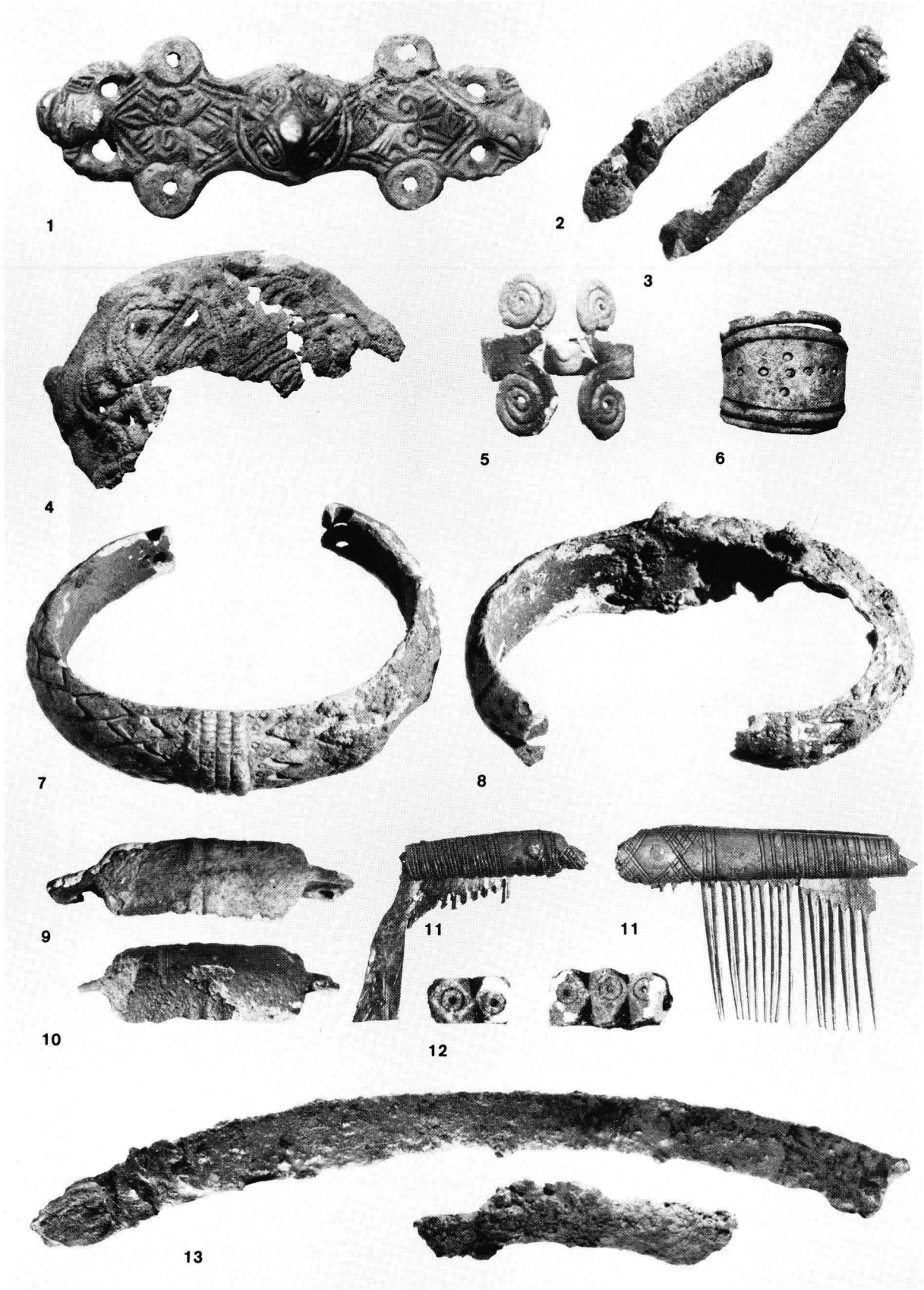
1—6. H. 42 (376;108, 109, 106, 107, 104, 104). — 7—19. H. 43 (404;133, 148, 132, 136, 140/141, 143, 160, 162, 134, 139, 138, 158, 159). 1, 10, 11 1/2; 2 1/3; 3—9, 12—19 1/1.

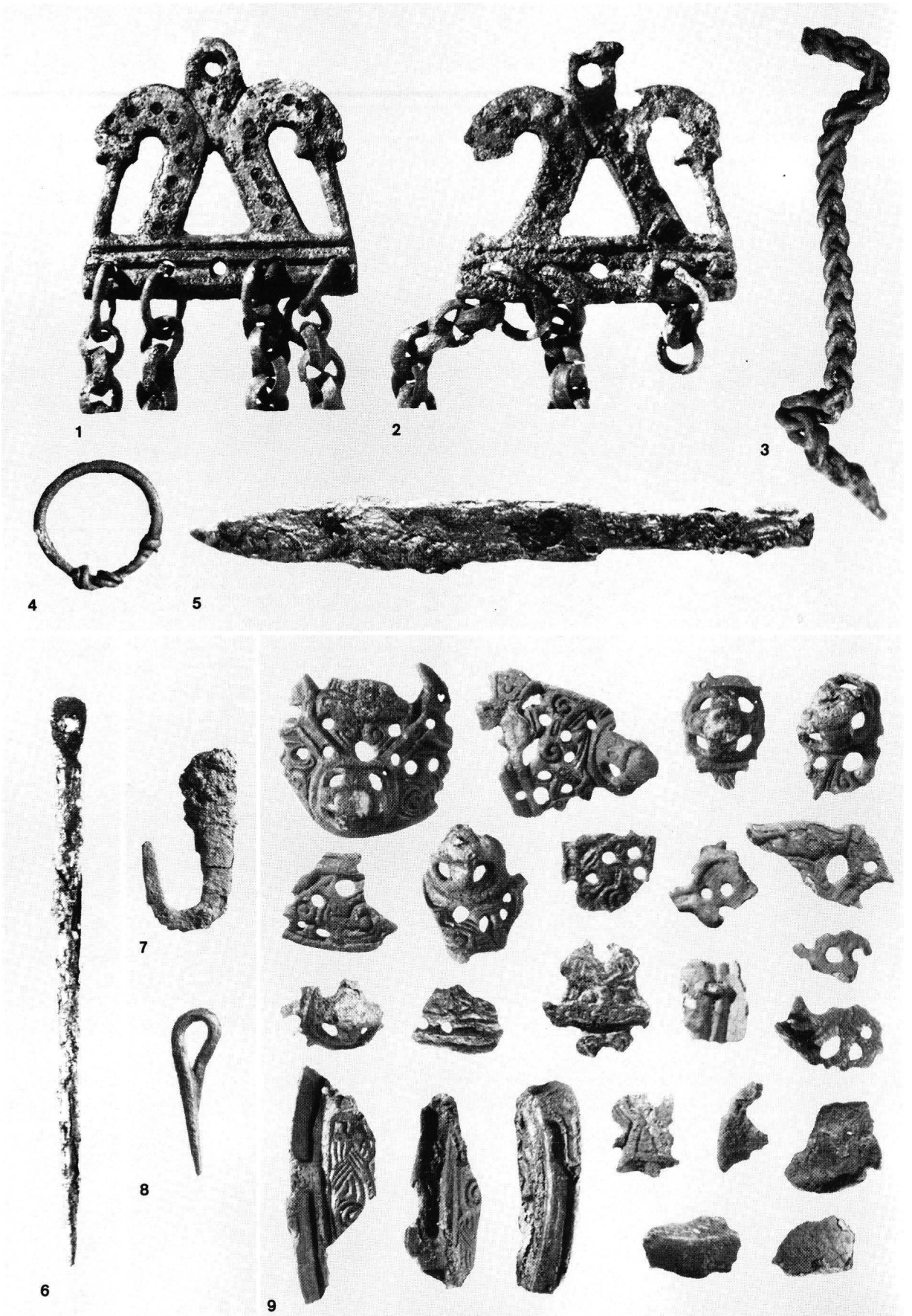
1—8. H. 44 (376:123, 141, 151, 125/126, 159, 124, 127, 161). — 9. H. 45 (367:273, 274). 1 3/5; 2—3, 5—7, 9 1/1; 4, 8 1/2.

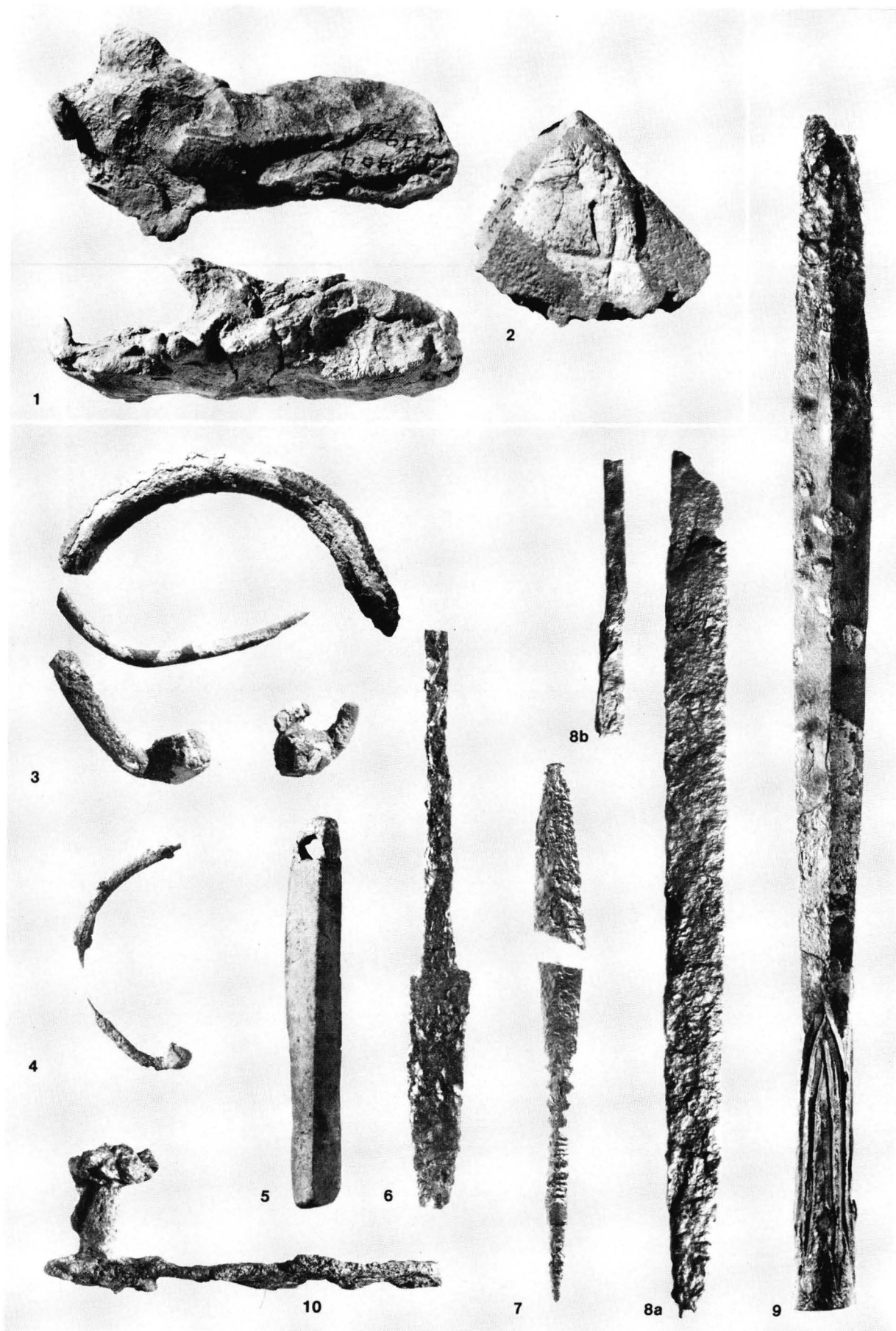
1. H. 47 (376:173). — 2. H. 48 (376:197). — 3—13. H. 49 (376:207, 202, 205, 206, 208, 203, 209, 226, 210, 223, 224). 1—9 1/1; 10—13 1/2.

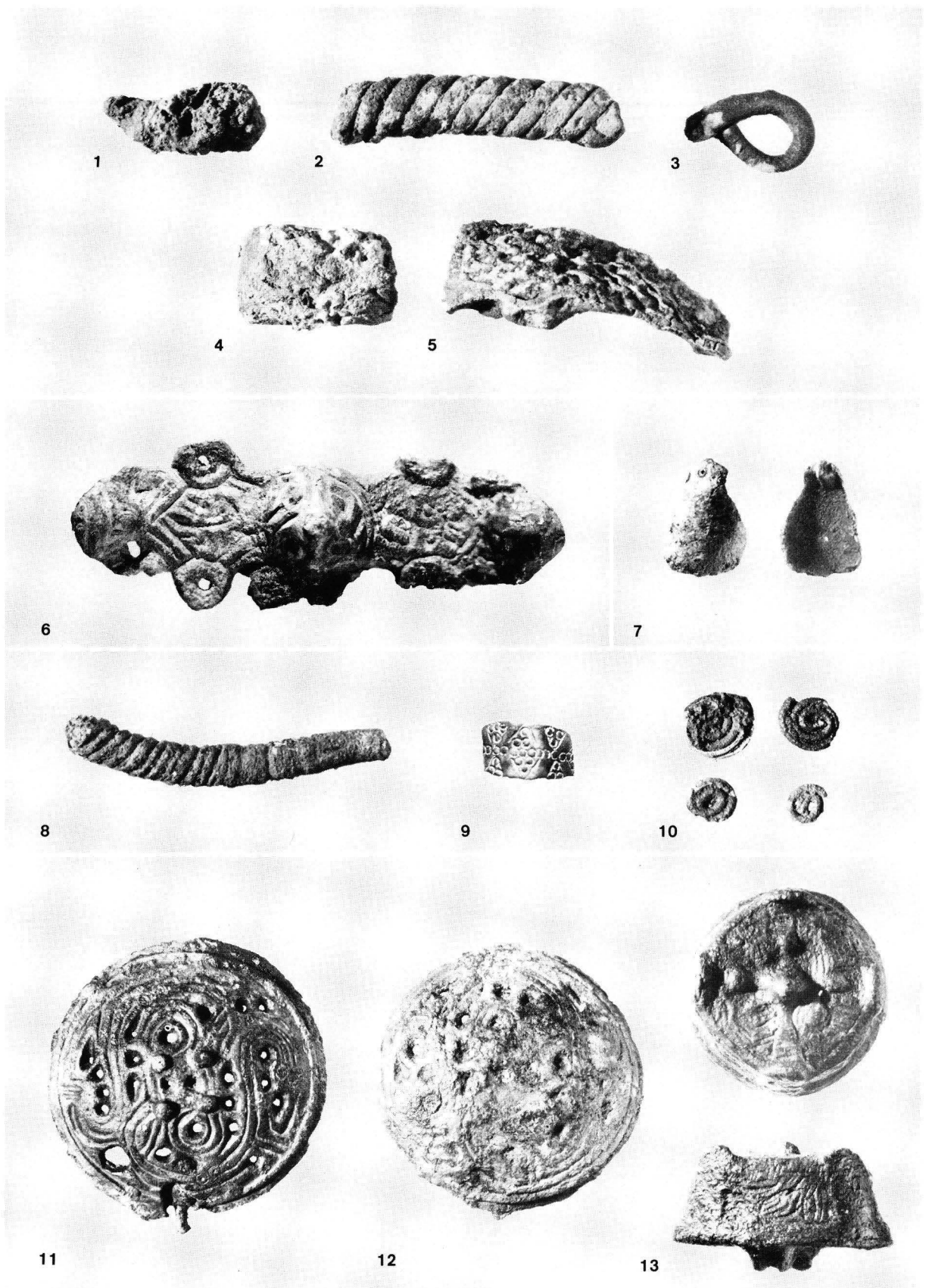
1—13. H. 50 (376:241, 269, 264, 240, 257, 256, 252, 253, 254, 263, 255, 272, 238. 1/1.

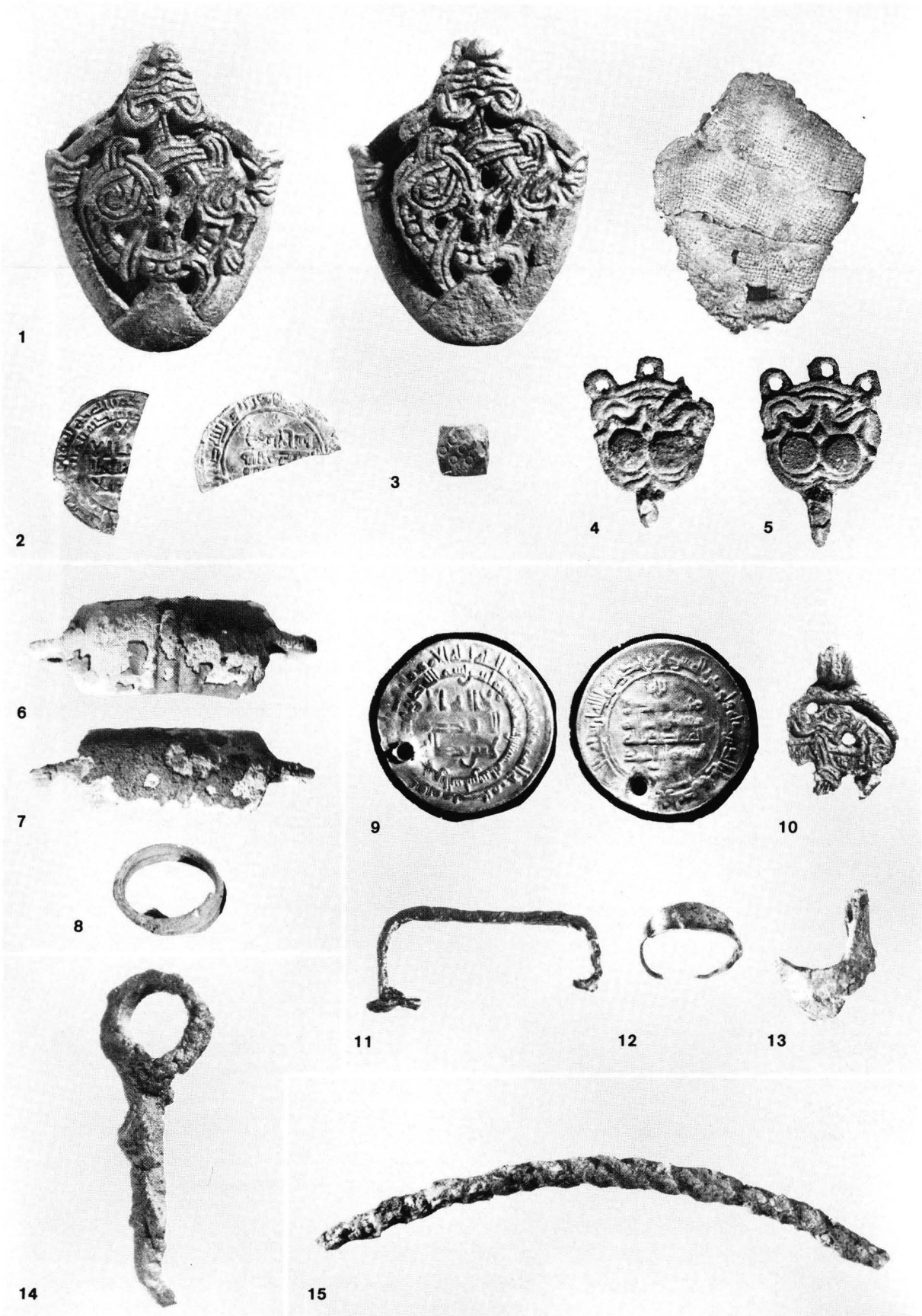
1—5. H. 50 (376:246, 243, 249, 251, 258). — 6. H. 51 (376:302). — 7—8. H. 52 (376:319, 320). — 9. H. 55 (376:365). 1/1.

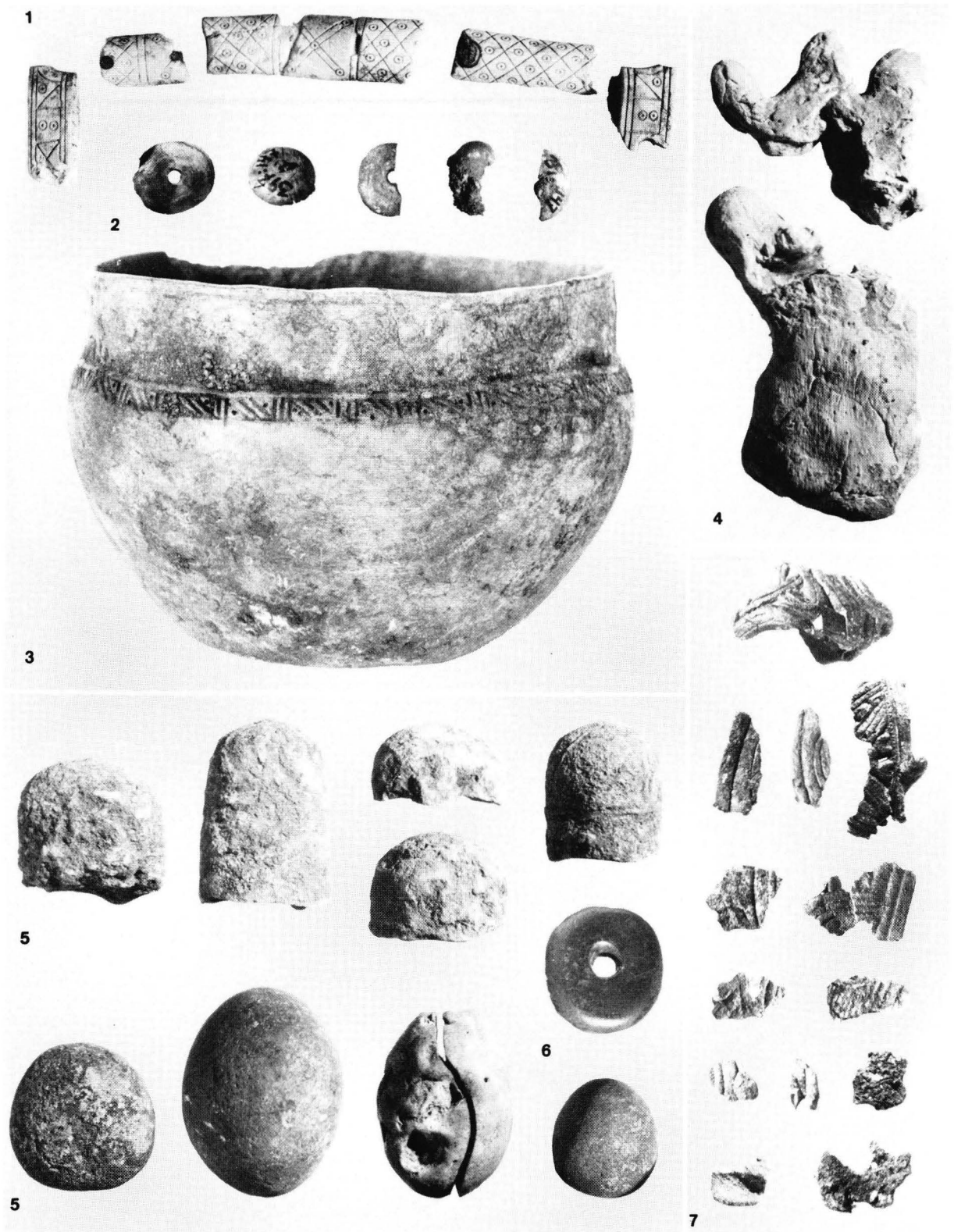
1—2. H. 56 (404:190, 181). — 3—10. H. 59 (367:244, 245, 254, 251, 252, 249, 253, 250, 257). 1—7, 10 4/5; 8—9 1/2.

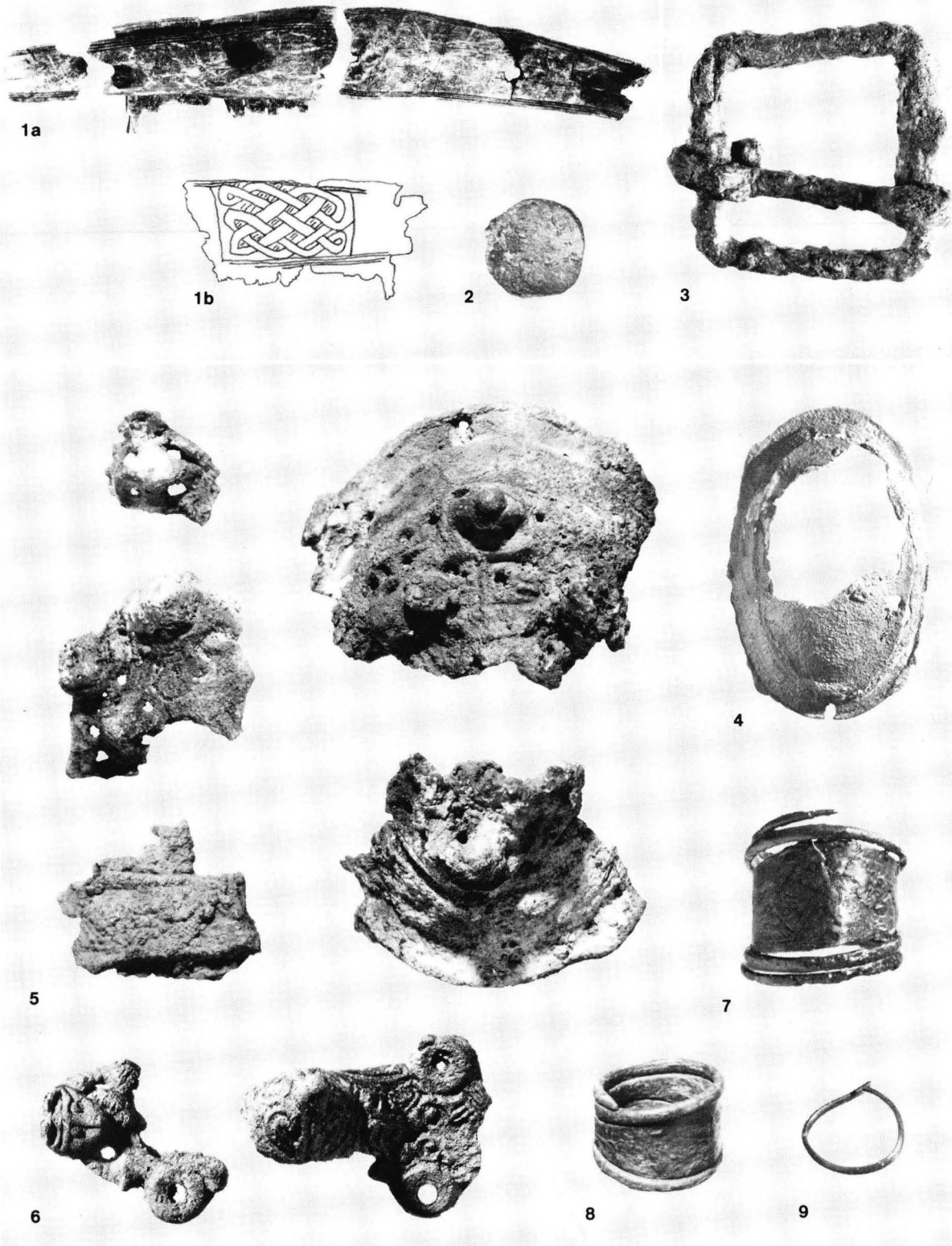
1—5. H. 60 (386:16, 12, 25, 13, 17). — 6. H. 63 (386:60). — 7. H. 69 (386:124). — 8—10. H. 65 (386:87, 93, 84). — 11—13. H. 68 (386:112, 113, 114). 1—10 1/1, 11—13 3/4.

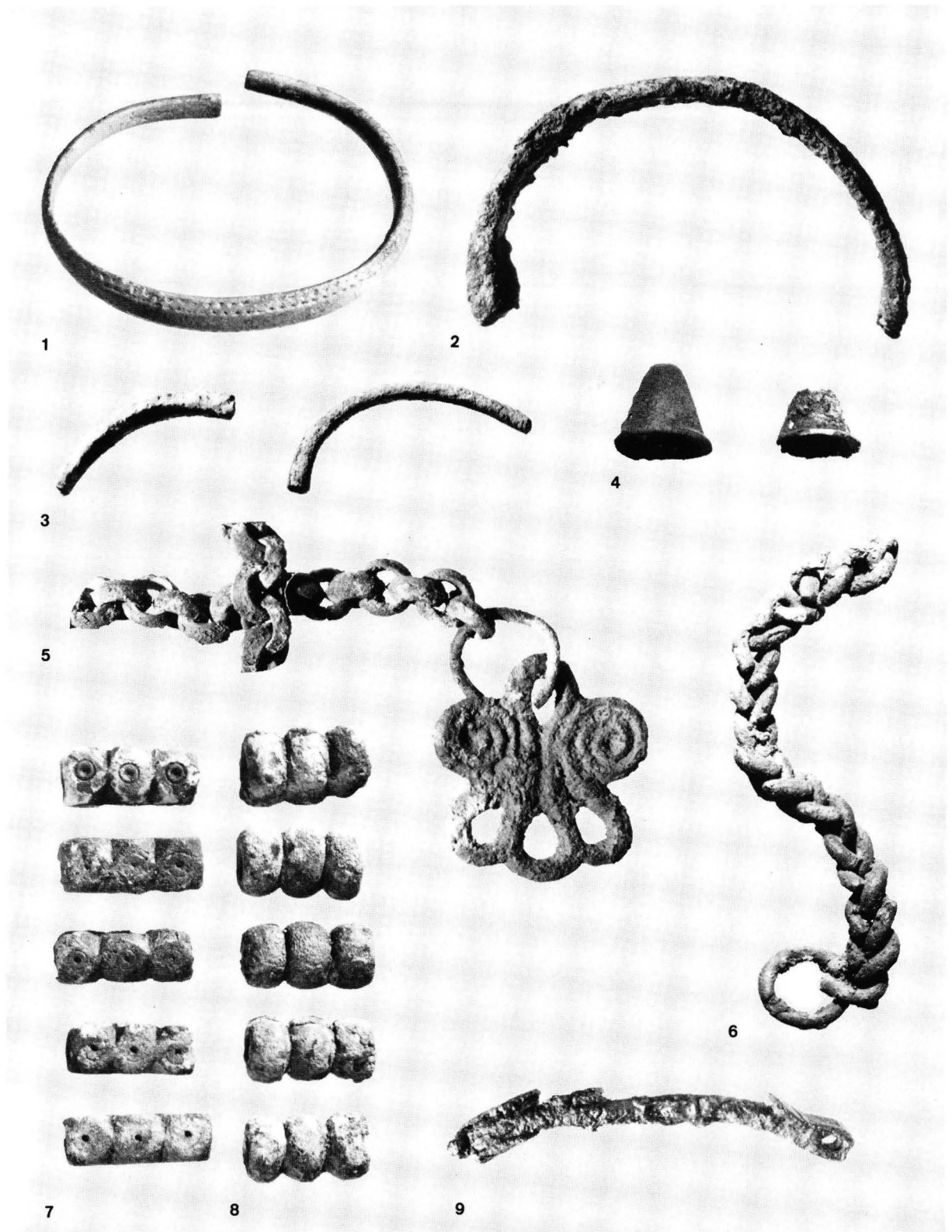
1—5. H. 78 (386:136, 143, 139, 151, 150). — 6—8. H. 79 (397:55, 404:203, 397:56). — 9—13. H. 81 (367:188, 189, 206, 191, 190). — 14. H. 94 (386:184). — 15. H. 84 (397:99). 1/1.

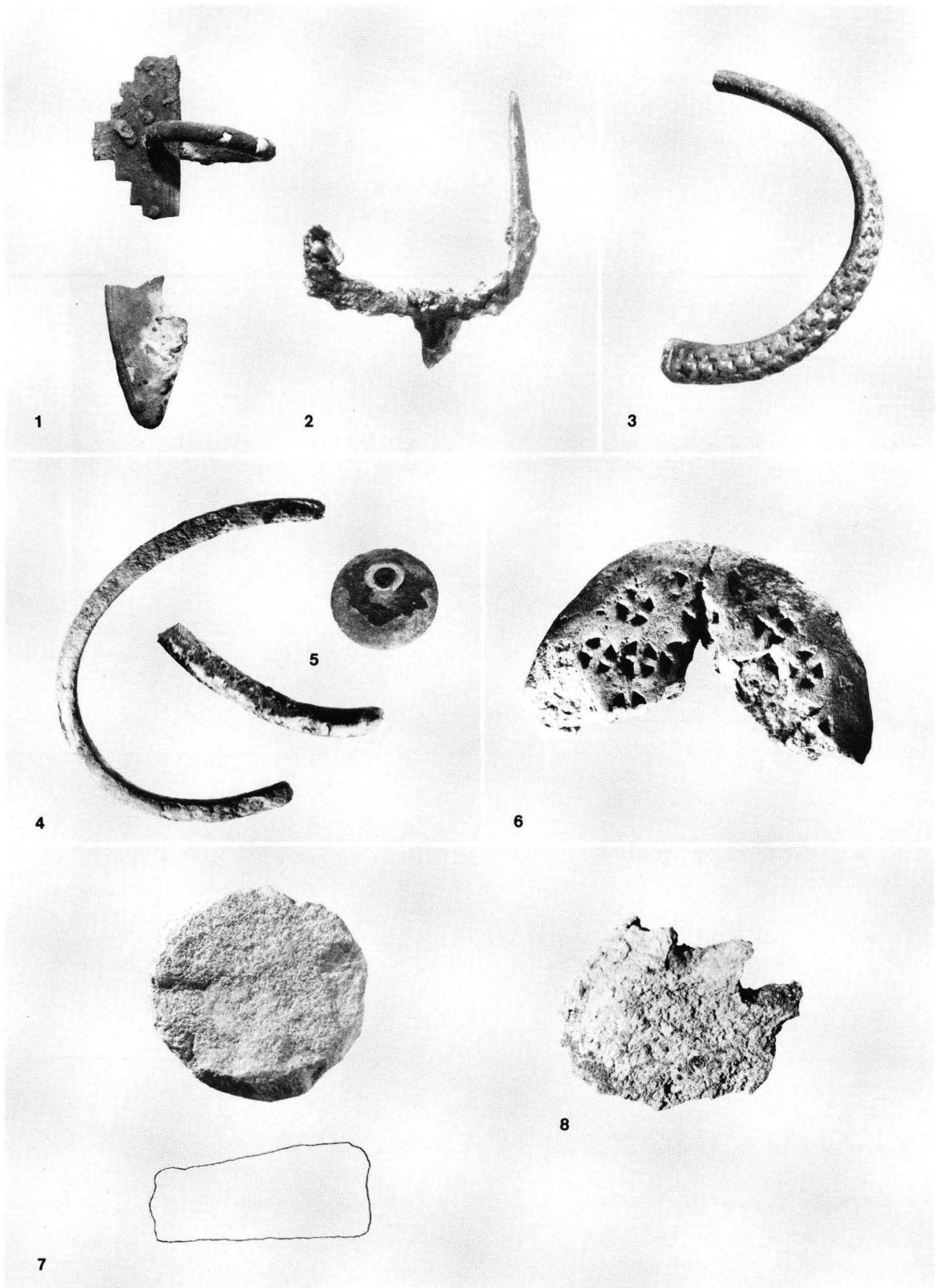
1—3. H. 96 (kam 397:135, 136, 142; knappar 397: 147, lerkärl 397:157). — 4. H. 102 (397:192). — 5—6. H. 98 (stenarna 386:198/199, pärlan 386:188). — 7. H. 108 (386:278/279). 1—2, 4—7 1/1, 3 ca 3/5.

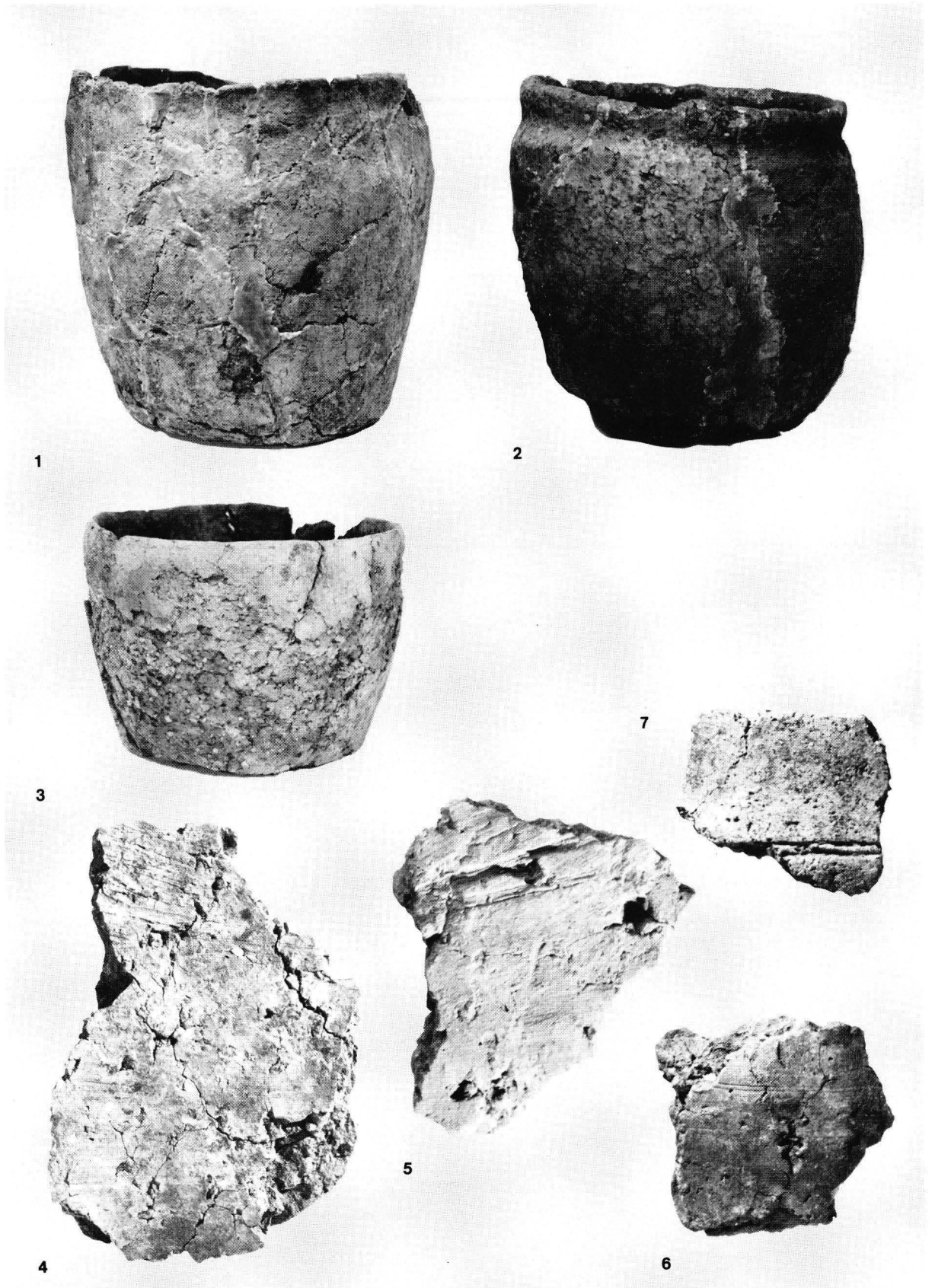
1—2. H. 107 (367:156, 155). — 3. H. 104 (386:246). — 4—9. H. 113 (404:211, 212, 213, 229, 225, 232). 1—3, 5—9 1/1, 4 1/2.

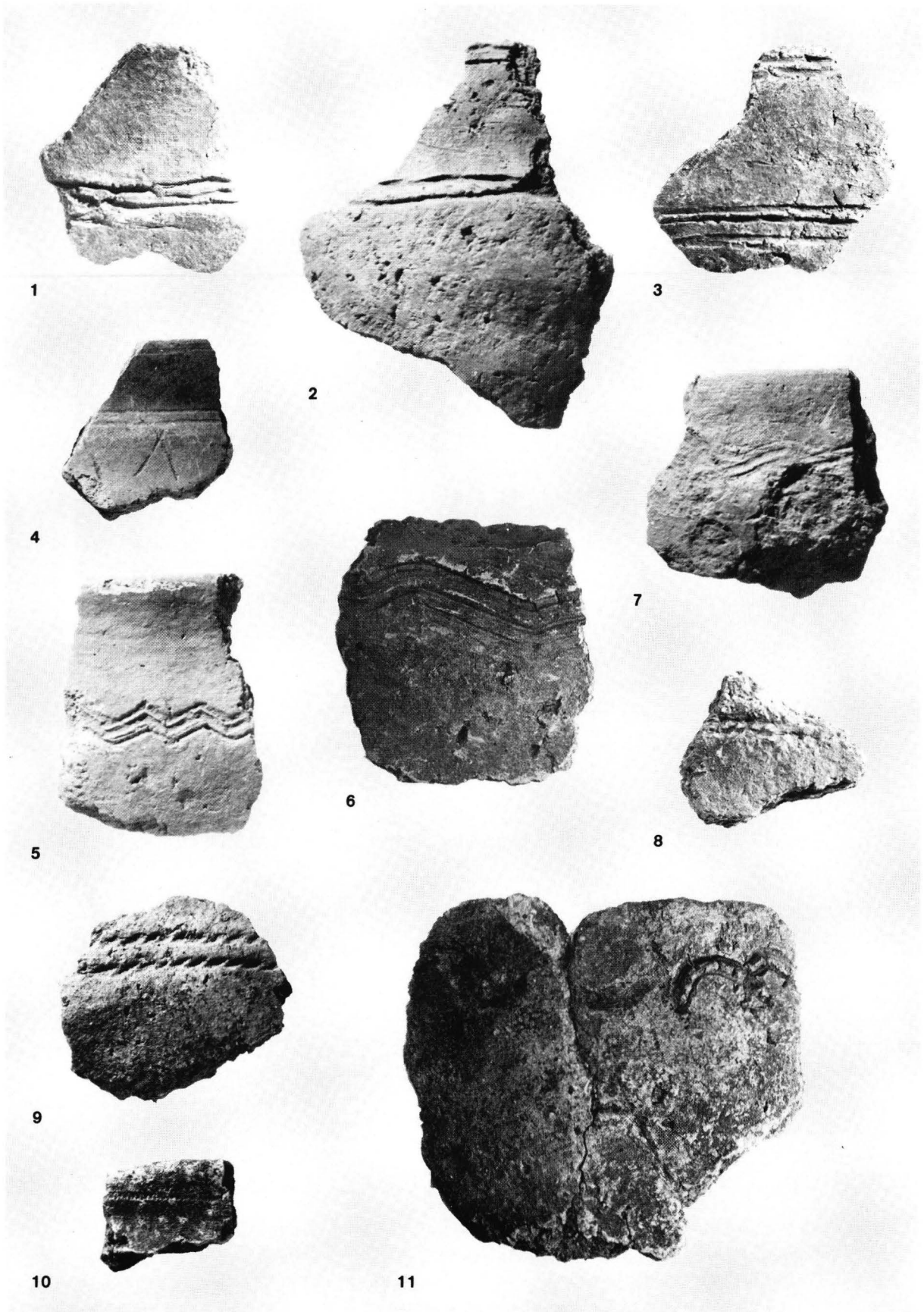
1—9. H. 113 (404; 214, 215, 228, 234, 216, 220, 238, 239, 246). 1/1.

1—2. H. 113 (404:224, 226). — 3. H. 112 (367:150). — 4—5. H. 118 (404:283, 289). — 6. Hustomning 2 (406:79). — 7. Provdike (404:312). — H. 7 (362:59). 1—5, 8 1/1, 6—7 2/3.

1. H. 107 (367:171). — 2. H. 23 (367:111). — 3. H. 28 (376:1). — 4. H. 7 (362:58). — 5. H. 43 (404:126). — 6. H. 19 (367:38). — 7. H. 84 (397:107). 1—3 ca 1/3, 4—7 1/1.

1. H. 113 (404:255). — 2—3. H. 104 (386:242). — 4. H. 59 (367:265). — 5. H. 78 (386:156). — 6. H. 38 (406:13). — 7. H. 39 (404:10). — 8. H. 43 (404:127). — 9. H. 72 (397:26). — 10. H. 116 (404:271). — 11. H. 38 (406:21). 1/1.